

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ BİLİM DALI**

**HAŞHAŞİLER İLE HİZBULLAH TERÖR ÖRGÜTÜNÜN “ ÖĞRETİ,
ÖRGÜTLENME VE SOSYO EKONOMİK ” YAPILARININ MUKAYESESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
Lütfi ALICI**

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Abdullah EKİNCİ**

ŞANLIURFA-2007

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
KISALTMALAR.....	IV
ARAŞTIRMANIN PLANI.....	V
ARAŞTIRMANIN KONUSU VE GAYESİ	VI
ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI.....	VII

GİRİŞ

Haşhaşilerin Ortaya Çıktıkları Dönemde İslam Dünyası.....	1
---	---

BİRİNCİ BÖLÜM

1.Haşhaşilik ve Hasan Sabbah.....	14
1.1. Haşhaşiliğin Kökenleri.....	14
1.2. Haşhaşiliğin Kurucusu Hasan Sabbah ve Faaliyetleri.....	18
1.2.1. Hasan Sabbah'ın Hayatı.....	18
1.2.2. Hasan Sabbah'ın Alamut Ve Çevresinde Hakimiyet Kurma Çabaları.....	24
1.2.3. Haşhaşilerin Fedai Kazanma Taktikleri ve Eğitimleri.....	27
1.3. Selçuklu-Hasan Sabbah Mücadelesi.....	33
1.3.1. Selçukluların Haşhaşilere Karşı Yürüttüğü Askeri Faaliyetler.....	33
1.3.2. Selçukluların Haşhaşilere Karşı Yürüttüğü Bazı Faaliyetler.....	36
1.3.3. Moğolların Haşhaşi Hâkimiyetine Son Vermeleri.....	38

İKİNCİ BÖLÜM

2.Türkiye'de Hizbullah ve Örgütlenmesi.....	42
2.1. Hizbullah.....	42
2.2. Ortadoğu'da Hizbullahi Yapılanma Ve Fikri Temelleri.....	43
2.3. Türkiye'de Radikal İslam.....	47
2.4. Hizbullahi Oluşumların Türkiye'deki Gelişimi.....	49
2.5.Hizbullahi Oluşumları Etkileyen Faktörler.....	52
2.5.1. İran İslam Devrimi.....	52
2.5.2. PKK'nın Şiddet Politikaları.....	54
2.5.3. Eğitim Düzeyinin Düşüklüğü.....	55
2.5.4. Sosyal ve Ekonomik Sebepler.....	56

2.6. Hizbullah (İlim- Menzil) Terör Örgütü.....	56
2.7. İlim Ve Menzil Gruplarının Oluşumu.....	58
2.8. Türkiye’deki Hizbullahi Grupların Arasındaki Fikir Ayrılıkları.....	59
2.8.1. Mezhep	59
2.8.2. Etnik Köken.....	62
2.8.3. Yöntem.....	63
2.9. Hizbullah Terör Örgütünün İlim ve Menzil Gruplarının Ayrılma Nedenleri.....	65
2.9.1. Liderlik Sorunu.....	65
2.9.2. Strateji Sorunu.....	66
2.10. İlim Ve Menzil Grupları Arasında Yaşanan Çatışmalar.....	68
2.11. Hizbullah Gruplarının Yapılanması.....	70
2.11.1.Örgütün Genel Yapılanması.....	70
2.11.2. Şura Yapılanması (İstişare Heyeti).....	71
2.11.3. Lider ve Öncü Kadro.....	71
2.11.4. Siyasi Kanat.....	73
2.11.5. Askeri Kanat.....	73
2.11.6. Hücreler.....	74
2.11.7. Mahkum Evleri – Hicret Evleri.....	74
2.11.8. Sığınak.....	75
2.11.9. Gizlilik.....	76
2.11.10. İstihbarat Faaliyetleri.....	77
2.12. Örgütün Eylem Çeşitleri.....	78
2.13. Eylemlerin Amacı.....	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Haşhaşiler ile Hizbullah Terör Örgütünün Karşılaştırması

3.1 Haşhaşiler ile Hizbullah Terör Örgütünün Karşılaştırması.....	81
SONUÇ.....	87
KAYNAKÇA.....	91
ÖZET.....	96
ABSTRACT.....	97
EKLER(Harita, fotoğraf).....	98

ÖNSÖZ

Tarihin başlangıcından günümüze din, insanlar için vazgeçilmez bir olgudur. Din insanoğlunun hayat kurma girişiminde stratejik bir rol oynamaktadır. İnsanın birey olmasını ve kendi kişiliğini kazanmasının sınırını teşkil eder. Din ayrıca beşeri düzenin, varlığın tamamına yansıtıldığını ima eder. Başka bir deyişle din kâinatının tamamının insan açısından anlaşılır bir varlık olarak algılanmasını sağlar¹.

Din insanları, toplumları tesir altına almakta çok etkili olmuştur. Günümüzde en çok tartışılan konulardan biri de dini kaynaklı terörizmdir.

İslam ülkelerinde ortaya çıkan olağanüstü şiddet olayları, dünyadaki diğer insanları da yöneten toplumsal ve psikolojik yasaların gereklerine bağlı olarak gelişmişlerdir. Yaşanılan bu bunalımlı dönemin anlaşılabilmesi için terörün niteliğinin bütün yönleri ile bilinmesi faydalı olacaktır.

İslam dini kesinlikle terör olarak nitelediğimiz hareketleri tasvip etmemektedir. Bir insanı öldürmenin bütün insanları öldürmekle eş tutulduğu dinimizin terörle anılması da İslam Alemini derinden yaralamaktadır.

Tarihin derinliklerinde kalan ve terörü amaçlarına ulaşmak için kullanan Haşhaşiler, modern çağların terör örgütlerine örnek teşkil etmektedir. Haşhaşiler, her ne kadar Şia kaynaklı bir mezhep olarak algılansa da, dönemlerinde uyguladıkları cinayetler, korkutmalar, yıldırımlar bize bu kanaati vermektedir.

Konunun alınmasında ve hazırlanmasında bana her türlü desteği veren, sorularımın hepsini cevaplandıran, kaynakların temin edilmesinde yardımcı olan, tez çalışmamın yazılmasında ve planlanmasında beni devamlı olarak teşvik eden danışman hocam Doç. Dr. Abdullah Ekinci'ye şükran borçluyum. Ayrıca çalışmam esnasında yardımlarını esirgemeyen bölüm hocalarıma da teşekkür ederim.

¹ Peter L. Berger, *Kutsal Şemsiye*, çev. Ali Coşkun, İstanbul, 2005, s.67

KISALTMALAR

A.g.e.	:	Adı geçen eser
A.g.m.	:	Adı geçen makale
DİA.	:	Diyanet İslam Ansiklopedisi
EGM	:	Emniyet Genel M¼d¼rl¼ę¼
İA.	:	İslam Ansiklopedisi
İSAR	:	İslam Tarihi, Sanat ve K¼lt¼r¼n¼ Araştırma Vakfı
M.	:	Miladi
MEB.	:	Milli Eğitim Bakanlığı
S.	:	Sayfa
TEMUH	:	Ter¼rle M¼cadele ve Harekat Daire Başkanlığı
TTK	:	T¼rk Tarih Kurum
USAK	:	Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
YYLT	:	Yayınlanmamış Y¼ksek lisans Tezi

ARAŞTIRMANIN PLANI

Bu alışmada, Büyük Selçuklu Devleti ve Sünni İşlam anlayışına savaş aan Haşhaşiler ile günümüzde İnan İşlam Devrimi sonrası ortaya çıkan şii kökenli Hizbullahi hareketlerden etkilenererek ülkemizde örgütlenen Hizbullah terör rgt arasındaki benzerlikleri ortaya koymaya alışılacağız.

Bu çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde ortaçağda dünyanın her yönden merkezi konumunda olan İşlam coğrafyasında ortaya çıkan Haşhaşiler ile bir şekilde mücadele etmiş olan zamanının süper devletlerinden Büyük Selçuklu Devleti ile Abbasi Halife Devletinin genel bir tarihçesini vermeye çalıştık. yine bu bölümde İsmali mezhebini resmi mezhep olarak kabul edip yaymaya alışan Fatimi Halife Devleti tarihinden kısaca bahsettik.

Birinci bölümde Hasan Sabbah tarafından sistemleştirilen, müfrit bir şii mezhebi olan Nizari mezhebine genel bir bakış yaptık. Daha sonra Hasan Sabbah'ın hayatına, fikirlerine, Selçuklular ve diğer devletlerle olan mücadelesine değindik.

İkinci bölümde Hizbullah kelimesinin ifade ettiği manaya ve Ortadoğu'da ortaya çıkan bu yapılanmanın fikri temellerini inceledik. Ülkemizde ortaya çıkan radikal dini akımların tarihi gelişimlerini inceledik. Hizbullah terör örgütünün ortaya çıkışına, örgüt yapısına, etkilendikleri fikirlere ve eylem çeşitlerini ortaya koymaya çalıştık.

nc bölümde Haşhaşiler ile Hizbullah terör örgütünün her yönden bir karşılaştırmasını yapmaya çalıştık.

Geçmişten günümüze ortaya çıkan iki önemli terör organizasyonunu inceleyerek, terörle mücadelede dinin ve inanan insanların istismar edilmesinin önüne geçebilmek için bu çalışmanın faydalı olacağı kanaatini taşımaktayız.

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE GAYESİ

Bu çalışmamızda ortaçağda terör örgütlenmesini gerçekleştiren Haşhaşiler ile ülkemizde terör eylemlerinde bulunmuş olan Hizbullah terör örgütünün öğretisi, örgütlenme ve sosyo ekonomik yapılarının karşılaştırmasını yapmaya çalıştık.

Amacımız, terör örgütlerinin, geçmişten günümüze uzanan zaman diliminde birbirlerinden nasıl etkilendiklerinin ortaya konması ve terörle mücadele ederken öğretisi, örgütlenme ve sosyo ekonomik yapılarının analiz edilerek toplumu bilinçlendirerek daha etkili tedbirlerin alınmasını sağlamaya çalışmaktır.

İnsanlığın doğuşundan bu yana, onun en korkunç düşmanı olduğu anlaşılan terörün nedenlerinin ortaya konması açısından bu araştırma önem taşımaktadır. Haşhaşilerin kendi dönemlerinde içinde buldukları merkezi otoriteyi zaafa uğratıp muhalif kabul ettikleri idareci ve ilim adamlarını suikastlarla etkisiz kılmaları ve toplumu kaosa sürüklemeye çalışmaları ile günümüz terör örgütlerinden Hizbullah'ın ülkemizi ve milletimizi korku ve dehşete düşüren cinayetleri arasındaki bağlantıları çözmek, gelecek için faydalı olacaktır. Dini referans olarak bir takım suikastları gerçekleştiren bu iki terör organizasyonu aslında hiçbir dinin onaylamadığı hareket tarzlarını kendileri için bir ideoloji olarak benimsemişlerdir. Terör olgusunun ortaya çıkmasına neden olan sosyo ekonomik yapının, kullanılan öğretilerin ve geçmişten günümüze gelen benzerliklerin ilim dünyasına sunulması açısından da böyle bir çalışmanın yapılmasının uygun olacağı kanaatindeyiz.

Bu çalışma esas olarak ortaçağda terörist faaliyetlerde bulunan Haşhaşiler ile ülkemizde faaliyet gösteren Hizbullah terör örgütünün birbirlerine benzer yönlerini ele almayı ve aydınlatmayı amaçlamaktadır. Konumuzun iyi anlaşılmasını sağlamak için; günümüz ile Ortaçağ İslam Dünyasında yer alan örgütlerin (Haşhaşiler) içinde bulunduğu kültürel, dini ve ekonomik yapılanmanın da ortaya konması gerekmektedir.

Bu çalışmayı yaparken Haşhaşilerin geçmişlerini, liderleri Hasan Sabbah'ın faaliyetlerini, mücadele stratejisini ve Selçuklu Devletinin onlara karşı almış oldukları tedbirleri incelemeye çalıştık.

Hizbullah terör örgütünün ülkemizdeki gelişimini, izledikleri stratejileri, aralarındaki fikir ayrılıklarını ve etkilendikleri faktörleri ortaya koymaya çalıştık.

ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Araştırmamızı yaparken Moğollar tarafından yıkılan Alamut Kalesinde bulunan kütüphanedeki İsmaililik ve Haşhaşiler ile ilgili kitapları inceleyerek bunların arasından seçtiklerini kendi kitabı olan *Tarih-i Cihan Güşa*'ya alan Alaaddin Ata Melik Cüveyni'nin Farsça yazılmış olan eserini inceledik. Bu eser dilimize Mürsel Öztürk tarafından tercüme edilmiştir. Ünlü tarihçi İbnü'l Esir tarafından yazılan ve Abdülkerim Özaydın tarafından çevirisi yapılmış olan, *el-Kamil fi't Tarih'in* o dönemle ilgili kısımlarından yararlandık. Kendisi de bir İsmaili olan Farhad Daftary'nin Türkçeye Erdal Toprak tarafından kazandırılan *İsmaililer, Tarihleri ve Öğretileri* isimli çalışmadan faydalandık. İslam dünyası üzerine bir çok eserler ortaya koymuş olan oryantalist Bernard Lewis'e ait olan ve çevirisi Ali Aktan tarafından yapılmış olan *Haşhaşiler* isimli kitaptan, yine ona ait olan '' *Assassins Of Syria And Isma'ilis Of Persia*'', "*The Root of Muslim Rage*" isimli İngilizce makalelerinden faydalandık. Haşhaşiler üzerine çalışmaları bulunan M.G. S, Hodgson' ait olan *The Order Of Assassins*, isimli İngilizce kitaptan faydalandık. Carole Hillenbrand'ın kaleme aldığı ve Selçuklu Sultanı Melikşah ve veziri Nizamülmük'ün öldürülmesi olaylarını konu alan İngilizce "*1092: A Murderous Year*" isimli makaleden istifade ettik.

Selçuklu dönemini anlatan Osman Turan tarafından yazılmış olan *Selçuklular Tarihi ve Türk - İslam Medeniyeti* ile *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi* isimli iki güzel eserden faydalandık. Abdülkerim Özaydın tarafından Diyanet İslam Ansiklopedisi için hazırlanmış olan "*Hasan Sabbah*" ve "*Alamut*" isimli makalelerinden ve Türklük Araştırmaları Dergisinde yayınlanmış olan "*Selçuklular Zamanında Suriye'deki Batini Faaliyetleri*" isimli eserlerinden faydalandık.

Bu kaynaklarının yanında İslam Ansiklopedisi ve Diyanet İslam Ansiklopedisi'nin konumuz ile ilgili olan madde başlıklarından da istifade etmeye çalıştık. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi ile irtibata geçerek *Haşhaşiler, Batiniler, Hasan Sabbah*, maddeleri ile ilgili kaynaklarını göndermelerini sağlayarak çalışmamıza zenginlik katmaya çalıştık.

Hizbullah Terör Örgütü ile ilgili olarak, örgüt mensuplarının referans kitapları arasında yer alan İranlı yazar Ali Korani tarafından yazılmış olan *İslami Mücadelede Hizbullahi Yol* isimli eserden faydalandık. Yine Mısırlı Seyyid Kutup tarafından yazılmış olan *İslam'da Cihad ve Yoldaki İşaretler*, isimli kitaplardan faydalanmaya çalıştık. Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından basılmış olan *Hizbullah Terör Örgütü* isimli kitapçıktan istifade ettik. Bunu yanında terörizm konusunda araştırmalar yapan Uluslararası Stratejik Araştırmalar

Kurumu mensuplarından İhsan Bal tarafından yazılmış *Terörizm ve Alacakaranlıkta Terörle Mücadele ve Komplu Teorileri* isimli iki eserinden yararlandık. Bunun yanında Hizbullah terör örgütü ile ilgili araştırmalar yapmış olan Ruşen Çakır'ın yazdığı *Derin Hizbullah* ve Ercan Çitlioğlu tarafından kaleme alınmış olan *Tahran-Ankara Hattında Hizbullah* isimli kitaplardan faydalandık. Derya Kılıç tarafından hazırlanmış olan *Türkiye'de Hizbullah Terör Örgütü* başlıklı yayınlanmamış yüksek lisans tez çalışması ve Ömer Alper Yurtseven tarafından hazırlanmış olan *Türkiye'de Faaliyet Gösteren Dini Bir Terör Örgütü Olarak Hizbullah* isimli yüksek lisans tezinden istifade ettik.

GİRİŞ

Haşhaşilerin Ortaya Çıktıkları Dönemde İslam Dünyası

Haşhaşiler bölümünün ana mihverini oluşturan dönem olan Miladi 9. asrın sonları ile Miladi 12. asırda, İslam dünyası siyasi bölünmüşlük içindeydi. Söz konusu dönemde, İspanya'da Endülüs Emevileri, Mağrip ve Mısır'da Ağlebiler, Fatimiler ve Hamdaniler egemendi. En geniş coğrafyada hüküm sürenler ise Abbasiler ve Büyük Selçuklular idi. Bu bölünmüşlük, Abbasilerin dokuzuncu yüzyıldan itibaren başlayan çözülme sürecinin (tevâif-i mülûk) devamıydı. Bu çözülme ve parçalanma sürecinde, gulâm² sisteminden gelen güçlü askeri aileler, kendi iktidarlarını kurma amacını güden mahalli hanedanlar, onuncu yüzyıldan itibaren hilafet topraklarında gayet etkin bir konuma gelen ve pek çok yerde hakimiyet kuran siyasi Şîlik ve İslam coğrafyasını yakıp yıkan Moğol istilasının devreye girmesi gibi amiller etkili olmuştur.³

Şimdi ele aldığımız konunun geliştiği siyasi ortamın ayrıntılarına geçebiliriz. Bu dönemde İslam dünyası Abbasiler, Fatimiler ve Selçuklu hakimiyeti altında yönetiliyordu.

Abbasi Halifeleri Peygamberin amcası el-Abbas b. Abdullah el-Muttalib b. Haşim neslinden gelen, İslam'ın en meşhur hanedanıdır. Hz. Peygamberin amcası olan Hz. Abbas'ın nesli, İslam'ın fetih hareketleri ile yayıldığı coğrafyalarda çoğalmıştı ve Peygambere olan akrabalıkları bunlara her yerde büyük itibar temin ediyordu.

Abbasi soyunun Horasan eyaletinde oldukça fazla sayıda taraftarları vardı. Emevi hanedanını devirip yerine Abbasi hanedanlığını tahta çıkarma fikri Horasan eyaletinde yavaş yavaş olgunlaşmaya başlamıştı. Bu hedeflerine varmak hususunda, aralarında akrabalık bağı bulunan ve halifelik makamının en çok kendilerine ait olması gerektiğini iddia eden Hz. Ali

² Eski İslâm devletlerinde orduda, idarede ve sarayda istihdam edilen köle ve esirlere gulâm denir. Dokuzuncu yüzyıldan itibaren hemen hemen bütün Müslüman emirlerin ordularında görev yapan gulâmların çoğu Samânî ülkesi (819–1005) vasıtasıyla toplanıyordu. Mesela Memlükler, gulamların yapının en üst kademesinde yer aldığı karışık bir hiyerarşik sisteme sahipti. İktidarın bünyesindeki başarı için gulâm sistemi esastı. Çünkü eski Memlükler'in oğulları da dâhil olmak üzere, hür unsurlar orduda ikinci derecede bir yer teşkil ediyorlardı. Buna benzer bir durum, yükselmek için büyük imkânlarla sahip bulunan Osmanlı Kapıkulu teşkilatında görülmektedir. C. E. Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi*, çev. E. Merçil – M. İpşirli, İstanbul 1980, s. 83,128; İra M. Lapidus, *İslâm Toplumları Tarihi*, çev. Yasin Aktay, İstanbul 2002, I,482; A. J. Wensinck, "Memlük", İ. A. (MEB), İstanbul 1988, VII,688–689; Mustafa Zeki Terzi, Erdoğan Merçil, Abdülkadir Özcan, "Gulâm", DİA, İstanbul 1996, XIV,178–184

³ Ebülfez Elçibey, *Tolunoğulları Devleti*, çev. Selçuk Alkın, İstanbul 1997, s. 29–70; Bernard Levis, *Tarihte Araplar*, çev. Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul 2000, s. 119; Philip K. Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1989, III, s.725; Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, Yavuz Alogan, İstanbul 1997, s. 63,113; Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğunda İslâm*, Tarih Risâleleri, derleyen ve çeviren: Mustafa Özel, İstanbul 1995, s. 19; Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsîler", DİA, İstanbul 1988, I,35; William H. McNeil, *Dünya Tarihi*, çev. Alâeddin Şenel, İstanbul 1998, s. 249

neslinden ve onların taraftarlarından çok büyük destek gördüler.⁴ Abbasiler çok büyük bir maharetle, Emevilere karşı İran halkı ve doğudaki Arap askerleri arasında birlikte faal propaganda yapmak için, Hz. Ali evladının yardımını temin etmeyi başardılar.⁵

Emevi hanedanının büsbütün ortadan kalkmasını faal bir surette hazırlayan, Hz. Abbas'ın torununun çocuğu, Muhammed b. Ali b. Abdullah b. el-Abbas olmuştur. Muhammed b. Ali 'nin ölümünden sonra, oğlu İbrahim başa geçince, Abbasilerin kuvveti arttı. Uzun zamandan beri hazırlanan isyan, 129 yılı Ramazan ayında (M.747) Horasanda alevlendi ve süratle yayıldı. Halifenin ordusu yenildi. İmam İbrahim halife Mervan II. tarafından 130 (M.748) da hapsedildi; fakat kardeşleri Ebu Ca'fer ve Ebu Abbas, onun yerine, Abbasiler fırkasının başına geçtiler. 132 (M.749) de Ebu Abbas kendisini halife ilân etti. “*el-Saffah*, kan dökücü”⁶ lâkabını alan Ebu Abbas Emevi hanedanını merhametsizce imha etti. Ancak Emevi soyundan Abdurahman b. Muaviye kaçarak, İspanya'ya gitmesine mani olamadı ve Abdurahman, Kurtuba 'da yeni bir Emevi devleti kurdu.⁷

Devleti yöneten hanedanın değişmesi toplumda da olumlu tesirler göstermiş, asayiş sağlanmış, insanların refah seviyesi yükselmiş, ilim ve teknolojide büyük gelişmeler görülmeye başlanmıştır. Fakat devletin ulaştığı coğrafi büyüklükle birlikte merkezi otoriteye olan uzaklık, zamanla devletin bir arada tutulmasını zorlaştırmış ve parçalanma alametleri baş göstermiştir. Hz. Ali neslinden olan İdris b. Abdullah Fas'ta müstakil bir Şii devleti kurmuştu. Kayravan'da karışıklıklar meydana çıkmış ve orada asayiş İbrahim b. el-Ağleb tarafından sağlanmıştı. Halife Harun Reşit buranın yönetimini, yıllık vergi vermek ve eyaletin yönetimin babadan oğla geçmesi şartı ile Ağlebilere vermek mecburiyetinde kaldı. Daha sonra Horasan eyaleti de bağımsızlığını ilan etti. Oranın valisi olan Tahir b. Hasan, halifeye bağlı olmadığını 207 (822) de ilan etti.⁸ Bilahare 254 (868) ten beri Mısır valisi olan Ahmed b. Tulun, Bağdat yönetimine aldırmadan, Suriye'yi bile hakimiyeti altına aldı.⁹

Abbasi hilafeti, zaman zaman siyasi kimliğini ve gücünü kaybetmiş olsa bile güçlü manevi kimliğini muhafaza edebilmiştir. Bağdat'taki Abbasi halifesinin Şii Büveyhoğulları'nın baskısı altına girmesi sonucu Selçuklu hükümdarı Sultan Tuğrul Bey halifeyi bu baskıdan kurtarmış ve halifeden de “Rükneddin” (dinin temeli) ve “Melik el-Maşrik ve'l-Magrib” (Doğunun ve Batının hükümdarı) unvanlarını almıştır. Ayrıca halife,

⁴ Farhad Daftary, *İsmaililer, Tarihleri ve Öğretileri*, çev. Erdal Toprak, Ankara, 2002, s.121; Ira M. Lapidus, *İslâm Toplumlari Tarihi*, çev. Yasin Aktay, I, İstanbul 2002, s.115

⁵ K.V.Zettersteen, “*Abbasiler*” İA, I, MEB, Eskişehir, 2001, s.18

⁶ İhsan Süreyya Sırma, *Abbasiler Dönemi*, Ankara, 2002, s.12

⁷ Farhad Daftary, *İsmaililer, Tarihleri ve Öğretile*, çev. Erdal Toprak, Ankara, 2002, s.121; Türkiye Gazetesi İslam Tarihi Ansiklopedisi, “*Abbasiler*”, I, İstanbul, s.14

⁸ Ebülfeyz Elçibey, *Tolunoğullari Devleti*, İstanbul, 1997, s.41

⁹ K.V.Zettersteen, “*Abbasiler*” İA, I, MEB, Eskişehir, 2001, s.19; Ira M. Lapidus, “*İslâm Toplumlari Tarihi*”, çev. Yasin Aktay, I, İstanbul 2002, s.197

Tuğrul Bey'e taç giydirerek, kılıç kuşatmıştır. Selçuklular, İslam halifeliğini, Abbasiler ile birlikte kendi himayelerine almış ve Türklerin İslam dünyasındaki hâkimiyetleri başlamıştır.¹⁰ Halife, Sultan Tuğrul Bey'e gönderdiği bir mektubunda ise, yetkilerini onunla paylaştığını bildiriyordu¹¹.

Bu dönemde, İslam dünyasının batı ucunda Endülüs'te Abdurrahman III de, Halife unvanını kullanmaya başlamış, kendisinden sonra gelen bütün halefleri de, bu unvanı kullanmaya devam etmişlerdir. Bağdat ve Endülüs'teki halifeler Sünni olmakla birlikte, Mısır Fatimi halifeleri, Şii-Batını idiler. Fatimi Hanedanı Selahaddin Eyyubi tarafından ortadan kaldırılana kadar Abbasi Halifelerinin, dolayısıyla Sünni İslam dünyasının en büyük rakipleri olarak mücadeleye devam ettiler.¹² Abbasi halifeleri, bilhassa Siyasi arenada Türklerin hakim konuma gelmesinden sonra siyasi nüfuzlarını büyük ölçüde kaybetmiş olmalarına rağmen, yine de teoride İslam aleminde tüm yetkilerin ve iktidarın kaynağı kabul ediliyordu. Bundan dolayıdır ki, fiilen müstakil vali ve hükümdarlar, kendisinden unvan ve menşur istiyorlardı. Abbasiler, Emevilerin müessesese haline getiremedikleri hilafet makamını hem müesseseseleştirmişler, hem de bir imparatorluk haline getirmişlerdir.

Moğol hükümdarı Hülagu'nun 1258'de Bağdat'ı işgal etmesiyle Abbasi halifeliği ortadan kalktı. Ancak 1261'de Memluk Sultanı Zahir Baybars, kendisine iltica eden bir Abbasi emirini Mısır'da kabul edip "al-Mustansır" lakabıyla hilafet makamına oturttuğu zaman, hilafet şeklen kurtarılmış oldu. Halife, İslam toplumunun başı olarak Baybars'ın tanıma yeminini kabul edip, karşılığında ona İslam ülkelerinin ve gelecekte yeni fethedilecek yerlerin kendisine ait olan fiili hâkimiyetini devretti.¹³

Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethi sonrasında son Abbasi halifesi olan Mütevekkil Yavuz Sultan Selim ile birlikte İstanbul'a getirilmiş, Ayasofya'da yapılan bir tören ile Hilafet ve mukaddes emanetler devredilmiş ve İslam Halifeliği Abbasilerden Osmanlılara geçmiştir¹⁴.

İslam dünyası IX. ve X. yüzyıllarda bölünme ve parçalanma alametleri göstermeye başlamış, bu parçalanma hareketleri bitmek bilmeyen tartışmaları da İslam dünyasında başlattı. Bunun sonucunda İslam dünyasında farklı anlayışlar belirmeye başladı. Allah'a yaklaşmayı öğreten Sufizm, hakikate ulaşmak için akli en yüksek ve iyi vasıta yolu olarak

¹⁰ İbrahim Kafesoğlu, Hakkı Dursun Yıldız, Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul,1999, s.92

¹¹ Mehmet Altan Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara, s.177-178; Meydan Larousse, " *Abbasiler*", I, s.12

¹² Ira M. Lapidus, *İslâm Toplumları Tarihi*, çev. Yasin Aktay, I, İstanbul 2002, s.198

¹³ C.E. Bosworth, *İslam Devletleri Tarihi* çev.E.Merçil- M.İpsirli, İstanbul, 1980, s.10; http://www.yeniumit.com.tr/konu.php?konu_id=251&yumit=bolum2

¹⁴ Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, İstanbul,1995,s.78; C.E. Bosworth, *İslam Devletleri Tarihi*, çev. E.Merçil- M.İpsirli, İstanbul, 1980, s.11; Philip Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi* çev.Salih Tuğ,III, İstanbul, 1989, s.771-772

benimseyen “filozoflar” ve sonsuzluk için içinde her iki nazariye ve teşekkülün takipçisi olduğunu iddia eden İsmaililer İslam dünyasında önemli izler bırakmıştır. Müfrit bir Şii mezhebi olan İsmailiye İmamiye’nin altıncı İmamı Cafer es-Sadık’ın (148/765) ölümünden sonra İmamiye ile ihtilafa düştüler. Bundan sonra imametın Musa el-Kazım’a geçtiğini kabul edenler İsna Aşeriyye, imametın Cafer es-Sadık’ın oğlu İsmail’e geçtiğine inanlar ise İsmailiye olarak adlandırılmıştır.¹⁵

İsmaili imamları, İsmail’in ölümünden sonraki bir buçuk asır boyunca gizlenmiş olup, dailerinin faaliyetleri ve öğretileri hakkında çok az şey bilinmektedir. IX. asrın ikinci yarısında, Bağdad Abbasi halifeleri iktidarının iyiden iyiye zayıflaması, İslam devletinin sonunu ve Müslüman toplumunun parçalanmasını haber verirken yeni bir dönem başladı. Uzak bölgelerde, genellikle askeri, bazen de kabileci olan mahalli hanedanlar ortaya çıktı. Bu hanedanlar, ekseriyetle gelip geçici ve bazı bölgelerde de hırslı ve baskıcı oldular. Halifeler, başkentte bile, iktidarlarının yıkılmak üzere olduğunu görüyor ve kendilerine bağlı birtakım sorumsuz askerlerin, adeta kuklası haline geliyorlardı. Evrensel bir İslam toplumu hakkındaki inanç sarsıldı; halk teselli ve avunmayı başka yerlerde aramaya başladı. Şiinin, bu belirsizlik zamanlarında, İslam toplumunun yanlış yola saptığı ve yeniden doğru yola dönmek gerektiğini savunan mesajı ilgi uyandırdı. Mezhebin iki kolu, Oniki imamcılar ve İsmaililer bu müsait durumdan yararlandılar. Önceleri birinci gruptakiler başarı kazanıyor gibi göründü.¹⁶ Birçok yerde Oniki-imamcı Şiiliğe mensup hanedanlar meydana çıktı ve 946’da İranlı bir Şii hanedanı olan Büveyhiler Bağdat’ı alarak Sünni İslam dünyasının temsilcisi Abbasileri kendi otorite ve himayeleri altındaki gerçek halifeler olarak muhafaza etmeye karar verdiler.¹⁷

İsmaililerin büyük gücü, imamın yönetimi altındaki yeni bir dünya düzeni projeleriyle, teklif edilen prensiplerden biri oldu. Dailerin mesajı ve arabuluculuğu, sevenler ve sevmeyenlere yeni bir teselli ve umut veriyordu. Öte yandan felsefecilere, ilahiyatçılara, şairlere ve edebiyatçılara hoşça giden bir sentezi teklif ediyordu. Maalesef bunlara ait kaynakların pek çoğu, karşılaştıkları şiddetli tepkilerden sonra, merkezi İslam memleketlerinde ortadan kalkmıştır. Bu kaynak eserleri, sadece mezhebe mensup olan kimseler korumuşlardır. Bununla beraber uzun zamandan beri, bazı İsmaili fikir eserleri bilinmektedir. Arap ve Fars dilinin büyük ve klasik yazarları üzerinde bu mezhebin etkisi açıktır. X. asırda tamamlanmış olan, İhvanü’s-safa risaleleri, İsmaili düşünceleriyle doludur.

¹⁵ Abdullah Ekinci, *Ortadoğu’da Marjinal Bir Hareket: Karmatiler*, Ankara, 2005, s.86–87; Farhad Daftary, *İsmaililer, Tarihleri ve Öğretileri*, çev. Erdal Toprak, Ankara, 2002, s.146-148; Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, 1997, s.65

¹⁶ Bernard Lewis, *Haşîşiler*, çev. Ali Aktan, İstanbul, 1995, s. 24

¹⁷ Philip Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, çev. Salih Tuğ, III, İstanbul, 1989, s.740-741; <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/264.pdf>

Bu risaleler, İnan'dan İspanya'ya kadar, İslam düşünce hayatı üzerinde derin bir etkiye sahip olmuştur.

Dailer Güney Irak, Basra körfezi sahili ve bazı İnan toprakları gibi yerlerde belli bir başarı kazandılar. İlk girişimlerinde savaşçı ve aşırı ırkçı olan Şiilik, mahalli kültürlerin, Şii propagandasına elverişli bir saha sunduğu bu bölgelerde taraftarlar bulmuştu. IX. asrın sonunda, mezhebin bir kolu olan Karmatilik kendini benimsetmeyi ve Arap yarımadasının doğusunda bir cumhuriyet kurmayı başarmıştır.¹⁸ Bu cumhuriyet, bir asırdan fazla bir zaman boyunca, askeri operasyonların ve halifelik karşıtı propagandanın merkezi olarak Karmatiliğin işine yaramıştır. X. yüzyıl başlarında İsmaililik, Suriye'de iktidarı ele geçirmeye teşebbüs etti. Teşebbüs başarısız olmasına rağmen bu olay, o zamandan itibaren, İsmaililiğin kendisinden yararlandığı mahalli desteği ortaya çıkarması bakımından önemlidir.

İsmaililer Irak, İnan ve Yemen'de siyasi bir güç olarak belirmeye başlamışlardı.¹⁹ İsmaili propagandası yapan dailer, buralardan heyetler halinde Hindistan ve Kuzey Afrika'ya gönderilmeye başlanmıştı. Kuzey Afrika'ya gönderilmiş olan dai, Abdullah el-Şii ismi ile meşhur Ebu Abdullah ilk olarak, Magrib'de Kitâma berberi kabilesi nezdinde iyice yerleşerek miladi 895 sonundan itibaren, Ağlebiler saltanatını yavaş yavaş sarımağa muvaffak olmuştur.²⁰ Bu zat, miladi 902 senesine doğru, İsmaili mezhebinin o zamanki reisi Ubeydullah el-Mehdi'yi evvela Mısır'a sonra, Abbasilerin devamlı baskısına maruz kalınca, batıya gitmeğe teşvik etmiştir. Tahert ve Rakkade'yi zaptederek, Ağlebi hakimiyetine nihayet veren el-Şii'nin parlak zaferleri sonrasında Ubeydullah el-Mehdi lakabını ve Emir el Müminin unvanını alarak miladi 910 yılında yeni bir devletin ve yeni bir hanedanın kurucusu olarak ilan edilmiştir.

Reislerinin Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fatıma'nın soyundan geldiklerini göstermek için, Fatimiler adını benimsediler.²¹ Her ne kadar kullandıkları isimleri kendilerinin Ehli Beyt olduğunu göstermek için kullanılmış olsa bile dönemlerinde Fatimilerin peygamber soyundan olmayıp, Ubeydullah el-Mehdi neslinden olduklarını belirtmek için, bunlara Ubeydiyyun demişlerdir. Fatimilerin gerçekten peygamber soyundan geldikleri de tam olarak aydınlatılamamıştır.²²

Devletin kurulması sonrasında hemen faaliyete geçilerek, Şii mezhebinin yayılması için ciddi bir propaganda faaliyetine başlanmış ise de halkın büyük çoğunluğu Malikilikten tamamen uzaklaştırılamamıştır. Halifenin lakabına nisbetle, el-Mehdiya şehri miladi 920'de

¹⁸ Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, 1997, s.65

¹⁹ E.Graefe, "Fatimiler" *İA, IV*, MEB, Eskişehir, 2001, s.521

²⁰ Türkiye Gazetesi İslam Tarihi Ansiklopedisi, "Ağlebiler Devleti", I, İstanbul, s.198

²¹ Bernard Lewis, *Haşîşiler*, çev. Ali Aktan, İstanbul 1995, s. 25-26

²² C.E. Bosworth, *İslam Devletleri Tarihi*, çev. E.Merçil- M.İpsirli, İstanbul, 1980, s.60-61

devlet merkezi olmuştur²³. Dördüncü halife el-Muiz zamanında, Mısır tamamen zapt edildi. Halifeler Kahire’de oturmaya başladılar. Başta Mekke ve Medine olmak üzere Batı Arabistan Fatimi hakimiyetine girdi. Suriye üzerine yönelen Fatimiler burada, önce kendilerini destekledikleri halde, sonra aleyhine dönerek Suriye ve Mısır’da Fatimi askerlerine saldıran Karmatilere karşı savaşmak zorunda kaldılar.²⁴

Altıncı halife el-Hakim’in, hilafetinin 21. yılında “*Artık size kimse zarar veremeyecek; şu anda artık dalalete düşürülemeyeceğiniz için rahat ediniz. Müminlerin emiri sizin için bir nizam olacak ve gelecek günlerde sizlere ilahi hikmet yağacaktır*” sözleri ile el-Hakim uluhiyetini ilan etmiş, onun gizemli bir şekilde ortadan kaybolması sonrasında ona bağlı olanlardan bazı kimseler el-Hakim’in ilahi olduğunu, ölmediğini, aksine sadece gizlenmiş bulunduğunu iddia ettiler. Dolayısıyla Fatimi tahtına onun halefinin çıkmasını reddederek mezhepten ayrıldılar. Bunlar bazı Suriye İsmaililerinin desteğini kazanmaya muvaffak oldular. Hatta bunlardan bir kısmı günümüze kadar Suriye, Lübnan ve Filistin topraklarında hayatlarını sürdürmüşlerdir. Bu fırkanın kurucularından biri, Muhammed b. İsmail ed-Dürüzi adında Orta Asya’dan gelmiş olan bir dai idi. Dürziler, isimlerini bu şahsa borçludurlar.²⁵

Sekizinci halife el-Mustansır’ın (1036–1094) uzun süren saltanat dönemi, Fatimi devletinin ihtişamına ve hızlı gerilemesine şahit olmuştur. Onun uzun saltanat yıllarında önce annesi, daha sonra vezirleri iktidarın gerçek sahipleri olarak hüküm sürmüşlerdir. Bu dönemlerde Mısır’da kıtlık baş göstermiş, Türk ve berberi askerler arasında çatışmalar çıkmıştır. Halife en sonunda Ermeni asıllı bir köle iken devlet kademelerinde hızla yükselmiş olan Akka kale komutanı Bedrü’l-Cemali’den yardım istemiştir. Bedrü’l-Cemali Fatimi devletini gerçek bir yıkımdan kurtarmıştır. el-Mustansır’ın son dönemlerinde hakimiyet onun oğlu, torunu ve birçok askeri müstebit tarafından işgal edildi. Tıpkı Abbasi halifelerinin, kendi özel muhafızlarının sultanı altına düşmüş olduğu gibi, Fatimiler de askeri diktatörlerin kuklası haline geldiler.

1094’te Bedrü’l Cemali’nin yerine oğlu el-Efdal’ın geçmesi, işlerin işleyişine biraz değişiklik getirdi. Bundan birkaç ay sonra Halife el-Mustansır vefat ettiğinde ordu kumandanı, ona bir halef tayin etmeye mecbur oldu. Bir yanda İsmaili ileri gelenlerince tanınmış olduğu büyük oğlu Nizar vardı; öte yandan, ne müttefiği ne de taraftarı bulunmadığı için, ordu kumandanının mutlak vesayet altına alınabileceği, aynı zamanda da eniştesi olan, Nizar’ın küçük kardeşi Musta’li vardı. el-Efdal Musta’li’yi el-Mustansır’ın ölümünden sonra,

²³ E.Graefe, “ Fatimiler” *İA, IV*, MEB, Eskişehir, 2001,s.522

²⁴ Meydan Larousse, “ *Fatimiler*”, VI, s.549

²⁵ Farhad Daftary, *İsmaililer, Tarihleri ve Öğretiler*, çev. Erdal Toprak , Ankara, 2002, s.294; C.E. Bosworth, *İslam Devletleri Tarihi*, çev..E.Merçil- M.İpsirli, İstanbul, 1980, s.61

halife ilan etti.²⁶ Nizar ise, mahalli bir destekle bir ihtilali kışkırttığı Suriye'ye kaçtı. Ancak ilk andaki başarıdan sonra yenildi ve yakalandı, sonra da idam edildi.

El-Efdal, el-Musta'li'yi halifelğe seçerek, mezhebin tam manasıyla bölünmesine neden oldu ve belki de onun yüzünden, Doğu İslam memleketlerindeki taraftarların, hemen hemen tamamı mezhepten ayrıldı. Fatımi topraklarında bile muhalefet hareketleri vuku buldu. Şark İsmailileri yeni halifeyi tanımayı reddettiler. Nizar'a ve onun soyuna bağlılıklarını ilan ederek Kahire'deki Fatımi teşkilatıyla bütün münasebetlerini kopardılar. Daha devletin kuruluş zamanında, devletle ihtilalciler arasında çıkan anlaşmazlık bundan böyle umumileşti. Hasan Sabbah önderliğindeki İran İsmailileri Nizar tarafını tutarak el-Musta'li'nin imamlığını ve halifeliğini kabul etmemişlerdir.²⁷

Selçuklular, Oğuzların Üçoklar kolunun, Kınık boyuna mensupturlar.²⁸ Onuncu yüzyılın sonu ile onbirinci yüzyılın başlarında İslam'ı kabul ettiler. Selçuklular; Çin'den, Batı Anadolu dahil bütün Ortadoğu ülkeleri, Akdeniz sahilleri, Kuzeybatı Afrika, Hicaz ve Yemen'den Rusya içlerine kadar yayılan hakimiyetin, muazzam bir kültür ve medeniyetin temsilcisidir.

Devlete adını veren Selçuk Bey, Aral Gölü ile Hazar Denizi arasına hakim olan Oğuz Yabgu Devleti'nin kumandanlarından Dukak Subaşı'nın oğludur. Dukak ölünce, genç yaşlarındaki Selçuk Bey, subaşı oldu. Genç yaşına rağmen yüksek mevkilere ulaşan Selçuk Bey'in devamlı artan bir itibara sahip olması, Yabgu ve eşini telaşlandırdı. Bu durumu kendisi için tehlikeli bulan Selçuk Bey, kabilesiyle birlikte oradan ayrıldı. Selçuk kabilesi Kınıklar, kendi yurtlarından uzaklaşarak Seyhun nehri kenarında Cend şehrine geldiler. Bölge ve şehir, İslam ülkelerine geçişte hudut durumundaydı. Selçuk Bey'in idaresindeki Türkler, kısa zamanda İslam'ı kabul ettiler. Bu durum, Yabgu ile aralarını iyice açtı. "Müslümanlar, gayrimüslimlere haraç vermez" diyen Selçuk Bey, Yabgu'nun haraç memurlarını kovdu ve bağımsızlığını ilan etti.²⁹ Gayrimüslim Türklere karşı savaşımaya başladı. Selçuk Bey'in, bağımsızlığını ilan edip, Yabgu'ya haraç vermeyerek, Müslüman olmayanlarla mücadeleye girişmesi, çevrede tanınıp itibar kazanmasına yol açtı. Oğuz Yabgusuna karşı olan Türkler,

²⁶ Philip Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, çev. Salih Tuğ, III, İstanbul, 1989, s.999; Farhad Daftary, *İsmaililer, Tarihleri ve Öğretileri*", çev. Erdal Toprak, Ankara, 2002, s.386

²⁷ Bernard Lewis, *Haşîşiler*, çev. Ali Aktan, İstanbul 1995, s. 29–30; Farhad Daftary, *İsmaililer, Tarihleri ve Öğretileri*, çev. Erdal Toprak, Ankara, 2002, s.294;

²⁸ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi Ve Türk - İslam Medeniyeti*, İstanbul, 2003, s.54; C.E. Bosworth, *İslam Devletleri Tarihi*, çev. Merçil- M.İpsirli, İstanbul, 1980, s.146; Erol Güngör, *Tarihte Türkler*, İstanbul, 1993, s.77

²⁹ Mehmet Altan Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, TTK, 1989, Ankara, s.24

etrafında toplandı. Müslümanlardan da destek alan Selçuk Bey, Müslüman olmayan Türkler üzerine yaptığı seferlerle şöhret kazandı³⁰.

Selçuk Bey; Mikail, Arslan, İsrafil, Yusuf ve Musa³¹ adlarındaki oğullarıyla Büyük Selçuklu Devletinin temelini atıp, Tuğrul ve Çağrı adında iki torun bırakarak, yüz yaşlarında vefat etti. Selçuk Bey'in büyük oğlu, Tuğrul ve Çağrı beylerin babası olan Mikail, babasının sağlığında ölmüştü. İkinci büyük oğlu olan Arslan Bey, babasının yerine geçti.

Selçukluların güçlenmesi, bölgenin hakimi Karahanlılar ile Gaznelileri zor durumda bıraktı. Karahanlı-Gazneli işbirliğiyle 1025'te Arslan Yabgu, Gaznelilerce yakalanıp, Hindistan'daki Kalencer Kalesine hapsedildi. Bu hadiseden sonra, Selçuklularla Gazneliler arasında, açık bir mücadele başladı. Onun esareti yıllarında Selçuklular, ortak hükümdar sistemiyle yönetildi. Musa'yı yabguluğa, Yusuf'un oğlu İbrahim'i de yınallığa getirdiler.³² Mikail'in oğulları Tuğrul ve Çağrı Beyler, amcalarının hakimiyetini tanımakla birlikte, ayrı bölgelerde yaşamaya başladılar.

Çağrı Bey, Selçuklulardan üç bin kişilik bir süvari kuvvetiyle, Doğu Anadolu sınırlarına kadar gitti. Van Gölü havzasından, kuzeyde Tiflis'e kadar uzanan bölgede keşif harekatı yaptı. Ermeni ve Gürcü kuvvetlerini yenerek, bölgenin otlak ve yaylaklarının keşfiyle, gerekli siyasi, etnik, kültürel ve askeri stratejik bilgileri topladı. Bizans şehirlerine girdi. Keşif harekatı neticesinde, bölgenin, Selçukluların yerleşmesine müsait olduğunu tespit ederek Tuğrul Bey'e bildirdi.³³

Selçukluların esir yabgusu Arslan, 1032 yılında, Hindistan'da hapsedilmiş bulunduğu Kalencer Kalesinde ölünce, Gaznelilerle ilişkiler daha da bozuldu. Musa Yabgu ile yeğenleri Çağrı ve Tuğrul Beyler kumandasındaki Selçuklu ve Türkmen güçleri, bölgenin en stratejik mevkiinde yer alan ve Gaznelilere ait olan Horasan'a ani bir taarruzla girerek, Merv, Nişabur ve Serahs havalisini ele geçirdiler. Gazne sultanı Mesud, Selçukluları tanımak zorunda kaldı. Musa Yabgu'ya, Tuğrul ve Çağrı Beylere buldukları yerlerin valiliklerini verdi. 1035 yılında yapılan bu antlaşma, dört ay gibi kısa bir süre devam etti. Yeniden başlayan Gazneli-Selçuklu mücadelesi, daha da şiddetlendi. Selçuklular, hafif süvari kuvvetleriyle, Gaznelilerin fillerle takviye edilmiş, ağır teçhizatlı, çoğu piyadeden meydana gelen ordusuna, gerilla savaşlarıyla çok kayıp verdirdiler. 1038 yılında Serahs civarında yapılan savaşta, Gazneli

³⁰ OsmanTuran *Selçuklular Tarihi Ve Türk - İslam Medeniyeti*, İstanbul,2003, s.68; İbrahim Kafesoğlu, Hakkı Dursun Yıldız, Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul,1999, s.86

³¹ Erol Güngör, *Tarihte Türkler*, İstanbul,1993,s.78

³² İbrahim Kafesoğlu, Hakkı Dursun Yıldız, Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul,1999, s.88

³³ OsmanTuran, *Selçuklular Tarihi Ve Türk - İslam Medeniyeti*, İstanbul,2003, s..9-90; Mehmet Altan Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara, s.32-33

ordusu ağır bir yenilgiye uğradı.³⁴ Gazneli Sultan Mesud, büyük bir devlet adamı, cesur bir kumandan olmasına rağmen, bu yenilgiden sonra, Nişabur'u Selçuklulara bırakıp, kesin sonuç alınacak büyük savaşı devamlı geciktirdi. Selçuklu-Gazneli mücadelesi, 23 Mayıs 1040 Dandanakan Meydan Savaşı ve Selçukluların üstünlüğü ele geçirmesiyle neticelendi.³⁵

Henüz yeni kurulan devlet, kısa zamanda, Büveyhilerin işgalindeki Bağdat hariç, bölgedeki bütün İslam topraklarına hakim oldu. Sultan Tuğrul, Büveyhilerin işgalindeki halifelik merkezi olan Bağdat'ı kurtarmak için, Abbasi halifesi El-Kaim bi-Emrillah'ın davetiyle 17 Ocak 1055'te Bağdat'a girdi.³⁶ Halifenin, alimlerin ve Sünni Müslümanların büyük memnuniyetle karşıladığı Tuğrul Bey, Büveyhi Hükümdarlığını yıkarak, Abbasi halifeliğini yeniden ihya etti. İslam dünyasının takdirini kazanıp, büyük iltifatlara kavuştu. Halifeliğe karşı yapılan Fatımi saldırılarını bertaraf etti. Halifelik makamına ve Bağdat şehrine hizmetinden dolayı, 25 Ocak 1058'de Tuğrul Bey'e iki altın kılıç kuşatan Halife, onu, doğunun ve batının hükümdarı ilan etti. Selçuklu sultanının, halife tarafından "Dünya Hakanı" ilan edilmesi, Türklere büyük itibar kazandırdığı gibi, alplik ruhunu okşayarak, İslam'ı yayma çabalarına daha fazla sarılmalarına yol açtı. Çağrı Bey, 70 yaşlarında 1060'ta, Tuğrul Bey ise 1063'te yine 70 yaşında vefat etti. Tuğrul Bey, devletini sağlam temeller üzerine oturtturarak, sınırlarını Ceyhun'dan Fırat'a kadar genişletti. Anadolu üzerine yaptırdığı akınlarla, Bizans yönetiminde bulunan bölgenin Türk yurdu olması için ilk harcı koydu.³⁷

Tuğrul Beyin oğlu olmadığından, Çağrı Beyin oğlu Muhammed Alparslan, Selçuklu sultanı oldu. Başa geçer geçmez, amcasının veziri Amidülmülk'ü görevden alarak, yerine Nizamülmülk'ü tayin etti.³⁸ Sultan Alparslan, tahta geçmek iddiasında bulunan diğer rakiplerini bertaraf ettikten sonra, batıya yönelerek fetihlere başladı. Kafkaslardan dolaşım mahalli küçük krallıkları itaati altına aldı. Doğu Anadolu'nun kuzeydoğu ucundaki meşhur Ani kalesini fethederek, 16 Ağustos 1064'te Kars'a girdi. Ani, Hıristiyan aleminin kutsal yerlerinden biriydi. Bu fetihler İslam dünyasında büyük sevinç kaynağı oldu ve halife Kaim bi-Emrillah, Alparslan'a, "fetih babası", yani çok fetheden anlamına gelen "Ebü'l-Feth" lakabını verdi. Sultan, 1065 yılı sonlarında doğuya yönelerek, Üst-Yurd ve Mangışlak taraflarına yürüdü. Başarı ile biten seferin sonunda; ticaret yollarını vuran Kıpçak ve Türkmenler itaat altına alındı.

³⁴ İbrahim Kafesoğlu, Hakkı Dursun Yıldız, Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul,1999, s.89

³⁵ OsmanTuran, *Selçuklular Tarihi Ve Türk - İslam Medeniyeti*, İstanbul,2003, s.106; Mehmet Altan Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara, s.52-53; Salim Koca, *Türkiye Selçukluları Tarihi*, Çorum, 2003,s.1

³⁶ Erol Güngör, *a.g.e.*, s.81; Philip K. Hitti, *a.g.e.*, III, s.744-747

³⁷ OsmanTuran, *Selçuklular Tarihi Ve Türk - İslam Medeniyeti*, İstanbul,2003, s.142

³⁸ İbrahim Kafesoğlu, Hakkı Dursun Yıldız, Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s.92

Alparslan, 1067 senesinde Kirman meliki olan kardeşi Kavurd'un isyanıyla karşılaştı. Bu isyanı kısa sürede bastırdı. Öncelikle Müslümanlar arasında birliğin sağlanmasını arzu eden Alparslan, Bahreyn taraflarındaki Karmati sapıkları ve Önyasya'daki Şii-Fatımi kalıntıları temizlemek için harekete geçti. Şii-Fatımi baskısının İslam ülkeleri üzerinden kalkmakta olduğunu gören Mekke şerifi, Alparslan'a itaatini arz ederek, hutbeyi Abbasi halifesi ve Sultan Alparslan adına okutmaya başladı.³⁹ Doğuda ve Batıda sistemli bir şekilde yapılan fetih hareketleri; 1067 yılında Anadolu'da başlatılan yıpratma ve yıldırma akınları, 26 Ağustos 1071'deki Malazgirt savaşına kadar devam etti. Malazgirt zaferiyle Selçuklulara kapıları açılan Anadolu, Türkiye Türklerinin istikbaldeki yurdu durumuna girdi.

Malazgirt zaferi sonrasında, Bizans imparatoru Diogenes ile yapılan antlaşma, tahttan indirildiği için uygulanamadı. Sultan Alparslan, antlaşmanın silah zoruyla tatbikini kumandan ve beylerine emrederek, bütün Anadolu'nun fethini istedi. Selçuklu emrindeki Türkmen boyları, Orta Asya'dan batıya sevk edilerek, Doğu Anadolu'daki Bizans hududuna gönderildi. Selçukluların gaza akınlarına karşı koyamayan Bizans kale ve garnizonları, Türklerin eline geçti. Türk akınları, Marmara Denizi sahillerine kadar uzandı ve fethedilen Anadolu, iskan edildi. Anadolu'nun Türkleşip İslamlaşması için gerekli bütün tedbirler alındı.⁴⁰ Sultan Alparslan, çıktığı Maverünnehir seferinde, esir alınan bir kale kumandanı tarafından 1072 yılında şehit edildi. Türk tarihinin büyük sultanlarından olan Alparslan, enerjisi, disiplini, yiğitliği ve adaletiyle temayüz etmişti.⁴¹

Alparslan'ın yerine oğlu ve veliahtı Melikşah, Selçuklu sultanı oldu. Sultanlığını tanımayan amcası Kavurd ile, Kerez'de yapılan savaşı kazanan Melikşah, birkaç gün sonra Kavurd'un ölümüyle, devlet içinde asayişsizliği kısa sürede sağladı.⁴² İç işlerini halleden Melikşah, taht mücadelesinden faydalanarak Selçuklu hudutlarına saldıran Gazneliler ve Karahanlılara karşı sefere çıkıp onları anlaşmaya mecbur etti.

Doğu sınırlarının güvenliğini sağlayan Melikşah, babasının veziri ve kendisinin de hocası olan, sapık ve Batını akımlara karşı Sünniliğin müdafaası için Nizamiye Medreselerini kuran Nizamülmülk'ten vezirliğe devam etmesini istedi. Bu sayede Selçuklu Devletine ve İslam dünyasına çok hizmet etmesine vesile oldu.⁴³

Anadolu'nun fethi üzerinde hassasiyetle durup, babasının görevlendirdiği amcaoğlu Kutalmışoğlu Süleyman Şah ve Türkmen beylerinden Alp İlig, Artuk Bey, Mansur, Dolat gibi

³⁹ OsmanTuran, *Selçuklular Tarihi Ve Türk - İslam Medeniyeti*, İstanbul,2003, s.160; Mehmet Altan Köymen, *a.g.e*, s.66

⁴⁰ Mehmet Altan Köymen, *a.g.e*, s.280; Erol Güngör, *a.g.e*, s.87

⁴¹ OsmanTuran, *Selçuklular Tarihi Ve Türk - İslam Medeniyeti*, Ötüken Yayınları, İstanbul,2003, s.190

⁴² Mehmet Altan Köymen, *a.g.e*, s.69-70

⁴³ Erol Güngör, *a.g.e*, s.88

komutanlarla fetihleri sürdürdü. Artuk Bey, Bizans kuvvetlerini, 1074'te Sapanca çevresinde yenerek, yüz binden fazla Türk'ü, İzmit'ten Üsküdar'a kadar olan sahaya yerleştirdi.

Orta, Kuzeybatı ve Batı hareketini Kutalmışoğlu Süleyman Şah idare edip, Bizanslılarla mücadele ve onların asi kumandanlarıyla ittifak yaptı. Bizanslılar, Balkanlar'daki iktidar mücadelesi ve iç hadiseler üzerine, Selçuklulardan yardım istediler. Yardım talepleri, Selçukluların çıkarları doğrultusunda karşılandı. Süleyman Şah, İznik'e yerleşerek, bu şehri, Türkiye Selçukluları Devletinin merkezi yaptı. Selçuklular, Anadolu'da sahil şehirleri dışında, Toroslar ve Çukurova'dan Üsküdar'a kadar bütün bölgeye yerleştiler.⁴⁴

Sultan Alparslan zamanından beri Suriye ve daha güneye yürüyen ünlü Selçuklu kumandanlarından Atsız, seferlerini Melikşah zamanında da sürdürdü. Uzun süre kuşattığı Dımaşk (Şam)'ı 1076 Martında Selçuklu topraklarına kattı. Dımaşk'ın alınmasından sonra, camilerde okunan Şii-Fatimi ezanını yasaklayarak, cuma hutbesini Halife Muktedi ve Sultan Melikşah adına okuttu. Daha sonra Selçuklu Devletinin "Fatimi Devletinin ortadan kaldırılması" politikasına uygun olarak, Mısır'a doğru sefere devam etti. Fakat başarılı olamadı ve başarısızlığı Suriye emirliğinden alınmasına sebep oldu. Yerine, Melikşah'ın kardeşi Tacüddeve Tutuş getirildi.⁴⁵

Selçukluların Türklüğe, İslam dünyasına ve insanlığa yaptıkları hizmetlerle kısa sürede yükselmeleri, düşmanlarını hızlı bir faaliyet içine soktu. Melikşah ve veziri Nizamülmülk, İslam dünyası için ciddi bir tehlike oluşturduklarını düşündükleri Hasan Sabbah ile mücadeleyi bir devlet politikası haline getirmişlerdi.⁴⁶ 1092 senesinde, önce Selçukluların ünlü veziri Nizamülmülk, Hasan Sabbah'ın fedailerinden bir Batini tarafından; arkasından Sultan Melikşah, Bağdat'ta zehirlenerek şehit edildiler.⁴⁷

Melikşah'ın ölümüyle başlayan saltanat mücadelesi sonrasında rakipleri Suriye meliki Tutuş ve Melikşah'ın eşi Terken Hatun'u bertaraf eden Sultan Berkyaruk tahtı ele geçirdi ve Bağdat'ta adına hutbe okuttu.⁴⁸

Berkyaruk, parçalanmış Selçuklu İmparatorluğunu toplamaya başladığı bir sırada, Haçlı orduları da Suriye'ye geldi. Berkyaruk, Haçlılara ve onların Antakya Kuşatmasına karşı

⁴⁴ Salim Koca, *Türkiye Selçukluları Tarihi*, s.41–47

⁴⁵ İbrahim Kafesoğlu, Hakkı Dursun Yıldız, Erdoğan Merçil, *a.g.e.* s.95–96

⁴⁶ Abdülkerim Özyayın, " *Selçuklular Zamanında Suriye'deki Batini Faaliyetleri*", Türklük Araştırmaları Dergisi sayı 12, İstanbul, 2002, s.197

⁴⁷ Monica E. Casey, " *Nizam Al-Mulk*" Encyclopedia of Religion, New York, 1987, X, s.459; H. Bowen-C.E. Bosworth, " *Nizam Al-Mulk*", Encyclopedia of İslam (New edition), Leiden, 1971, VIII, s.72; Syed Salman Nadvi, " *Religious Policy Of Nizam Al-Mulk*", Journal Of Center For Research In Islamic Studies, Sayı 4, University Of Durban-Westville, 1984, s.40; Carole Hillenbrand, " *1092: A Murderous Year*", Proceedings Of The 14th Congress Of The Union Europeenne Des Arabisants Et Islamisants, Budapest, 1988, s.281; Mehmet Altan Köymen, *a.g.e.*, s.217 ; İbrahim Kafesoğlu, Hakkı Dursun Yıldız, Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s.99; Philip K. Hitti, *a.g.e.*, III, s.752

⁴⁸ Carole Hillenbrand, " *1092: A Murderous Year*", Proceedings Of The 14th Congress Of The Union Europeenne Des Arabisants Et Islamisants, Budapest, 1988, s.284

Kürboğa'yı ve Artuk Beylerini sefere gönderdi. Anadolu'dan geçen Haçlılar, Suriye'ye vardıkları zaman sayıları oldukça azalmıştı. Ancak, Şii-Fatımilerin, Sünni Müslümanlara karşı Haçlılarla ittifak yapmaları, ayrıca Suriye emirleri arasındaki güvensizlik ve rekabetler, Tutuş'un oğlu Dukak ile birlikte Suriye kuvvetlerinin haber vermeden çekilmesi, Frenklerin taarruza geçerek, Türkleri bozguna uğratmalarına sebep oldu. Neticede ilerlemeye devam eden Haçlılar, Antakya'yı işgalden bir yıl sonra Kudüs'ü ele geçirip, şehirde yaşayan yetmiş bin Müslüman ve Yahudiyi, hunharca katlettiler.⁴⁹

Bu arada Gence Meliki ve kardeşi Muhammed Tapar, Berkyaruk'a saltanat iddiasıyla isyan etti. Berkyaruk, 1100 senesinde Sefidrud'da mağlup olmasına rağmen, Muhammed Tapar'ı arka arkaya dört kez bozguna uğrattı. Ahlat'a sığınan Muhammed Tapar, buranın hükümdarı Sülemen'i ve Ani emiri Menuçehr'i hizmetine alarak yeniden savaşa hazırlandıysa da, Sultan Berkyaruk çok kan aktığını, memleketin harap, emir ve askerlerin yorgun düştüğünü, hazinenin boş kaldığını, vergilerin tahsil edilemez hale geldiğini ve nihayet İslam düşmanlarına fırsat verildiğini beyan ederek, gönderdiği bir elçiyle kardeşini barışa ikna etti. Böylece 1104'te Azerbaycan'da Sefidrud hudut olmak üzere, Kafkasya'dan Suriye'ye kadar bütün vilayetlerde, Muhammed Tapar, sultan tanındı. Bağdat, Rey, Cibal, Taberistan, Fars, Huzistan, Azerbaycan, Mekke ve Medine'nin idaresi de Berkyaruk'ta kaldı. Büyük Selçuklu Devleti, iki devlete ayrılmak suretiyle, Türkiye ile birlikte üç Selçuklu sultanı ortaya çıktı. Ancak bu durum çok uzun sürmedi. Çünkü Berkyaruk, hastalıklı olduğu için 1104 yılında vefat etti.⁵⁰

Berkyaruk'un vefatından sonra Muhammed Tapar, Bağdat üzerine yürüyerek, fazla zorluk çekmeden 1105'te tek başına sultan oldu. Muhammed Tapar Batıniler ve Haçlılarla mücadele etti. Selçuklular arasındaki karışıklıklardan faydalanan Haçlılar, Birinci Haçlı Seferi sonunda Suriye'de Haçlı devletleri kurmaya başladılar. Sultan Muhammed Tapar, bunların üzerine ordular gönderdiyse de, kumandanlar arasında tam anlaşma sağlanamadığından kesin sonuca gidilemedi. Sefer kumandanı Emir Mevdud, Şam Ümeyye Camii'nde bir Batını tarafından öldürüldü. Sultan, Haçlılara karşı Aksungur'u kumandanlığa getirdi. Sultan Muhammed Tapar gittikçe gelişen Batınilik hareketlerine karşı da ciddi tedbirler aldı. Hemen hemen her yıl onlar üzerine seferler düzenledi. Emir Anuştekin Şirgir'i Alamut kalesini alması için gönderdi. Kale düşmek üzere iken 1118 yılında ölünce Selçuklu ordusu dağıldı.

İleri gelen devlet adamları, Muhammed Tapar'ın henüz küçük yaştaki oğlu Mahmud'u tahta geçirdilerse de, Melikşah'ın oğlu ve Horasan meliki olan Sencer, yeğeni Mahmud'un

⁴⁹ OsmanTURAN, *Selçuklular Tarihi Ve Türk - İslam Medeniyeti*, İstanbul,2003, s.227-228

⁵⁰ Mehmet Altan Köymen, *,a.g.e.,* s.93; OsmanTURAN, *Selçuklular Tarihi Ve Türk - İslam Medeniyeti*, İstanbul,2003, s.230

sultanlığını kabul etmeyerek, saltanat iddiasında bulundu. 14 Ağustos 1119 tarihinde yapılan Save Savaşını kazanarak sultanlığını ilan eden Sencer, yeğenine evlat muamelesi yaptı ve kendi egemenliğini tanımak şartıyla, Rey hariç, batı ülkelerinin hâkimiyetini ona bıraktı.⁵¹

Sultan Sencer zamanı, Selçukluların son parlak devriydi. Bu arada Büyük Selçuklu Devletini iki büyük tehlike tehdit ediyordu. Bunlardan birisi, batıdan Anadolu ve Suriye'ye saldırmakta olan Haçlılar, diğeri doğudan gelen ve devletin doğu sınırlarını zorlayan Karahitaylardı. Sultan, yalnız bu ikinci tehlikeyle uğraştı. Doğu Karahanlılar Devletini yıkarak Seyhun boylarını zorlayan Karahitaylarla çarpışan Sencer, onlarla 9 Eylül 1141 yılında yaptığı Katvan Meydan Savaşı'nı kaybetti. İslam dünyasında büyük yankı bulan bu olay sonrasında, daha önce hiç yenilmeyen Sultan Sencer'in prestijini sarstı. Katvan Meydan Muharebesiyle, Büyük Selçuklu Devleti tarihinde yeni bir devir başladı ve Selçuklu ülkesi, Müslüman olmayan Türk ve Moğol birliklerinin istilasına uğradı.⁵²

Vergi tahsili sırasında yapılan haksızlık yüzünden, kendi soyundan olan Oğuzlarla bazı emirler arasındaki ihtilaflar gittikçe büyüdü. Sultan Sencer, bir kısım emirlerin ısrarı ile göçebe oğuzların üzerine yürümek zorunda kaldı. 1153 yılı Mart ayında Belh civarında, Oğuzlarla yapılan savaşı Selçuklular kaybettiler. Bu ağır yenilginin sonunda Sultan Sencer esir düştü. Oğuzlar, Sencer'e esir de olsa sultan gözüyle baktılar.

Sultan Sencer, 1156 yılı Nisan ayında kaçmaya muvaffak oldu. Fakat ağır Oğuz darbesi altında çöken, iç huzursuzluk ve istikrarsızlığa maruz kalan Büyük Selçuklu Devleti, kendini toplayamadı. Sencer, 9 Mayıs 1157 senesinde vefat etti. Merv'de daha önce yaptırdığı Darü'l-Ahiret'de(Ahiret yurdu) defnedildi. Onun vefatından sonra Büyük Selçuklu Devletinin İran, Irak, Suriye ve Anadolu'daki parçaları, Selçuklu Hanedanına mensup kişilerce idare edilip, ondördüncü yüzyıla kadar devam edenler oldu.⁵³

⁵¹ İbrahim Kafesoğlu, Hakkı Dursun Yıldız, Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s.102-104

⁵² Erol Güngör, *a.g.e.*, s.89; Mehmet Altan Köymen, *a.g.e.*, s.227-228

⁵³ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul, 2003; Mehmet Altan Köymen, *a.g.e.*, s.301

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Haşhaşilik Ve Hasan Sabbah

1.1. Haşhaşiliğin Kökenleri

Ortaçağ İslam dünyasında terörist eylemleri, öğretileri, istila ve yağmalarıyla ünlenen ve genel olarak Batini olarak isimlendirilen, fakat özelde farklı isimlerle adlandırılan birçok akım ortaya çıkmıştır. İslam dünyası Sünni ve Sünniliğe aykırı gruplar olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Zaman zaman bu grupların kutuplaşma sürecine girmiş olması siyasi ve ideolojik mücadeleye zemin hazırlamıştır.

Batini, gizli olmak, bir şeyin iç yüzünü bilmek, anlamında olup, batn veya bütün kökünden türemiştir. Terim olarak “ her zahirin bir batını ve her nassın bir tevili bulunduğu ve bunu da masum bir imamın bilebileceğini iddia eden” gruplarca kullanılmıştır. Zahir ile batın, ruh ile ceset gibidir. İkisi birleşince, bundan birçok faydalar ortaya çıkar ve insan kâinattaki güzellikleri tam olarak kavrar. Zahir cisimler gibidir. Batın ise onun gölgesine benzer.⁵⁴

İslam dininin esas ilkelerini değiştirip, Sünni şeriatı kaldırmayı hedefleyen ve İslam'ın yürürlükteki düzenini bütünü ile benimsemekten kaynaklanan Batnilik Müslümanlık için çok ciddi bir tehdit haline gelmiştir. Batın; ilk dönem aşırı Şii fırkalar, yıldızları yeryüzünde tasarruf ve tedbir sahibi sayan Sabiler ve eski Hint, İran ve Yunan inançlarının karışımından oluşan ve İslam dinini bu inanç ve kültürlerle uyarlamaya çalışan anlayışların bütünüdür.⁵⁵ Batnilik, zamanla İslam toplumundaki her türlü muhalefet odağını az ya da çok ama mutlaka etkisi altına almakta gecikmemiştir.⁵⁶

Batniliğin doğuşu ve ortaya çıkışı konusunda da çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Bu görüşler özetle şu şekilde verilebilir: Batını kaynaklara göre Batnilik, altıncı imam Ca'fer-i Sadık zamanından başlamak üzere temelleri atılmış, ilkeleri belirlenmiş ve oğlu İsmail ile uygulamaya konulmuş bir ekol olarak görülmektedir. O zamandan itibaren Batniler, inandıkları bu davaya hizmet etmeye devam etmişlerdir. Ehl-i sünnet ve Mu'tezile'ye göre ise Batnilik, Sabiilik ve Mecusilik⁵⁷ gibi eski İran ve Hint kültürleriyle, eski Yunan'dan,

⁵⁴ Abdullah Ekinci, *Ortaoğ'u'da Marjinal Bir Hareket: Karmatiler*, Ankara 2005, s.22; Nejat BİRDOĞAN, *Alevi Kaynakları 2*, İstanbul, 1999, s.241

⁵⁵ Müslümanlar Harran'ı aldıklarında burada yaşayan halkın kendilerinin dini için kullandıkları kelime. Halife Me'mun bunlara dinlerini sormuş ve Müslüman ya da Kur'an'da geçen bir dinden değilse öldürüleceklerini söylemiş, onlarda Müslüman bir fakihin önerisi ile kendilerini Sabiiler olarak adlandırmışlardır. Bunların düşünceleri eski skolastik zamanlara dayanmakta ve Hermes Trismegistus'a izafe edilen yazılardır. Bkz. Abdullah Ekinci, “*Ortaoğ'uda Ortaya Çıkan Heterodoks Akımların Tarihsel Arka Plan*”, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı,141, s.94

⁵⁶ Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *Tarih-i Cihan Güşa*, çev. Mürsel Öztürk,, Ankara, 1998,s.512; Yaşar Şahin Anıl, *Alamut Terörünün Kaynakları ve Hasan Sabbah Gerçeği*, İstanbul, 2003, s. 96-97

⁵⁷ İslam'dan önce ateşe tapanların dinlerine verilen isim. İran Sasani imparatorluğu bu dini koruyor ve savunuyordu. Bkz. www.dunyadinleri.com/mazdaizm.html

Hıristiyan ve Yahudilikten esinlenerek İslam'ı parçalama gayret ve arzusu ile oluşturulmuş uydurma bir dindir. Son dönemlerde konuyla ilgilenen araştırmacılara göre de Batınlık, kaynağı Yeni Eflatunculuk ve Yeni Pisagorculuk⁵⁸ gibi felsefi akımlara dayanan bir felsefi cereyan olarak görülmektedir.⁵⁹

Ca'fer-i Sadık'ın oğlu İsmail'i, İsmail'den sonra onun oğlu Muhammed'i imam olarak tanıyan Şiilere İsmailiye denmektedir.⁶⁰ İsmailiye mezhebi mensubu Ubeydullah Mehdi (ö.934) tarafından Mısır'da kurulan Fatımi devleti İsmailiye mezhebini resmi mezhep olarak kabul etmiş ve yaymaya çalışmışlardır. Fatımi halifesi Mustansır'ın hicri 1094 yılında ölmesi sonucunda İsmailiye iki ana gruba ayrılmıştır. Onun büyük oğlu Nizar'ın halife olması gerektiğini savunanlara Nizariler, diğer oğlu Musta'li'ye tabii olanlara da Musta'liler denilmektedir.⁶¹

Mustansır'dan sonra yerine geçen oğlu Musta'li'ye tabii olanlar daha sonra Yemen'de taraftar bulmuşlardır. Buradan Hindistan tarafına geçip orada da yayılmışlardır. Yemen'de kalanlara Süleymani, Hindistan'da yaşayanlara Davudi denilmektedir. Bunlar daha sonra Bohra diye tanınmışlardır. Bombay, Haydarabat gibi şehirlerde yoğun olarak bulunmaktadır.

Bohralar ihtilalci ve isyancı değillerdir. Kendilerine has cemaatleri ve camileri vardır. Genelde Güney Arabistan, Körfez ülkeleri, Doğu Afrika ve Burma gibi yerlerde dağınık halde yaşarlar ve sayıları fazla değildir. Batınlık inancını ve dailik usulünü benimseyen Musta'liler, Nizariler'e göre ılımlıdır. Bunlar başlarında bulunan Dai Mutlak'a yani Molla Sahib'e tabii olurlar. Molla Sahib, *masumdur*.⁶² Allah, Hz. Peygamber ve Kuran hakkındaki görüşleri Sünnilere yakındır ve başlıca özellikleri şöyledir.

1-Velayet: Hz. Ali'nin veli oluşu temel inançtır. Kelime-i tevhide, Ali Veliyyullah ve vasiyyunnebi ifadesini eklerler.⁶³

2- Kendilerine ait camilerde sabah, öğle ve akşam olmak üzere günde üç vakit namaz kılarlar. Oniki imamcı Şiilerin aksine Cuma ve bayram namazlarında toplu namaz kılmazlar. Hutbe okumazlar. Onlara göre hutbe imamların açıkta olduğu dönemlerde okunabilir. Bu

⁵⁸ Yeni Eflatuncu anlayışın ilkelerini özetlersek; dünyanın ulvi kaynağı birdir. O, çokluktan uzak, değişmemiş, başkalaşmamış, sırf birlik ve vahdettir. Alem ondan fişkirir, akar ve ruh tekrar ona dönmeyi amaçlar. Bkz. Abdullah Ekinci, "*Ortadoğuda Ortaya Çıkan Heterodoks Akımların Tarihsel Arka Planı*", Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı,141, s. 91-93

⁵⁹ Nejat BİRDOĞAN, *a.g.e.*, s. 242; www.adm.deu.edu.tr/~ilyas/yayinlarim/batinilik. İlyas YazarÇ.

⁶⁰ Abdullah Ekinci, *a.g.e.*, s.24; Ethem Ruhi Fırlalı, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, Selçuk Yayınlar, Ankara,1986, s.122; Alaaddin Ata Melik Cüveyni, "*Tarih-i Cihan Güşa*", çev. Mürsel Öztürk, Ankara, 1998,s.514

⁶¹ Farhad Daftary, "*İsmaililer Tarihleri ve Öğretileri*", çev. Erdal Toprak, Ankara,2002,s.387

⁶² Masum imamlar için kullanılan bir unvandır. İmanın günahsız ve yanılmaz olduğunu, gerekli tüm dini bilgilere sahip olduğunu ifade eder.

⁶³ Ethem Ruhi Fırlalı, *a.g.e.*, s.134

nedenle camilerinde minber bulunmaz. Namazdan sonra imamların isimlerini zikrederler. Sünniler gibi abdest alırlar. İbadet yerlerine Cemaathane denir.

3- Dai Mutlaka vergi verirler. Zekat vermek zorunludur. Bunun yanında onlara göre dini bir gelir vergisi olan *humsun*, bazı özel durumlarda ödenen *hakk el nefis* ve gönüllü olmakla birlikte gelenekselleşen *selam* vergileri vardır. Bu vergileri dai mutlak adına toplamakla görevli *Amil* adı verilen görevliler vardır. Vergiler amiller ya da merkezden gönderilen *sahib el dava* tarafından genellikle Ramazan ayında toplanır. Dai Mutlak'a teslim edilir. Cemaatin ihtiyaçları için harcanır.

4- Ramazan ayında oruç tutarlar.

5- Hac için Mekke'ye giderler. Haccın tamam olması için Hz. Ali'nin Neced'teki türbesi ve Hz. Hüseyin'in Kerbela'daki türbesinin ziyaret edilmesi zorunludur. Hz. Hüseyin'in şehit oluşunu anmak için Muharrem ayının ilk on gününde *mecalis* denen uzun ve ayrıntılı yas törenleri yaparlar.

6- İmam ve Dai isterse can ve mal ile Cihad farzdır.

7- Her Davudi on beş yaşına gelince *misak* ya da *ahd el evliya* denen bir bağlılık yemini ederek mezhebe kabul edilir. Bu yemin her yıl Davudilerin diğer Şiiler ile 18 Zilhicce'de kutladıkları Gadir Hum bayramında yenilenir.

Hindistan ve diğer ülkelerdeki Davudilerin en belirgin özelliği, diğer topluluklardan uzak içe kapalı bir yaşam sürme eğilimidir. Bu eğilim gücünü yitirmeye başlamış olsa da, Davudiler hala kitaplarını gizli tutmaya, kendi dışındakilerle ilişkilerini sınırlı tutmaya, Hindular ve diğer Müslüman toplumlarla evlilik bağı kurmamaya özen göstermektedirler. Davudilerin dava merkezi Hindistan'ın Gucerat eyaletindeki Surat şehri olmakla beraber, dailer Bombay'da ikamet etmektedirler.⁶⁴

Nizariler Suriye ve Irak yolu ile İran'a geçtiler. Hasan Sabbah İsmaililiği kabul etmişti ve Mustansır'dan sonra onun yerine büyük oğlu Nizar'ın geçmesi taraftarı idi. Alamut kalesini ele geçiren Hasan Sabbah burada bir devlet kurdu. İleriki bölümlerde de açıklayacağımız üzere Hasan Sabbah'ın ortaya koyduğu bu mezhep, inananlarının haşhaş kullanmaları nedeni ile Haşhaşiler olarak anılmakta ve bilinmektedirler. Bu devlet Moğollar tarafından yıkılana kadar devam etti. Daha sonra bir bölümü Hindistan'a geçmişlerdir. Ağa Hanlar önderliğinde⁶⁵ varlıklarını devam ettirmektedirler ve başlıca özellikleri şunlardır;

1-İmamet'e inanırlar. Allah'a, peygambere, Kuran'a ve ahirete de inanırlar. Bir İsmaili'nin zamanın imamını bilmesi, tanınması ve emirlerine itaat etmesi esastır. İmama giden yol Hüccet'ten geçer. Nizarilere göre hüccet imamın yokluğunda (gaybet) daveti yürütür.

⁶⁴ Farhad Daftary, *a.g.e.*.451-453

⁶⁵ M.G.S Hodgson, 'The Order Of Assassins', Mouton&Co,Netherlands,1955,s.1

İmama itaat Allah'a itaat ile eş değerdedir. Onlara göre her zahirin bir batını vardır. Asıl olan batını yandır. İmamı tanımayan kimselere Sünnilerin helal kıldıkları şeyler bile haramdır ve imamı tanıyan kimseler için Sünnilerin haram saydıkları şeyler bile helaldir.⁶⁶

2-Namaza dua adını verirler. Güneş doğmadan evvel, akşam güneş battıktan sonra, gece yatmadan evvel üç defa namaz kılarlar. Ağa Han varsa namazı o kıldırır, yok ise onun yerine Muhi adı verilen bir çocuk geçer. Namazda Kabe'ye değil, imamın bulunduğu yere yönelmek esastır. Kerbela toprağından yapılan ve mühür denilen bir kiremit üzerine secde ederler. Ramazan ve Kurban bayramlarında diğer Müslümanlarla birlikte namaz kılarlar. İran'daki Nizariler hiç namaz kılmazlar.

3-Senede bir gün sadece Ramazan ayının 21. günü oruç tutarlar. Ramazan ve Kadir gecesine değer verirler. Bu ayda Cemaathanelerde özel ayinler yaparlar.

4-Hac, imamı ziyaretten ibarettir. Kerbela ve Necef' te ziyaret edilir.

5-Zekat imama verilir. İmam Ağa Han bu paraları istediği gibi kullanabilir.

6-Cihad kişinin nefsi ile mücadele etmesinden ibarettir.

Çeşitli ülkelerde kurdukları örgütlerle yoğun bir propaganda (Davet) sürdüren Nizariler takiyye yaparlar. Kendilerini diğer Müslümanlar arasında kolayca gizlerler. Yoğun propagandalarına rağmen bunların Müslüman nüfus içindeki oranı çok azdır.⁶⁷

⁶⁶ Ethem Ruhi Fıçlalı, *a.g.e.*, s.136

⁶⁷ Süleyman Uludağ, *İslamda İnanç Konuları ve İtikadi Mezhepler*, İstanbul, s. 349-350

1.2. Haşhaşiliğin Kurucusu Hasan Sabbah ve Faaliyetleri

1.2.1. Hasan Sabbah'ın Hayatı

Hicri 438 (M.1046–47) veya 445 (M.1053–54) yılında İran'da İmamiye Şiasının önemli merkezlerinden biri olan Kum şehrinde doğduğu rivayet edilir. Kendisi, hayatını anlattığı ve adamlarının Sergüzeşt-i Seyyidina adını verdikleri eserinde aslen Güney Yemen'de hüküm süren Himyeri krallarının soyuna mensubiyetinden bahseder. Adının Hasan b. Ali Muhammed b. Ca'fer b. Hüseyin b. Sabbah el-Himyeri olduğu, babasının Yemen'den Kufe'ye göç ettiğini, oradan da Kum'a ve nihayet Rey şehrine geldiğini, kendisinin de burada doğduğunu yazmaktadır. Hasan Sabbah kendisinin soyunun araştırılmaya başlanması ile ilgili olarak ' İmamın soyundan olup da gayri meşru bir hayat süreceğine onun yerine imamın hizmetinde bir hizmetçi olmayı, kendisini ona adamayı tercih edeceğini' söylemektedir.⁶⁸

Hasan Sabbah'ın Kum şehrinde on iki imamcı "Ali b. el-Sabbah el-Himyeri" isimli bir köylünün oğlu olduğu, babasının Kufe şehrinden geldiği, babasının onun eğitimi ile ilgilendiği, 7 yaşından 17 yaşına kadar Rey şehrinde eğitim gördüğü ve 17 yaşında İsmaili öğretisini öğrendiği, matematik, felsefe ve dil eğitimi aldığı, bu eğitimlerinde çok başarılı olduğu şeklinde de bilgiler mevcuttur.⁶⁹

Ancak doğum tarihi ve soyu hakkında net bir bilgiye ulaşmak zordur. Kesin olan Hasan Sabbah'ın XI. yüzyıl ortalarına doğru doğduğudur. Dini eğitimini aldığı babası Ali b. Muhammed ile çocukluğunu geçirdiği günümüz İran'ın başşehri Tahran yakınlarındaki Rey'e yerleşmek üzere gitmişlerdir. Rey IX. yüzyıldan beri dailerin faaliyet merkezlerinden birisi idi. Hasan Sabbah onların etkisinde kalmıştır.⁷⁰

Hayat hikayesini anlattığı kitabında "*Çocukluğumda yedi yaşımdan itibaren bilginin her çeşidine karşı bir tutkum vardı. Din alimi olmak istiyordum. Onyediy yaşuma kadar oniki imamcı atalarımın inancına bağlı kalarak bilgiler edinmeye çalıştım. Rey'de Emir Zerrab adındaki arkadaşım bana Fatımi Halifeliğinin inancını açıklıyordu.*

Ben, İslam'a olan inancımda asla tereddüde düşmedim. Diri, ebedi, her şeye kadir, her yerde hazır ve nazır olan Allah'ın birliğine, bir peygamberin ve bir imamın, mubah veya haram olan şeylerin, cennet ve cehennem, emirlerin ve yasakların bulunduğu daima inandım. Bana göre din ve öğretisi, genelde insanların özeldi ise Şianın icra ettiği şeylerden ibarettir. Gerçeğin, İslam'ın dışında araştırılabileceği fikri asla aklıma gelmemiştir. İsmaili öğretilerin felsefe, Mısır hakiminde bir filozof olduğumu düşünüyorum." demektedir.

⁶⁸ Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *a.g.e.*, s.535; M.G.S Hodgson, *a.g.e.*,s.43; Abdülkerim Özyayın, 'Hasan Sabbah', DİA, XVI, 1997, s.347; Farhad Daftary, *a.g.e.*,s.475

⁶⁹ M.G.S Hodgson, *a.g.e.*,s.43; Şeyh Muhammed İkbâl, "Seyidna Hasan Sabbah", www.alamut.com

⁷⁰ Encyclopedia Iranica, 'Hasan Sabbah', Encyclopedia Iranica Foundation, New York, 2004, V.XII, s.34

Daha sonra İsmaili konulara dair birçok kitap okumuştur. Kendisi çok ağır bir hastalık geçirmiş ve bu devrede fikri gelişmesini tamamlamıştır. “ *Kendi kendime: Şüphesiz gerçek iman budur diyordum. Fakat büyük bir korku onu kabul etmeme engel oluyordu. İşte ecel saatim geldi ve gerçeğe ulaşmadan öleceğim*”.⁷¹

Bu hastalıktan kurtulduktan sonra kendisine İsmaili davasını öğretecek bir üstat aradı. Kendisiyle Batı İran ve Irak'taki İsmaili davasının reisi konumunda bulunan Abdülmelik b. Attaş'tan yetki almış İsmaili daileri, Abu Najam Siraj ve Mümin ilgileniyorlar ve ona öğretilerinden bahsediyorlardı. Hasan Sabbah dai Mümin'den İmam adına kendisinin İsmaili öğretisine kabul edilmesini istedi ve Mümin bunu kabul etti. Dai Mümin, Hasan Sabbah'ın zekasını ve konulara olan ilgisinin çok yüksek olduğunu anlamıştı. Hasan Sabbah, imam adına ona biat etmek istediğini söyledi. Mümin önce kabul etmedi. Fakat Hasan Sabbah biat edeceğini tekrarlayınca bu teklifi İmam adına kabul etmek zorunda kalmıştır. Hasan Sabbah'ın bu biati yaptığı zaman 35 ya da 36 yaşlarında olduğu söylenmektedir. Hasan, Fatimi Halifesine biat etti. 1072 yılında Rey şehrine gelen Irak bölge daisi İbn Attaş bizzat bu yeni müridi ile tanıştı. Onu kabul etti. Onun kabiliyetlerini anladı. Kendisini Fatimi Halifesi Müstansır Bidinillah'ın yanına gitmesini, onun maiyetine katılması, Darülhikme'de İsmaili mezhebi hakkında daha fazla bilgi edinmesini ve esrarı ilahiyyeyi öğrenmesi için Kahire'ye gitmesini söyledi. Hasan Sabbah İsfahan yöresinde İbn Attaş'ın vekili olarak iki yıl davette bulunmuştur.⁷²

Hasan Sabbah birkaç yıl sonra ancak Mısır'a gidebilmiştir.⁷³ Azerbaycan, Meyyafarikin, Musul, Sincar, Rahbe, Dımaşk, Sayda ve Sur üzerinden Akka'ya ulaştı ve burada baş dai Ebu Davud tarafından karşılandı.

Hasan Sabbah'ın Mısır'a gitmesi ile ilgili olarak başka bir söylenti mevcuttur. Buna göre Büyük Selçuklu veziri Nizamülmülk, ünlü şair Ömer Hayyam ve Hasan Sabbah aynı yerde Muvaffak Lidinillah en Nişaburi'den beraber ders almışlar ve öğrenim görmüşler, kendi aralarında, kim daha önce dünya işlerinde başarılı olur da şan ve şöhrete sahip olursa diğerlerine yardım edecekleri şeklinde yemin etmişlerdir. Nizamülmülk Sultan'a vezir olunca, eski okul arkadaşları bu yemini kendisine hatırlattılar. İkisine de kabul etmedikleri valilik teklifi yapılmıştır. Ömer Hayyam, resmi bir memuriyetin sorumluluğu yerine, bir şeref aylığını ve eğlence hayatını tercih etmiştir. Hasan Sabbah ise, bir taşra vazifesi ile merkezden

⁷¹ M.G.S Hodgson, *a.g.e.s.44*; Bernard Lewis, “*Haşîşiler*”, çev. Ali Aktan, İstanbul, 1995, s. 33,34; Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *a.g.e.,s.535*

⁷² Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *a.g.e.,s.536*; M.G.S Hodgson, *a.g.e.,s.45*; Encyclopedia Iranica, *a.g.m.,s.34*; Şeyh Muhammed İkbâl, “Seyidna Hasan Sabbah” www.alamut.com/subj/ideologies/alamut/iqbal_Sabbah.htm

⁷³ Farhad Daftary, *a.g.e.,s.475*

uzaklaşmayı reddetmiş ve sarayda yüksek bir görev istemiştir. İsteği yerine getirildikten sonra, kendisi vezirliğe heveslenmiş ve Nizamülmülk için bir tehlike oluşturmaya başlamıştır. Bunun üzerine Nizamülmülk Hasan Sabbah'a komplo kurarak onu sultanın gözünden düşürmüştür. Şerefi ve onuru kırılan Hasan Sabbah bunun karşılığını vermek üzere Mısır'a kaçmıştır.⁷⁴

Bu söylenti yaygın olarak anlatılmakta ise de doğruluğu tartışılmaktadır. Çünkü Nizamülmülk, en geç 1020'de doğmuş olup 1092 yılında öldürülmüştür. Ömer Hayyam da 1048'de doğmuş ve 1131 yılında ölmüştür. Hasan Sabbah'ın ise kesin olarak doğum tarihi bilinmemekle birlikte ölüm tarihi 1124 yılıdır. Her üçünün de aynı dönemde aynı hocalardan ders almış olma ihtimali çok zayıftır.⁷⁵

Yukarıda anlatılanlar her ne kadar doğru olmasa da kendisinin en az Ömer Hayyam ve Nizamülmülk kadar iyi eğitim aldığı ve onlar kadar zeki olduğu muhakkaktır. Çünkü genç yaşında üstün zekası ve eğitimi nedeni ile kısa zamanda İsmaili mezhebi içerisinde ilerleme kaydetmiş ve Abdülmelik Attaş'ın vekilliğine kadar yükselme başarısı göstermiştir.⁷⁶

Modern tarihçilerin çoğuna göre bu söylenti uydurmadır. Onlara göre Hasan Sabbah'ın Rey şehri yöneticileri ile sıkıntıları vardı. Onu Mısırlı casusları koruyan tehlikeli bir kışkırtıcı olarak görüyorlardı. Hasan Sabbah yakalanmak istemediği için kaçtı ve Mısır'a ulaştı.

Kendisinin anlattığı hayat hikâyesine göre, 1076 yılında Isfahan'a gitmek üzere Rey şehrinde ayrıldı. Oradan önce kuzeye doğru Azerbaycan'a, daha sonra Meyyafarikin'e ulaştı. Dini konulardaki düşünceleri nedeni ile Meyyafarikin kadısı tarafından şehirden kovuldu. Mezopotamya ve Suriye arasından geçerek Şam'a gitti. Burada askeri birliklerin Mısır'a giden yolları tuttuğunu öğrenince batıya doğru sahil istikametinde Beyrut'a ulaştı ve deniz yolu ile Filistin'e kadar gitti. 30 Ağustos 1078 yılında Mısır'a ulaştı ve saray erkanı tarafından çok iyi bir şekilde karşılandı.⁷⁷

Hasan Sabbah Mısır'da Kahire ve İskenderiye'de üç yıl kaldı. Bazı kaynaklara göre Halifenin yerine geçmesi için büyük oğlu Nizar'ı desteklemiş, ordu komutanı Bedrü'l Cemali ise küçük oğlu el-Mustali'yi desteklemiş ve aralarında mücadele başlamıştır. Önce hapsedildi, sonra sürgün edildi. Aradaki anlaşmazlığın sebebi her ne kadar Halife Mustansır'ın yerine kimin geçeceği gibi gözükse de aslında ateşli bir inkılâpçı olan Hasan Sabbah ile askeri diktatör olan Bedrü'l Cemali arasındaki geçimsizlik olsa gerektir. Kuzey Afrika'ya sürgün

⁷⁴ Bernard Lewis, *Haşîşiler*, çev. Ali Aktan, Sebil yayınları, İstanbul, 1995, s.35

⁷⁵ Harold Bowen, "The Sar-gudhasht-i Sayyidna, The Tale Of The Three Schoolfellows, And The Wasaya Of the Nizam al-Mulk", The Journal Of The Royal Asiatic Society, Sayı 4, London, 1931, s.771-782; Bernard Lewis, *Haşîşiler*, çev. Ali Aktan, İstanbul, 1995, s. 343-35; Abdülkerim Özaydın, 'Hasan Sabbah', DİA, XVI, 1997, s.347; Farhad Daftary, *a.g.e.*, s.476; Encyclopedia Iranica, *a.g.m.*, s.34

⁷⁶ Yaşar Şahin Anıl, *a.g.e.*, s. 96-97

⁷⁷ Bernard Lewis, *Haşîşiler*, çev. Ali Aktan, Sebil yayınları, İstanbul, 1995, s. 35; Farhad Daftary, *a.g.e.*, s.476-477

edilen Hasan Sabbah bir yolunu bulup buradan kaçtı. Buradan kaçarken binmiş olduğu gemi battı ve kendisi kurtularak Suriye'ye geçti. Halep ve Bağdat üzerinden 10 Haziran 1081 yılında İsfahan'a geldi. Bundan sonra dokuz yıl boyunca İsmaili dava için bütün İran'ı dolaştı. Kendi hayat hikayesinde bu gezilerden bahseden Hasan Sabbah, Kirman ve Yezd şehirlerine gitmiş, ardından İsfahan'a dönmüştür. Daha sonra Mısır dönüşü bir süre kaldığı Huzistan'a doğru hareket etmiştir.⁷⁸

Hasan Sabbah; İran'ın yüksek dağlarla çevrili kuzey bölgelerinde yaşayan, eski İran devletleri zamanında da kontrol altına alınmakta zorluk çekilmiş, İranda yaşayan diğer insanlar tarafından daima yabancı ve tehlikeli olarak görülmüş, Geylan, Mazenderan ve özellikle de dağlık Deylem bölgesi halkına Batınlık propagandası yapmıştır. Hazar Denizi kıyısındaki bu topraklar, ülkenin geri kalan kısımlarından çok farklı bir coğrafya görünümüne sahipti. Buralarda yaşayan insanlar kendi başlarına buyruk, güçlü, savaşçı ruhlu insanlardı. Müslümanlar Deylem'e hücum etmeye hazırladıklarında ülkenin coğrafi bir haritasını yaptırmışlardı. Bu haritayı Deylem'den gelen elçilere göstermişler ve onlara ülkelerinin teslim olması halinde hiç kimseye zarar gelmeyeceğini söylemişlerdi. Deylem elçileri haritayı inceledikten sonra "Ülkemiz aynen böyledir. Size iyi bilgi verilmiş, fakat dağları ve geçitleri savunan savaşçılar haritada gösterilmemiş. Şayet denerseniz onları tanıyarak öğrenirsiniz" demişlerdir. Gerçekten de Deylem'in İslamlaşması fetihten çok barışçı çabalarla olmuştur.

İran coğrafyasında İslam dininin en son kabul edildiği yerlerden olan Deylem, bunun bir sonucu olarak da siyasi çekişmelerin ve hanedanların ortaya çıktığı yerlerden birisi olmuştur. Eski dini inançlarından tam olarak kurtulamamış olan bu bölge Ehl-i Sünnet dışı inançların benimsendiği bölgelerin başında gelmiştir. Zamanla Şii ve Batıni hareketlerin merkezi olan bölge, Bağdat Halifesine ve diğer Sünni otoritelere karşı özerk bir konuma geldi. Deylemliler X. Asır boyunca Büveyhilerin idaresinde İran ve Irak'ın büyük bir kısmında nüfuzlarını yaymayı başarmışlardır. Hatta bir süre Halifelerin bile koruyucuları olmuşlardır. Bu durum Selçukluların gelişine kadar devam etmiş ve Selçuklu hakimiyeti ile birlikte devlet içinde Deylemlilerin ve Şiilerin egemenliğine son vermişlerdir.⁷⁹

Hasan Sabbah, bu bölgede üç yıl boyunca Şii-İsmaili propagandası yaptı. Yapı olarak bu bölge insanı gibi savaşçı ve devrimci bir ruha sahip olan Hasan Sabbah, yöre halkını gerçekten çok etkiledi. Görevlendirdiği daileri bölge halkını İsmaili davasına kazandırdı ve yörenin savaşçılıkları ile meşhur⁸⁰ olan halkı onların safında yer almaya başladı. Bölgedeki İsmaili propagandalarını yakından takip eden ve yaklaşan tehlikeyi gören Selçuklu Veziri

⁷⁸ M.G.S Hodgson, *a.g.e.*,s.46-47; Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *a.g.e.*,s.536

⁷⁹ Bernard Lewis, *Haşîşiler*,çev.Ali Aktan, İstanbul,1995, s. 36-37

⁸⁰ M.G.S Hodgson, *a.g.e.*,s.73

Nizamülmülk Rey şehri görevlilerine Hasan Sabbah'ın yakalanması için emir verdi. Fakat Hasan Sabbah buradan kaçmayı başardı ve Kazvin'e gitti.⁸¹

Hasan Sabbah, daima keşfedilme tehlikesi altında bulunan, sırf bir gizli buluşma yeri değil, aynı zamanda Selçuklu Devleti aleyhine misilleme görmeksizin mücadele edebileceği uzak ve kontrolü güç bir kale, bir genel merkez, bir karargâh bulmayı amaçlıyordu. Elburuz dağlarının tam ortasında, dev gibi bir kayanın üzerinde, 1800 metreden fazla bir yüksekliği olan Alamut kalesi bu amaç için uygundu. 4 Eylül 1090 yılında Alamut kalesine gelen Hasan Sabbah buranın hakimi olmuştur. Bu tarihten itibaren ölünceye kadar otuzbeş yıl boyunca buradan hiç dışarı çıkmamıştır. Hatta çatıya çıkmak için iki vesile hariç evden bile dışarı çıkmamıştır. Tarihçi Reşidüddin'e göre "*Ölümine kadar arta kalan zamanında ikametinde kitap okumuş, davetinin esaslarını kayda geçirmiş, emaretinin işleri ile uğraşmıştır.*"⁸²

Parlak bir zekaya, teşkilatçı bir yapıya sahip olan, basiretli, kabiliyetli, cebir, geometri, astronomi, sihir ve dini ilimlere vakıf bir kişi olan ve düzenli örgütü ile etrafa dehşet saçan, fedaileri ile insanların düşünce ve inanç dünyasına hakim olmak isteyen Hasan Sabbah, 23 Mayıs 1124 yılında Alamut Kalesinde ölmüştür. Ölmeden önce Lemeser Kalesinin komutanı olan Buzurg Ümit'i kendi yerine veliaht olarak bıraktı. Sağına Ardistanlı Dihdar Ebu Ali'yi oturttu ve propagandanın idaresini ona bıraktı. Soluna Kasranlı Adem'in oğlu Hasan'ı ve karşısına da ordu komutanı Kiya Ebu Cafer'i yerleştirdi.⁸³ Onlara; imamin, kendi devletinin idaresini ele almak için geri döneceği zamana kadar dördünün birlikte hareket etmesini emretti ve Allah'ın ateşine ve cehennemine gitti.⁸⁴

Güç zamanlarda İsmaili toplumuna önderlik etmiş, bu toplumun ve İsmaili davanın tartışılmaz lideri olmuştur. Onu Seyyidna "Efendimiz" diye çağıran İsmaili topluluğu tarafından çok büyük bir saygı görmüştür. Rudbar'da bulunan türbesi Moğollar tarafından yıkılana kadar düzenli olarak bir Hac yeri olmuştur.⁸⁵

İran'lı vakanüvisler tarafından aktarılan İsmaili biyografisi, onun çilekeşliği ve kanaatkarlığı üzerinde durur. Alamut'ta yaşadığı otuz beş yıl boyunca ne herkesin önünde, ne de tek başına, hiç içki içmediğinden bahsederler. Onun ciddiyeti sadece düşmanlarına karşı değildi. Oğullarından birisini şarap içtiği için idam ettirmiş, diğerini ise dai Hüseyin Kaini cinayetine karıştığı için öldürtmüştür ki sonradan oğlunun suçsuz olduğu ortaya çıkmıştır. Bu

⁸¹ Abdulkarim Özyayın, 'Hasan Sabbah', DİA, XVI, 1997, s.347

⁸² Bernard Lewis, *Haşîşiler*, çev. Ali Aktan, İstanbul, 1995, s. 38; M.G.S Hodgson, *a.g.e.*, s.50; Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *a.g.e.*, s.547

⁸³ Bernard Lewis, *Haşîşiler*, çev. Ali Aktan, Sebül yayınları, İstanbul, 1995, s.349; Farhad Daftary, *a.g.e.*, s.513; Encyclopedia Iranica, *a.g.m.*, s.36

⁸⁴ Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *a.g.e.*, s.547 ; Bernard Lewis, *Haşîşiler*, çev. Ali Aktan, Sebül yayınları, İstanbul, 1995, s. 53

⁸⁵ Farhad Daftary, *a.g.e.*, s.514; İsmail Kaygusuz, "Hasan Sabbah ve Alamut İsmailileri", www.t-k-p.org/yazarlar/kaygusuz/hasanSabbah.htm

da onun kendi çıkarlarına göre propaganda yapmadığının göstergesi olarak öne sürülmektedir.⁸⁶

Kendisi bir hareket adamı olmasına rağmen aynı zamanda bir düşünür ve yazardır. Sünni yazarlar onun eserlerinden iki bölümü muhafaza etmişlerdir; kendi yazdığı hayat hikayesinden parçalar ve ilahiyatla ilgili eserlerinin özetlerini.⁸⁷

Dini ve siyasi bakımdan bütün İsmaili sistemin esas sembolü olan imamın kimliği, önemli bir problemi ortaya koyuyordu. Buna göre Nizar, Mustansır'dan sonra imam olmuştu. Halbuki onun İskenderiye'de tıpkı oğulları gibi öldürüldüğü söyleniyordu. Bazı Nizariler, onun gerçekte ölmemiş olduğunu, gizlendiğini ve bir gün Mehdi olarak geri geleceğini iddia ediyorlardı. Bu durum imamlar neslinin son bulmuş olmasını gerektiriyordu. Bu ekol çok çabuk ortadan kalktı. Hasan Sabbah'ın bu konuda kendi taraftarlarına ne dediği bilinmiyor. Fakat daha sonra imametini, gizlice Alamut'a getirilen oğluna geçtiği söylendi ve bu inanç yayıldı. Bir rivayete göre bu şahıs henüz çocukken kaçırılmış ve İran'a getirilmişti. Başka rivayete göre Nizar'ın oğlunun o sırada hamile olan bir cariyesi, yeni imamı dünyaya getireceği Alamut'a götürülmüştü. Nizarilere göre bu olaylar o zamanlar gizli tutulmuş ve yıllar sonra açıklanmıştı.⁸⁸

Hasan Sabbah'ın kendisi asla imamlık iddiasında bulunmamıştır. Sadece imamın temsilcisi "*Hücce*"⁸⁹ olduğunu iddia etmiştir. İmamın kaybolmasından sonra delil, yani zamanın gizli imamı hakkında bilgi kaynağı, geçmişin ve geleceğin aşikar imamları arasındaki bağ olduğunu söylemiş ve davet reisi olmuştur. İsmaili doktrin mutlak itaat üzerine kurulmuştur. Müminin hiçbir iradesi yoktur. Bilinen öğretiyi izlemesi gerekir. Otoritenin temel kaynağı imamdır. Vasıtasız kaynak ise imamın temsilcisidir. İnsanlar Sünnilerin iddia ettikleri gibi, ne imamlarını seçebilirler ne de ilahiyat ve şeriat konusunda hakikati kavrayabilirler. İmamı Allah tayin eder. Allah'ın tayin ettiği bu imam hakikatin temsilcisidir. Vahyi ve akli yalnız o geçerli kılabilir. Hakikaten sadece İsmaili imamı vazifesi ve öğreticiliğinin tabiatı bakımından bunu yapabiliirdi. Öyle ise o, yegane gerçek imamdır. Rakiplerine gelince, kendileri gasıp, müritleri günahkar, öğretileri ise yalandır.⁹⁰

⁸⁶M.G.S Hodgson, *a.g.e.*,s.51; Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *a.g.e.*,s.545

⁸⁷ "Yüce Allah'ın yardımı ve Cihan Şehzadesi Hülagu'nun gayretleriyle o mel'unların kaleleri ve evleri yıkılırken ve onların kötülükleri defedilirken Alamut'un fethi sırasında bu satırların yazarı, hazinede ve kütüphanelerde incelemede bulunup, insanlığa faydalı olan şeyleri seçip almak görevini aldı. Bundan maksat, yıllardan beri orada biriktirilmiş olan kitapları incelemek, Kur'an-ı Kerimleri ve faydalı kitapları 'Ölüden diri çıkarır' gibi onların arasından çıkarmaktır. O kitaplar arasında 'Sergüzeşt-i Seyyidna' dedikleri Hasan-ı Sabbah'ın hayatını ve başından geçenleri konu alan bir kitap buldum." Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *a.g.e.*,s.534

⁸⁸ Bernard Lewis, *Haşîşiler*, çev. Ali Aktan, Sebil yayınları, İstanbul,1995, s. 42-43; Farhad Daftary, *a.g.e.* s.491

⁸⁹ İsmaili inancıya göre imamın gizliliğinde o ortaya çıkana kadar onun yerine temsilcisi olan. Farhad Daftary, *a.g.e.*,s.491

⁹⁰ Bernard Lewis, *Haşîşiler*, çev. Ali Aktan, Sebil yayınları, İstanbul,1995, s. 53-54

Sadakati ve itaati esas olan bu öğreti Hasan Sabbah'ın elinde güçlü bir silaha dönüştü ve mevcut düzen için siyasi, içtimai ve dini bakımdan büyük bir tehlike haline geldi. Onun çağdaşı olan İmam Gazali, Batınlığın görüşlerini reddetmek amacı ile bir eser yazmıştır.

Hasan Sabbah taraftarlarının belirsiz arzularını, bozuk inançlarını, gayri memnunların hedefsiz öfkelerini düzene koyup bunları daha önce benzeri görülmemiş derecede disiplinli ve planlı bir teşkilat içerisinde yönlendirmeyi başarmıştır. Ancak kendi adına nispetle kurulu düzeni değiştirmek isteyen Sabbahiyye bu amacına ulaşamadı.⁹¹

1.2.2. Hasan Sabbah'ın Alamut Ve Çevresinde Hakimiyet Kurma Çabaları

Ortaçağ'da Rudbar vadisinde bulunan elli kadar müstahkem kalenin en meşhuru olan Alamut, Deylem sınırında Rudhane-i Alamut vadisiyle Talekan nehrinin birleştiği yerden 2, Kazvin'den ise 6-8 fersah mesafede 1800 metre yükseklikteki yalçın kayalar üzerinde kurulmuştur. Aluh (Kartal) ve Amut (öğretti) kelimelerinden meydana gelen Alamut ismi, eski Fars dilinin Taberistan şivesinde "kartal yuvası" veya "kartal öğretti" anlamına gelmektedir. Efsaneye göre kalenin yerini kurucusuna bir kartal gösterdiği için bu isimle anıldığı söylenmektedir.

İbnü'l Esir'e göre kale Deylem hükümdarlarından biri tarafından kurulmuştur. Ancak daha sonra 246(860) yıllarında Taberistan Şiilerinin reisi Hasan b. Zeyd ed-Dai -ilelhak tarafından yeniden inşa edilen kale asıl şöhretini Haşhaşilerin bu kaleyi zapt etmelerinden sonra edinmiştir.⁹²

Alamut'un ele geçirilişi özenle hazırlanmıştır. Hasan Sabbah daha Damgan'da otururken adamlarını kaleye yakın köylere göndermişti. Alamut kalesi Sultan Melikşah'ın onayını almış Hüseyin soyundan Mehdi isimli bir şahıs tarafından yönetiliyordu. Askerlerinden bir kısmının Hasan Sabbah'ın daileri tarafından İsmaililiğe geçtiklerinin farkında olan Mehdi, bu askerleri kandırmak için kendisinin de İsmaili olduğunu söyledi. Hasan Sabbah birçok İsmailinin bu bölgeye gelmesini sağladıktan sonra, 4 Eylül 1090 yılında kendisi de gizlice kaleye geldi. Kalede Dikhuda ismi ile bir süre yaşadı.

Bir müddet kendini tanıtmadan orada kaldı. Sonunda kimliğini açıkladığı zaman, kale sahibi tepki göstermek için vaktin geçmiş olduğunu anladı. Hasan Sabbah onun kaleden ayrılmasına izin verdi ve İranlı vakanüvislerin söylediğine göre, kale karşılığında ona 3000 altın dinar verdi.⁹³ Artık Hasan Sabbah Alamut hakimi olmuştu. Bu tarihten itibaren ölünceye

⁹¹ Abdulkerim Özeydin, 'Hasan Sabbah', DİA, XVI, 1997, s.347

⁹² Abdulkerim Özeydin, "Alamut" DİA, II, 1989, s. 336; Farhad Daftary, a.g.e.,s.480

⁹³ Mehmet Altan Köymen, a.g.e., s.211

kadar, otuzbeş yıl boyunca Alamut kayalığından hiç aşağı inmedi⁹⁴. Yaptırdığı yeni tahkimat ve yiyeceklerin uzun süre bozulmadan saklanabileceği depolarla kaleyi kuşatmalara karşı daha dayanıklı hale getirdi. Böylece askeri karargah ve idari merkez olarak kullandığı Alamut'tan düzenlediği operasyonları idare etmeye başladı.⁹⁵

İlk zamanlar kendini başka müstahkem kaleleri ele geçirmeye ve halkını İsmaililiği kabul için ikna etme şeklinde iki gayeye adayan Hasan Sabbah, bunu gerçekleştirmek için de dailerini ve her yönetime sızmaya kabiliyetli casuslarını görevlendirdi. Genel karargâhının ayrılmaz parçası Rudbar kazasını kesinlikle kontrol altında tutması gerekiyordu. Daha güneyde meydana gelen gelişmeler bu ıssız fakat verimli dağ vadisindeki hayat tarzını çok fazla etkilememişti. Halk köylerde yaşıyor ve kalelerde yaşayan mahalli soylulara itaat ediyordu. İsmaililer işte burada çok ciddi destek buldular. Cüveyni Hasan Sabbah'ın Alamut ve civarındaki mevkiileri ele geçirmek için nasıl çaba sarf ettiğini anlatır. Buraları propaganda hileleri ile ele geçirmiştir. Hileleri işe yaramadığı zamanlarda ise, bu yerleri katliam, adam kaçırmaya, yağma, kan dökme ve savaş yoluyla ele geçirmiştir. Buraları ele geçirdikten sonra uygun bir yer bulur bulmaz kale inşa ettiriyordu.⁹⁶ 1096 veya 1102'de Lemeser'in baskını ile geçirilmesi önemli bir başarıdır. Baskın yapanların başında yirmi yıl kale komutanlığı yapan Kiya Buzurg Ümid bulunuyordu. Bu kale Şahrud'a bakan yuvarlak bir kayanın tepesindeki avantajlı konumu ile İsmaililerin gücünü bütün Rudbar bölgesinde daha da artırdı.⁹⁷

Daha uzakta, güneydoğuda, günümüzdeki İran-Afganistan sınırına yakın olan Kuhistan'ın dağlık ve ıssız bölgesi uzanıyordu. Buranın halkı İran platosunda bulunan büyük Tuz çölü Deşt-i Kevir'in ortasında, dağlık ve ayrı vaziyetteki vahalarda yaşıyordu. Bu bölge İslam'ın ilk zamanlarında Zerdüş⁹⁸ dinini benimseyenlerin son sığınaklarından olmuştu. Müslümanların eline geçtikten sonra, önce Şiiilerin ve diğer dini fırkaların, daha sonrada İsmaililerin barınağı haline gelmişti. Hasan Sabbah 1091-1092'de, halkı harekete geçirmek ve İsmaililere desteği artırmak için oralara dailerini gönderdi. Bu iş için Hüseyin Kaini üzerinde karar kıldı. Kuhistan asıllı becerikli dai, Alamut'un el değiştirmesinde önemli bir rol oynamıştı. Onun buralardaki daveti beklenmedik bir başarı kazandı. Zaten Selçuklu hakimiyetinden memnum olmayan halk bu davete kolayca uydu. Halka kötü davranan bir Selçuklu komutanı yörede çok sevilen bir yerel önderin kız kardeşine talip olmuştu ve bu

⁹⁴ Bernard Lewis, *Haşîşiler*, çev. Ali Aktan, İstanbul, 1995, s. 37-38; Farhad Daftary, *a.g.e.*, s.479

⁹⁵ Abdülkerim Özeydin, *'Hasan Sabbah'*, DAİ, XVI, 1997 s.347; M.G.S Hodgson, *a.g.e.*, s.62

⁹⁶ Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *a.g.e.*, s.541

⁹⁷ Farhad Daftary, *a.g.e.*, s.486; Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *a.g.e.*, s.544

⁹⁸ İranlı Zerdüş tarafından kurulan tek tanrılı inanç sistemi. İnanılan tek tanrıya verdikle Ahura Mazda adıyla bağlantılı olarak Mazdaizimi de denir. Sonraki dönemlerde Mecusilik olarak anılmışlardır. Bkz. www.sevde.de/islam_Ans/Z/30.htm

şahıs da daha yeni İsmaililere katılmıştı. Böyle olunca Selçuklulara karşı halkın kini daha da arttı. Hüseyin Kaini'nin bölgedeki faaliyetleriyle birlikte de bir halk ayaklanması başladı. İsmaililer pek çok yerde bu ayaklanmaya açıktan destek verdiler. Zevzen, Kain, Tabes, Tun, ve diğer bir takım önemli şehirlerin kontrolünü ele geçirdiler. Rudbar gibi Doğu Kuhistan'da da gerçek bir devlet kurmayı başardılar.⁹⁹

Dağlık bölgeler, ulaşılması zor yerlerdi. İsmaili yayılma stratejisi için belli avantajlar içeriyordu. İran'ın Huzistan ve Fars bölgeleri arasındaki güney batı bölgesi, bu özelliği ile başarı için bulunmaz bir yerdi. Halkın geleneksel olarak, Şii'lik ve İsmailiğe bağlılığı da dailer için başka bir avantajdı. Bölgedeki İsmaili reisi, Mısır'da bir süre kaldıktan sonra, ülkesine Fatimi propagandacısı olarak dönmüş olan Errecanlı kunduracı Ebu Musa yada Ebu Hamza isimli birisi idi. Ebu Hamza, Errecan'a iki kilometre uzakta kurulmuş olan iki müstahkem kaleyi ele geçirdi ve buraları faaliyetlerinin merkezi haline getirdi.¹⁰⁰

Bazı İsmaili daileri uzaktaki ileri karakollarda önemli mevziler elde etmek ve bunları sağlamlaştırmak için uğraşırken, diğerleri dini propagandalarını Ehl-i Sünnet ve Selçuklu iktidarının merkezlerine taşıyorlardı. İsmaili daileri ile Selçuklu idarecileri arasında ilk kan dökülmesine sebep olanlar bunlardı. Rey veya Kum'a yakın küçük bir şehir olan Save'nin Şahnesi on sekiz İsmailiyi birlikte toplanıp bayram namazı kılmaları sonrasında tutuklatmış, haklarında soruşturma yaptırmış ve daha sonra serbest bırakmıştı. Bu arada Isfahan'da yaşayan dailer Saveli bir müezzini kendilerine kazanmak için davet ettiler. Bu daveti kabul etmeyen müezzinin kendilerini ihbar etmesinden korkarak öldürdüler. İsmaililer tarafından öldürülen ilk kurban bu şahıstır. Nizamülmülk bunu haber alınca bu olaya karışanların derhal yakalanmasını emretti. Bu cinayetten Tahir isimli bir marangozunun sorumlu olduğu anlaşılınca aleme ibret olsun diye öldürüldü ve ayağından tutulup sokaklarda dolaştırıldı. Bu şahısta İsmaililerden ilk öldürülen şahıstır.¹⁰¹

1094 yılında İsmaililer ciddi bir krizle karşılaştılar. Dönemin imamı ve dini reisi olan Fatimi Halifesi Mustansır Kahire'de öldü ve sonu gelmeyen bir anlaşmazlığı başlattı. İran İsmailileri onun yerine geçen Musta'li'yi imam olarak tanımadılar. Onlara göre meşru varis büyük kardeşi Nizar idi. Bu parçalanmaya kadar, İran İsmailileri en azından ismen, Kahire'deki imam ve büyük dainin yüksek otoritesi altında bulunmuşlardır.¹⁰² İran İsmailileri, fiilen bağımsız bir Nizari devlet kurmuşlardı. Hasan Sabbah, ilk önce sade bir inanan, daha sonra Abdulmelik b. Attaş'ın halefi olarak onların temsilcisi idi. Bu kopmadan sonra İran

⁹⁹ M.G.S Hodgson, *a.g.e.*,s.74; Encyclopedia Iranica, *a.g.m.s.*35

¹⁰⁰ Bernard Lewis, *Haşîşiler*, çev.Ali Aktan, Sebil yayınları,İstanbul,1995, s. 38-39; Farhad Daftary, *a.g.e.*,s.485

¹⁰¹ İbnü'l Esir, *el-Kamîl fi't Tarih*, çev. Abdülkerim Özeydın, X, İstanbul, 1991, s. 258

¹⁰² Abdülkerim Özeydın, "Selçuklular zamanında Suriyedeki Batıni Faaliyetleri",Türklük Araştırmaları Dergisi 12, İstanbul, 2002, s.198

İsmailileri Kahire'deki eski üstatlarının desteğini yitirdiler. Fakat artık denetime de maruz kalmayacaklardı. 1095 yılında Nizar'ın Kahire'de öldürülmesi sonrasında Hasan Sabbah ise artık Nizari davasının başı olarak kabul edildi.¹⁰³

Kahire ile olan ilişkilerin kopmuş olması ve zahiri imamın bulunmayışı, zorunlu olarak yapılan yeni düzenlemeler İsmaililerin İran'daki faaliyetlerini durdurmamıştır. Aksine XI. asrın sonları ile XII. asrın ilk yıllarında Selçuklu Devletinin karşılaştığı geçici düzensizlikten de yararlanarak faaliyetlerini yeni bölgelere yaymışlardır.¹⁰⁴

1.2.3. Haşhaşilerin Fedai Kazanma Taktikleri ve Eğitimleri

İsmaili propagandanın amaçlarından biri de örgüte daha fazla eleman kazandırılmasıydı. Örgüte katılması yararlı görülen kimselerin saptanması ve kandırılması görevini yürütmekte olan dailerin çabaları ve yetenekleri bu konudaki başarılarında çok önemli olmakla birlikte, örgüte eleman kazandırılmasında izlenmesi gereken yollar, bizzat üst yönetim tarafından belirtilmiş ve bazı ilkelere bağlanmış bulunuyordu.¹⁰⁵

İsmaililere karşı olan Gazali'ye göre; örgüt ve mezhebe girmesi için üzerinde çalışılması gereken insan grupları daha çok, “*yaradılıştan aptal ve ahmak olmaları dolayısıyla akılları zayıf, basiretleri kıt, din görüşleri yetersiz olanlar, zenciler, cahil bedeviler, acemlerin ayaktakımı ve gençlerin serseri kısmı, atalarının devletleri İslam Devletleri tarafından ortadan kaldırılanlar, yükselmek hırsı içinde olanlar, yaradılışları dolayısıyla diğer insanlardan farklı görünmek isteyenler, müstakil düşünme kabiliyeti olmayanlar, Şia içinde ve Rafizilerin arasında yetişenler, filozof ya da düalistlerin mühlitlerinden olanlar, şehvet ve lezzet düşkünü bulunanlar*” arasından seçiliyordu.

Bu insan grupları üzerinde çalışılırken, kelim ilmi bilmeyenlerin kandırılmasına öncelik tanındığı gibi herkesin nabzına göre şerbet verilmesi ilkesi gereğince; dindarla dindar ve dinsizle dinsiz görünerek konuşulması ve daha çok ezilmiş ya da yoksul insanlar üzerinde etkili olmaya çalışılması en temel propaganda yöntemleri olarak kullanılıyordu.

Örgüte eleman kazandırma çalışmaları genel çizgileri ile başlıca iki önemli aşamada tamamlanıyordu. Buna göre ilk aşama, örgüte ve mezhebe kazandırılmak istenen kimsenin gözetlenmesi ve incelenmesiydi. Bu aşamada kazanılmak istenilen kimse bir yıl kadar gözleniyor ve mükelleb¹⁰⁶ tarafından kendisine yaklaşılarak onun güveni kazanılıyor ve onun

¹⁰³ Farhad Daftary, *a.g.e.*,s.487; Encyclopédia Iranica, ‘‘Hasan Sabbah’’, Encyclopedia Iranica Foundation, New York, 2004, V.XII,s.35; Stephan and Nandy Ronart, ‘‘Assassins’’, Ceac, Sayı 63, Amsterdam,1959, s.63-64

¹⁰⁴ Bernard Lewis, *Haşşiler*, çev.Ali Aktan, Sebil yayınları,İstanbul,1995, s. 42-43

¹⁰⁵ Mehmet Altan Köymen, *a.g.e.*, s.210

¹⁰⁶ Av köpeği gibi eğitilmiş, eğitilmiş propagandacı.

mezhebe eğilimli olduğu anlaşıldıktan sonra da Me'zun' (*Yetkili olan Dai*) a tanıştırılıyordu. Bu takdimden sonra da, örgüte kazanılma çalışmalarının ikinci aşaması başlıyordu. Bu ikinci bölümde ise Me'zun tarafından aday kişiye önce namaz ve zekatın Batını anlamı açıklanıyor ve buna karşılık kendisinden on iki dinar alınıyordu, bu para karşılığında da İmam onu namaz ve zekat külfetinden kurtarıyordu. Bu aşamadan sonra sırasıyla; on iki dinar karşılığı oruç ve içki yasağının kaldırılması ve en sonunda da her türlü dini yükümlülükten kurtulma ve cennete ulaştırılması aşamasına gelinerek, aday gerçek bir örgüt ve mezhep katılanı olma ayrıcalığını kazanıyordu. Ancak oldukça ayrıntılı ve işlenmiş bir usul olarak görünen bu mezhebe davet aşamalarının daha yakından incelenmesi eleman kazanma çalışmalarının kavranmasında yardımcı olacaktır.

Alamut kalesinden gönderilen dailer, mezheplerine yeni insanlar kazandırabilmek için buldukları bölgenin durumuna ve mezhebe alınacak şahsın konumuna göre değişen propaganda faaliyetleri yürütüyorlardı. Dailerin kademeli olarak yürüttükleri çalışmalar aşağı yukarı şöyle idi.

1- Rızk (Yemleme) ve Teferrüs (Avlama): Bu ilk basamak tanışma aşamasıdır. Bu aşamada, Batını olmaya eğilimli olanlar bulunup saptanıyor ve onların gözlerine girilmeye çalışılıyordu. Bu aşama, adayın anlaşılmasına ve onun güveninin kazanılmasına çalışıldığı aşamaydı. Öyle ki, dai tıpkı aday gibi düşündüğünü ona hissettirir ve dindarla dindarca ve dinsizle dinsizmiş gibi konuşurdu. Aday Şii ise Şii gibi, Sünni ise Sünni gibi, Harici ise Harici gibi yaklaşım sergilerdi.

2- Te'nis (Alıştırma) : Davet edilecek kişi ile dostluk kurma, uzlaşmak ve uyuşmak aşamasıdır. Bu aşamada dai, adaya Batınlığın kendisine çok uygun bir düşünce biçimi olduğunu aşılmasına çalışırdı. Onun görebileceği şekilde ibadet yapması, yanlarında geceklemelerini, onlara Kur'an okumaları istenirdi. Bu tür davranışlar adayın dostluğunu kazanmak ve onun gönlünü davete ısındırmak içindi.

3- Teşvik (Şüpheyi Düşürme) : Bu aşamada adaya, Batınlığa ait en ilginç ve çarpıcı fikirler açıklanarak onda bir şaşkınlık yaratılmasına çalışılır. Dai Kur'an'ın müteşabih¹⁰⁷ ayetlerinin sırlarını ve bunun hikmetlerini sormakla işe başlar ve dinin amel noktasında ortaya attığı şüphelerle devam eder. Bu tarz şüphelendirmeler, davet edilen kişinin zihnini bulandırma ve inancında şüphe duymasına kadar devam eder. Aday şüpheyi düştüğü konularda bilgi almak için kendiliğinden daiye başvurur.

¹⁰⁷ Manası açık olmayan ayet ve hadisten olan, Kur'an'ın yüksek ve derin manalarının insanlar tarafından daha iyi anlaşılabilmesi için teşbih ve misallerle hakikatleri tasvir eden ayetler. Abdullah Yeğin, *Yeni Lügat*, Hizmet Vakfı, İstanbul,1987,

4- Ta'lik (Boşlukta Bırakma) : Bekletme aşamasıdır. Bu aşamada, daha önce Batınlık hakkında merakı uyandırılan adaya, işin esasının hemen öğrenilemeyeceğini ve bu sırrı ancak imam'ın bildiği söylenerek merakı uyarılırdı. Bir süre beklemesi önerilir. Şüpheye düştüğü konular abartılır, adayın gözü korkutulur. Sonunda adaya öğrendiklerini saklayacağına aralarında bir sır olarak kalacağına dair inandığı en yüce değerler üzerine yemin ettirilir.

5- Rabt (Bağlama) : Bu aşama, adayın Dai-i Me'zun ile tanıştığında hiçbir durumda bozamayacağı ağır yeminlerle daiye bağlanmasıdır. Böylelikle adayın örgüte ve mezhebe bağlılığı saptanmış olurdu.

6- Tedlis (Hile) : Davetteki altıncı aşamayı oluşturan tedlis, gizlemek ve karanlıkta bırakmak anlamına geliyordu. Bu aşamada adaya, bütün büyük ve yüce kişilerin aslında Batını olduğu söylenir ve bu şekilde aldatılarak kuşku ve merakı daha tahrik edilirdi. Kendisine yeminle bağlanan adaya dai, ona sırları vereceğini söyler ama hepsini vermez. Kademeli olarak hareket eder. Tefekkür ve akıl yürütmenin güvenilir olmadığını adaya telkin eder.

7- Telbis (Kafa Karıştırma) : Bu aşama, Tedlis'in devamı niteliğindedir. Kafası karışan adaya zamanla basit konular anlatılır, bunların Batını yönleri ve anlamları izah edilmeye çalışılırdı.

8- Te'sis: Kurmak anlamına gelen bu aşama, adaya bazı sırlar yavaş yavaş açıklanarak mezhep ve örgütte ilerlemekte olduğu duygusunu edinmesi amaçlanırdı.

9- Hal: Makam ve mesnetten ihraç etme, çıkarma anlamına geliyordu. Bu aşamada Mümine, Batınlığı öğrendikten sonra zahirin önemsiz olduğu söylenir ve şeriatın Allah'ın değil, fakat insanların eseri olduğu açıklanarak ona artık olgunlaştığı müjdesi verilirdi. Hal, mezhebe davet edilen kişinin dini sorumluluklardan kurtulmasıydı. Hal, amel ile ilişkiliydi.

10- Selh (Soymak) : İnsilâh da denilen bu aşamaya ismini veren kelime aslında "derinin yüzülmesi" anlamına geliyordu. Bu aşama bir Batınının ulaşabileceği son aşamadır. Bu aşamaya ulaşan bir mümin artık bütün dini zorunluluklarından sıyrılır ve kendisine din ve imamın aslı ve esasının olmadığı, gerçeğe ulaşmakla her türlü dini görev ve inanma yükümlülüğünden kurtulduğu açıklanırdı.

Batını ve İsmailiyye inançlarında esas olan, İmam'ın buyrukları idi. Din ve şeriat imamın Batın bilgisi yanında geçerliliği olmayan bir takım şekil ve ayrıntıdan ibaret bulunuyordu. İmam'a ve onun emirlerine uymakla insanlar, hem dini yükümlülüklerden kurtulmuş, hem de gerçek mutluluk ve kurtuluşa kavuşmuş oluyorlardı.

Selh derecesine ulaşmış bulunan bir İsmaili için hiçbir dini ve toplumsal bağ ve yükümlülük kalmadığı kabul ediliyordu. Bu bakımdan ; “Batınilerde en mahrem esrara vakıf olanlar, bütün ahlak ve din sınırlarını aşan bir hayatı mubah görüyor” ve buna uygun bir yaşam sürdürme hakkına sahip olunuyordu. Ancak buna karşılık daha aşağı derecede olan Batınilerin büyük bir bağınazlıkla yönetilmesi esastı. Öyle ki mezhebin en alt tabakasinda bulunan mümin dai ya da fedai derecelerindeki bu müritler, kendilerinden daha üst mevki ve rütbede bulunan mezhep katılanlarının emirlerine körü körüne uymakla yükümlüydüler. Bu kuralı özellikle Alamut terörünün yürütücüleri olan ve kendilerine fedai denilen teröristler için geçerli bulunan çok önemli bir ilkeydi. Bu sebeple terör hareketlerinde görevlendirilecek olan vurucu elemanların yetiştirilmesine özel bir önem veriliyor ve bunların eğitimlerinde çok özgün usuller uygulanıyordu.¹⁰⁸

Alamut İsmaililerince uygulanan eleman eğitiminde fedailere, düşmanların öldürülmesinin dini bir görev olduğu inancının aşılması başta gelen bir ilkeydi. Katlin dini bir görev olarak kabulü fikri daha önceleri de uygulanan bir terör usulü olsa da Hasan Sabbah’ın Alamut’u alarak bu kaleyi mezhebinin merkezi haline getirmesinden sonra mezhep gereği öldürmeler sistemleştirilerek politika haline getirilmiştir. Alamut kalesi, bir yandan fedailer için toplu sığınma yuvası olarak kullanılıyordu. Öte yandan da fedailerin işledikleri cinayetleri sıradan bir öldürme olgusu olarak değil de bir nevi tapınış ve cinayet aleti olarak kullanılan hançeri de rast gele bir bıçaktan çok kutsal bir alet ya da bir fetiş şeklinde algılamalarını sağlayacak özel bir toplu eğitim ocağı ve daha doğrusu bir tapınak şekline sokmuştu.¹⁰⁹

Alamut Kalesinde uygulanan eğitim ve Batini propagandanın güçlü etkisi nedeniyle, artık mezhebe katılanların imamın buyrukları olarak bildirilen emirlerini yerine getirmede hiçbir duraksama ve kuşkuya düşmeleri söz konusu olamazdı. Ancak buna karşı uygulamada en küçük bir aksama ve yanlışlığa yer bırakmamak ve terörist hareketlerde mutlaka amaca ulaşmak için, fedailerin yetiştirilmesinde özgün bazı usullerin uygulanması da Alamut terörizminin en önemli yanını oluşturuyordu. Çünkü bu diğer adı da *fedaiyyun* olan mezhebin gerek devamında ve gerekse de amaçlarının gerçekleşmesinde fedailerin verilen emirleri yerine getirme alışkanlıkları olağanüstü önem taşıyordu.

Fedai yetiştirmede uygulanan çok ilginç ve özgün bir usul de fedai adaylarının haşhaş ile bayıltılması usulüydü. Fedailerin iradelerini etkilemede kullanılan haşhaş, eskiden beri

¹⁰⁸Abdullah Ekinci, *a.g.e.*, s.234-235; Yaşar Şahin Anıl, *a.g.e.*, s.236-238; İlyas Yazar, ‘‘Batınilik Üzerine Bir Değerlendirme’’, Derginet,2002, sayı 24, s.71-75

¹⁰⁹ Mehmet Altan Köymen, *a.g.e.*, s.209

İsmailiyye ve Kalenderiye¹¹⁰ dervişlerinin kendilerinden geçerek vecd haline gelmek için kullandıkları bir uyuşturucuydu. İşte bu maddenin sarhoş edici etkisinden yararlanmayı düşünen Hasan Sabbah da onu kendisine bağlı fedailer yetiştirmede kullanarak çok özgün bir denetim ve egemenlik usulünü icat etmişti. Mezhebin, “Haşhaşaşin” ya da “Haşişiyun” ismi ile anılmasına da sebep olan bu uygulamanın doğruluğu konusunda bazı kuşkular varsa da pek çok kaynak tarafından yinelenildiği için, açıklanmasında yarar bulunmaktadır.¹¹¹

Sözü edilen usule göre: Fedai yetiştirmek için, kalenin bulunduğu yöreye komşu dağlarda oturan yerliler arasından savaştığı görünümü, korkusuz, atılgan ve yaşları on iki ile yirmi arasında değişen oğlanlar seçilip toplanarak Alamut Kalesine getiriliyorlardı. Burada önce ciddi bir şekilde eğitilen bu gençlere, aynı zamanda Batini inançlarına uygun telkinlerde bulunarak, istenilen fiziki ve dini olgunluğa kavuşmaları sağlanıyordu. Fedai eğitiminin ikinci evresinde ise; artık yeterli eğitim düzeyine eriştiğine inanılan bu gençlerin İmam’a mutlak bağlılıklarının sağlanması için, onun tanrısal güç ve kudretini kanıtlayacak bir kurgu uygulanıyordu.

Alamut Kalesinin gizli bir bölümünde, yeri çok az bir görevli tarafından bilinen bir Cennet Bahçesi kurulmuştu. Bu yapılarda billur gibi su fışkıran havuzlar olduğu gibi şarap ve bal akan derecikler vardı. Saraylarda şarkı söylemeye eğitilmiş ve her türlü çalgıyı çalabilen, raksları ile büyüleyen ve tüm eğlenceler için hazır durumda bekleyen dünya güzeli kızlar bulunmaktaydı. İşte seçilen fedai adayları İmam’ın kendilerini cennete gönderme vaadi üzerine yiyeceklerine gizlice konulan haşhaş ile derin bir uykuya girecek şekilde bayıldıktan sonra yine gizlice bu bahçeye taşınıyorlar ve ayıldıkları zaman kendilerini bu olağan üstü zevk ve güzellikler içinde bulmaları sağlanıyordu. Bir süre burada kalan fedailer, cennet nimetlerini tattıktan sonra, yine aynı usulle yeniden bayılarak, cennet bahçesinden alınıp eski yerlerine taşınıyorlardı.

İşte böylece, öldükten sonra İmam’ın emri ve lütfuyla, bir süre içinde de yaşadıkları bu cennete yeniden gidebileceklerine inanan fedailer, artık bir köle ya da bir kul duygusallığıyla imama bağlanıyorlardı. Artık bu fedailerin imam için yapamayacakları bir eylem, katlanamayacakları bir acı, üstlenemeyecekleri bir sorumluluk bulunmuyor ve örneğin gerektiğinde ya da hiçbir neden yok iken ve yalnızca imamın emrini yerine getirmek için kendilerini Alamut Kalesinin duvarlarından uçuruma atabiliyorlardı. Öyle ki; fedailerin canlarını hiçe sayarcasına giriştikleri bu eylem ve hiçbir çekince duymaksızın katlandıkları

¹¹⁰ Mısır, Suriye, Hint, Afgan, İran, Anadolu ve Rumeli sahalarında yüzyıllarca egemen olan ve Dünya malına önem vermeyen bir tarikat. Bkz. <http://www.hbektas.gazi.edu.tr/13Arslanoglu.htm>

¹¹¹ Mehmet Altan Köymen, *a.g.e.*, s.210; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul, 2003, s.316; Faik Bulut, *Eşitlikçi Dervişan Cumhuriyetleri Ve Hasan Sabbah Gerçeği*, İstanbul, 2002, s.40

fedakarlıklar nedeniyle; Alamut Kalesinin bulunduğu bölgeye halk “Mülhitler Ülkesi” ismini vermişti.¹¹²

Arapçada Haşhaşın ilk anlamı hayvanlara yedirilen kuru ot manasına gelmektedir. Daha sonradan bu kelime hintkenevirinden elde edilen ve uyuşturucu etkisi bulunan bitki için kullanılmaya başlandı. Haçlı seferleri sırasında Avrupalılar Suriye Nizarileri ile tanışmışlardır. Ancak yeniden belirtmek ve vurgulamak gerekir ki; bu cennet bahçesi ifadesinin gerçek bir olgunun öyküsünde Avrupalılar, onların amaçlarına ulaşmak için siyasi cinayetler işlediklerini de öğrenmişlerdi. Yerel halk tarafından Haşhişi olarak anılan Alamut Fedaileri, Avrupalılar tarafından haşhişin kendilerince söylenişi olan Assassins kelimesi ile onları ifade etmeye çalışmışlardır. 13. yüzyılda bu kelime Avrupa’da profesyonel katil anlamında kullanılmaya başlanmıştı. O zamandan beri bu kelime birçok Avrupa dilinde sinsice ve haince adam öldüren kişi manasında kullanılmaktadır. Haşhaş ile Nizariler arasındaki bağlantının Batını düşünce ve yaşantıyı karalamayı hedefleyen bir iftira olduğuna ilişkin görüşlerde çoktur.¹¹³ Sünniler tarafından “Haşhaşileriler” olarak saptırıldığı ve yine bu rivayetin Hasan Sabbah’ dan yaklaşık 100 yıl sonra İsmailiğin yozlaştırılması döneminde ortaya çıkan bazı sapkın davranışların etkisi ile yayıldığı ileri sürülmüştür. Halen tarihçilerin ellerinde bulunan belgelerin yetersizliği ve Moğol yıkımı sırasında Alamut Kalesinde bulunan kanıtlardan çoğunun yok edilmiş bulunması gerçeği karşısında; bu rivayetlerin her iki yönünün de kanıtlanması oldukça zordur.¹¹⁴

Bütün bu açıklamalardan sonra vurgulanması gereken bir husus ta şu olabilir; Haşhaşilerin gösterdikleri olağan üstü cesaretin kaynağının onların inançlarının niteliğinde aranması gerekeceğidir. Fedailerin, imamın bir emri ile kendilerini Alamut Kalesinin burçlarından korkunç uçurumlara atmaları ve yine imamın buyruğuna uyararak giriştikleri suikastları, özellikle yakalanmaları muhakkak bulunan yerlerde ve çevrenin dikkatini çekerek uygulamalardaki gizem, hep onların gücü ile terör eylemlerinin seyirci kitleyi etkilemek için kullanılması usulünün eski bir uygulaması olarak ta açıklanabilir. Fedailerin olağanüstü cesaret ve vazgeçici davranışlarının itici gücünün imamın onlara sunduğu maddi zevklerden

¹¹² Yaşar Şahin Anıl, *age*, s.240; Faik Bulut, *a.g.e.*, s.43-45

¹¹³ Bernard Lewis, *Haşhaşiler*, çev. Ali Aktan, İstanbul, 1995,s.1-4; Joseph R. Strayer, “ *Dictionary Of The Middle Ages*”,I, New York, 1989, s.589-593; Bernard Lewis, “*Hashishiyya*”, The Encyclopaedia Of Islam(New edition), III,Leiden, 1971,s.267-268; Bernard Lewis, “*The Sources For The History Of The Syrian Assassins*”, 8 peculum, XXVII,Cambridge, 1952, s.477; Bernard Lewis, “*Assassin*”,Encyclopaedia Britanica,II, s.621; Stephan and Nandy Ronart, “*Assassins*”, Ceac, Sayı 63, Amsterdam,1959, s.63

¹¹⁴ Farhad Daftary, *a.g.e.*,s.495; Bernard Lewis, “ *Assassins Of syria And Isma’ilis Of Persia*”, La Persia Nel Medioevo (Roma, 31 marzo-5 aprile 1970), Accademia Nazionale Dei Lincei, Roma, 1971, s.573-576; Abdülkerim Özaydın, “ *Selçuklular Zamanında Suriyedeki Batini Faaliyetleri*”, Türklük Araştırmaları Dergisi sayı 12, İstanbul, 2002,s.197; C.E.Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi*, çev. E. Merçil – M. İpşirli, İstanbul 1980, s. 160; İsmail Kaygusuz,*Hasan Sabbah ve Alamut İsmailileri*,www.t-k-p.org/yazarlar/kaygusuz/hasanSabbah.htm

çok sonsuz cennete karşı duydukları özlemden kaynaklanmış olması muhtemeldir. Belki de; fedailerin yeryüzünde bekledikleri esas ödül Alamut bahçelerindeki sefahat alemleri değil de yaptıkları eylemler sonrasında Haşhaşilerin kalelerindeki baş köşelere asılan ve görevlerini başarıyla tamamlamış olanlara adanan onur listelerine alınmaya layık görülmeleri de olabilir.

Önder, örgüt ve militan üçlüsünün oluşturduğu duygusal ortamda, böylesine çarpıcı davranışların gerçekleşmesinde şaşırarak bir yan bulunmamaktadır. Özellikle dini örgüt yada tarikatlarda, önderin buyruklarının müritleri tarafından algılanmasının çok özgün nitelikleri olduğu göz ardı edilemez. Tarikatlara katılma bir nevi örgüt ile öndere sığınma ve böylece kendi benliğinden sıyrılıp, bağlandığı örgüt ile kendisini aynileştirmesidir. Grup psikolojisi ile düşünen insan kendisini gruptan soyutlayamaz, kendi akli melekeleri ile karar veremez hale gelir. İdeoloji ya da ideolojiyi temsil eden lider, şahsı kontrolü altına alır. Böylece bir hipnotizmacının gücüne sahip olan önderin, tarikat katılanlarına yaptıramayacağı hiçbir şey yoktur

1.3. Selçuklu-Hasan Sabbah Mücadelesi

1.3.1. Selçukluların Haşhaşilere Karşı Yürüttüğü Askeri Faaliyetler

Selçuklu devletinin siyasi kudretinin en azametli döneminde, yöneticilerin ilmi ve kültürel gayretlerine rağmen İsmaili faaliyetleri devam etmiş, Batıniler Selçuklu coğrafyasında yaşayan halkların arasında yayılmıştır. Selçuklular tarihinde Hasan Sabbah tarafından kurulan Batını- İsmaili teşkilatı, iktidar çekişmesi içerisindeki Selçuklu Devletinin yıkılması yönünde çalışan en tehlikeli organizasyondur. Hasan Sabbah Sasaniler zamanında İran'ı alt üst eden komünist Mazdek mensuplarının İslam devrinde Hurremi, Karmati vesair adlar altında zuhur eden fırkaların bir devamı olup İslamiyet'i, Selçuklular devrinde kurulan içtimai ve siyasi nizamı yıkmak gayesini güdüyordu. Melikşah'ın cihan hakimiyeti teşebbüsü sırasında meydana çıkan Hasan Sabbah mutedil Şii hüviyetiyle gözükmekte ve sadece İmamet meselesi ile meşgul olduğunu iddia etmekte; fakat Kuran'ın Batını manası üzerinde durarak onu ve İslamiyet'i tahribe çalışmakta idi.¹¹⁵ Nizamülmülk eserinde Melikşah'a tavsiyelerde bulunurken Tuğrul Bey ve Alparslan'ın İslamiyet'e yaptığı hizmetleri anlattıktan sonra Hasan Sabbah ve Batıniler hakkında : *“Selçuk devletine ve hususiyle Cihan'ın efendisine Melikşah'a yaptığım hizmetler malumdur. Her devirde ve ülkede hükümdarlara karşı asiler çıkmıştır. Lakin hiçbir Rafizi mezhebi Batıniler kadar meş'um olamaz. Zira onların gayesi İslamiyet'i ve bu devleti fesada vermektir. Kulaklarını ve gözlerini bir sesin çıkmasına ve bir hadisenin*

¹¹⁵ Mehmet Altan Köymen, a.g.e., s.207-208

zuhuruna dikmişlerdir. İlk fırsatta ve felakette kulübelerinden fırlayacak olan bu köpekler Rafizi mezheplerini yayacaklar ve her şeyi yıkacaklardır. Bu sahtekarlar, Müslümanlık iddiasında görünürler. Lakin hiçbir düşman Muhammed'in dini ve sultanın devleti için onlar kadar tehlikeli ve korkunç değildir. Ben öldükten sonra büyük ve mümtaz insanları kuyulara attıkları, davul sesleriyle kulakları çınlattıkları ve sırlarını açığa vurdukları zaman bu sözlerim hatırlanacak ve bu felaket gününde sultan bütün bu söylediklerimde haklı olduğumu görecektir.”¹¹⁶ ifadeleri ile kuvvetli imanını ve isabetli görüşlerini meydana koymuş ve söyledikleri aynen vuku bularak bir defa daha büyük bir insan olduğunu ispat etmiştir.¹¹⁷

Nizamülmülk'ün 1092 yılında bizzat İsmaililer tarafından öldürülmesi¹¹⁸ sonrasında Selçuklu devleti ve İslam dünyası İsmaili fedailerinin dehşet verici cinayetlerine şahit olmuştur. İsmaililerin ilk cinayetleri Save'de bir müezzini elde etmeye çalışmak ve onu öldürmekle başlar. Bu hadiseyi çıkaran İsmaili fedaileri şehrin şahnesi tarafından yakalandıktan sonra Melikşah'ın Hasan Sabbah'a yazdığı ihtar mektubu ve cevabı bize kadar gelmiştir. Gerçekten Selçuklu sultanı bu mektubunda İsmaililerin yeni bir din kurduğunu, bazı dağlı cahil halkı iğfal ettiğini, İslam halifelerine ve Abbasilere dil uzattığını söyleyerek kendisini uyarmakta, İslamiyet'e dönmesini, aksi takdirde kalenin yerle bir edileceğini ve kendilerinin de temizleneceğini buyurmaktadır. Hasan Sabbah, Melikşah'ın mektubuna verdiği cevapta, sultana karşı saygılı bir cevap vermekle birlikte, Müslüman olduğunu, Fatımilerin gerçek halife olduklarını ileri sürmek suretiyle cüretini gösterdikten sonra sultanı Abbasiler ve Nizamülmülk aleyhinde kışkırtmakta ve aksi takdirde başka birisinin zuhur edip bu dini vazifeyi başaracağını söyleyerek sultanı da tehdide yeltenmektedir.¹¹⁹

Melikşah'ın elçisi Hasan Sabbah'a gidince rivayete göre, Hasan Sabbah, uyuşturucu madde kullanan fedailerine, bıçakla veya kaleden kendilerini atmak suretiyle, intihar etmelerini istemiş, onlar da emri yerine getirmişlerdir. Elçiye de sultana bunlardan emrinde 20.000 kişinin bulunduğunu bildirmesini söylüyor ve gerçekten de bu manzaranın hikayesi Melikşah'ı hayrete düşürüyordu. Selçuklu sultanı Hasan Sabbah ve İsmaililerin bu cüretini görünce, 1092'de Emir Arslantaş kumandasında bir kuvveti onlara karşı gönderdi. Mayıs ayında Alamut'u kuşatan Selçuklu Beyi Eylül'de bozguna uğradı. Aynı zamanda Kuhistan İsmaililerine karşı Horasan askeri ile gönderilen Kızılsarığ da ciddi bir temizliğe girişti ise de Nizamülmülk ve Melikşah'ın ölümleri ile istenen netice alınamadı. Melikşah'ın ölümünden

¹¹⁶ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi Ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul, 2003,s.315-316; Mehmet Altan Köymen, *a.g.e.*, s.211

¹¹⁷ Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *a.g.e.*,s.542

¹¹⁸ Monica E. Casey, '*Nizam al-Mulk*', Encyclopedia Of Religion, X, New York, 1987, s.459; H. Bowen-C.E. Bosworth, '*Nizam al-Mulk*', Encyclopaedia Of Islam(New Edition), , VIII,s.72

¹¹⁹ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi Ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul, 2003,s.315-316

sonra patlak veren siyasi buhran ve Haçlılarla başlayan savaşlar, İsmaililerin kuvvetlenmesine ve genişlemelerine yaradı.¹²⁰

Her tarafa gönderdikleri dai ve fedailerle teşkilatlarını yaymaya ve mühim devlet adamlarını, kumandanları ve alimleri öldürmeye giriştiler. Ajanlarını devlet mekanizması içine, hatta saraylara ve evlere kadar sızdırıp her tarafı şüphe ve korkuya saldıılar. Nizamülmülk'ün bunlar hakkındaki görüşleri ortaya çıkıyor, büyük devlet ve din adamları bu fedailer tarafından imha ediliyordu. İsmaililerin bu saldırılarından ve cinayetlerinden korkan devlet ve din adamları onların aleyhlerinde konuşmaktan yada eyleme geçmekten çekiniyorlardı. Bu seferde halkın nazarında bu insanlar İsmaili oldukları şeklinde algılanıyorlardı.¹²¹ Melikşah'ın İsfahan dağında sarp bir yerde inşa etmiş olduğu Şahdiz kalesini, 1099'da ele geçirdiler. Horasan ve Huzistan'da da bazı kalelere yerleşerek ticaret ve hac kervanlarına saldırmaya başladılar. Bazı İranlı devlet adamlarını da gizli müttefik yaptılar. Büyük Emir Çavlı, Kirman hükümdarı ve nihayet Sultan Berkyaruk onlara karşı harekete geçerek pek çok İsmailiyi öldürdüler.¹²² Bugün komünizmin kurduğu yeraltı faaliyetleri ile ilgili teşekküllerin yarattığı bir buhrana benzer bir psikoloji cemiyeti sarmıştı. Haçlıların gelişinden faydalanarak Suriye'ye yerleşme imkanı buldular ve cinayetlerini icraya devam ettiler. Nihavend'de meydana çıkan ve cahil köylüleri iğfal eden bir yalancı peygamber de imha edildikten sonra Sultan Tapar İsmaililere karşı cihada girişti.

Selçuklu sultanı Tapar 1107'de Şahdiz kalesini tahrip ve İsmailileri katletti. Ele geçen belgelerden vezir Sa'd ülmülk'ün de onlarla ilişkisi ortaya çıkınca vezir idam edildi.¹²³ Bu kaledeki İsmaililerin reisi Abdümelik Attaş'ın oğlu Ahmet, kaledeki saray uşaklarına muallimlik etmek, saray kızlarına kadın eşyası ve elbise götürmek ve muhafızları elde etmek, fedailerin medreselerde meşhur alimlerin derslerine girmek ve tarikatlara dahil olup yıllarca ibadette bulunmak suretiyle işe başlaması, nifak ve kıtal hazırlığı yapmaları İsmaililerin metotlarını göstermek bakımından önemlidir. İsmaililere karşı kazanılan bu zafer İslam dünyasında büyük bir sevinç yarattı. Sultan Muhammed'in tuğrasını taşıyan uzun bir Fetihname her tarafa gönderilerek minberlerde okutuldu ve halka ilan edildi. Bu, uzun müddet bir cinayet yuvası haline gelen kalenin ve İsmaililerin nasıl bir önem taşıdığını göstermektedir. Bu sebeple Attaş'ın başı Bağdat'a gönderildi. Bu zamanda Horasan meliki bulunan Sancar da Horasan İsmaililerini imhaya girişti.¹²⁴

¹²⁰ Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *a.g.e.*,s.542-544; Mehmet Altan Köymen, *a.g.e.*, s.212

¹²¹ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi Ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul, 2003,s.318

¹²² Abdülkerim Özeydin, " *Selçuklular Zamanında Suriyedeki Batini Faaliyetleri*", Türklük Araştırmaları Dergisi sayı 12, İstanbul, 2002,s.198; Encyclopedia Iranica, *a.g.m.*,s.36

¹²³ İbrahim Kafesoğlu, Hakkı Dursun Yıldız, Erdoğan Merçil, *a.g.e.*, s.104

¹²⁴ Farhad Daftary, *a.g.e.*, s.508

Bununla beraber Hasan Sabbah ve Alamut İsmailileri yerlerinde duruyordu. Bu zaferden sonra, Sultan Muhammed İsmaililerin kökünü kazımak maksadıyla veziri, Nizamülmülk'ün oğlu Ahmet ile Emir Çavlı'yı bunlar üzerine sevk etti. Çavlı, 1109'da, kaleyi kuşatarak pek çok İsmailiyi öldürdü. Lakin kış bastırınca çekildi. İntikam almaya girişen fedailer bu sırada sultan ile birlikte Bağdat'a gelen vezirini bıçakladılar.

Seferin başarısızlığa uğraması Batınileri cesaretlendirdi. Saldırılarına ve cinayetlerine devam ettiler. Bu nedenle Sultan, Atabeg Şirgir, Karaca, Gündoğdu, İlkavşut ve Bozan gibi meşhur kumandanlar idaresinde mühim bir orduyu Alamut ve diğer kalelere karşı gönderdi. 1117'de başlayan kuşatmanın sonuna kadar devam etmesi ve ordunun orada kışlaması için köşkler ve barakalar inşa edildi, erzak ve teçhizat yığıldı. Kalenin dışarı ile irtibatı kesildi. Sultanın İsfahan'da, 1118'de, ölümü seferin başarısına mani oldu. Şirgir'e haber vermeden diğer kuvvetlerin çekilmesi onun askerlerinin kayıplara uğramasına sebep oldu. Ordunun ağırlıkları İsmaililerin ellerine geçti. İmadeddin'in ifadesine göre, bu durum vezir Ebülkasım Dergezi'nin İsmaili olması ve onları desteklemesi ile ilgilidir. Bu suretle Hasan Sabbah ve Alamut İsmailileri kurtularak fesat ve cinayetlerine devam ettiler.¹²⁵

Sultan Sancar Horasan İsmaililerini imha etti ve 10.000 kişi öldürdü ise de Alamut ile uğraşmağa fırsat bulamadı ve burasını Irak Selçuklularına bıraktı. Onlar da saltanat kavgalarıyla çok meşgul bulduklarından bu havalide, Suriye'de, Musul ve Diyarbakır taraflarında Türk-İslam büyüklerine karşı suikastlarını yürüttüler. Musul hakimi Aksungur Abbasi halifesi el-Müsterşid ve onun halefi el Raşit, Selçuklu hanedanından Azerbaycan meliki Davut, Selçuklu veziri Kaşani Haşhaşiler tarafından öldürüldü. 1135 yılında İsmaililerden Celaleddin Hasan (1210-1221) Batınıliği terk edip Celaleddin Nev-Müslüman adıyla tanındı. İslamiyet'e girdi ve Müslüman devletlerle de münasebetlere geçti.¹²⁶

1.3.2. Selçukluların Haşhaşilere Karşı Yürüttüğü Bazı Faaliyetler

İsmaililerin kendi inançlarını savunmak ve yaymak için giriştikleri propaganda çalışmaları karşısında, siyasal konumları ve inançları nedeni ile Sünni düşüncenin koruyucusu ve kollayıcısı olmayı yüklenmiş olan Selçuklu Devleti de karşı propaganda çalışmalarına hız vermişti. Özellikle İsmaili tehlikeyi daha önceden sezen Nizamülmülk zamanında bu propaganda etkinlikleri yoğunluk kazandı.

¹²⁵ M.G.S Hodgson "Hasan-ı Sabbah", Encyclophadio of Islam, New edition III, International of Union of Academies, London, 1971, s.254; Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *a.g.e.*,s.546; Farhad Daftary, *a.g.e.*, s.509

¹²⁶ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi Ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003, s.315-319; Farhad Daftary, *a.g.e.*, s.536-566; Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *a.g.e.*,s.559; Mehmet Altan Köymen, *a.g.e.*, s.214-215

Devletin bu alanda yaptığı ilk propaganda eğitim alanında olmuştur. Ülkenin genelindeki eğitim kurumlarının eğitim seviyelerinin yükseltilmesine çalışılmıştır. Bu çalışmalar çok kapsamlı bir şekilde yürütülmüştür. Sultan Alparslan zamanında 1066 yılında İsmaililer Alamut kalesini almadan çok önce Bağdat'ta açılan Nizamiye Medresesi bu konuda atılan çok önemli bir adımdır.¹²⁷ Mısır'da kurulu bulunan ve İsmaililik propagandası yapan El-Ezher Medresesinin çalışmalarına karşı kurulan Nizamiye Medresesinin çalışmaları gerçekten de çok etkili olmuştur. Bu medresede bilimsel çalışma yapan alimlerin çalışmaları ve Sünni mezhebine bağlı yetiştirilen üst derece bürokratlar ve eğitimcilerin çabaları ile İsmaililiğin propagandasını geçersiz kılmada başarılı olmuştur.¹²⁸ İsfahan, Nişapur, Belh, Basra, Tus, Bağdat, Rey, Musul, Herat, Merv gibi şehirlerde açılan ve Sünni mezhebine bağlı memur ve adliyeciyi yetiştiren diğer medreselerde Nizamiye Medresesinin görevini yerine getiriyordu.

İsmaili propagandasına karşı bilimsel çalışmalar dışında bir karşı propaganda olarak Selçuklu Devleti, bu inanç ve düşüncenin kötülenip halk gözünde değerinin düşürülmesi yolunda daha yaygın çalışmalarda bulunmaktan geri kalmıyordu¹²⁹.

Nizamiye Medresesi Baş müderrisi İmam Gazali¹³⁰ tarafından yazılan ve Batını düşünce ve görüşleri çürütmeye çalışan "Batınlığın İç Yüzü" isimli risale, devlet tarafından geniş kitlelere ulaştırılıyordu. Yine kurulmuş olan geniş bir propaganda ağı ile İsmaililerin asıl amaçlarının halkı İslam dininden uzaklaştırmak ve doğru yoldan çıkarmak olduğu, onların esrar kullandıkları, ahlaki yönden çok düşük seviyelerde oldukları konuları geniş halk kitesine duyuruluyordu.¹³¹ Bizzat büyük vezir Nizamülmülk tarafından yazılan Siyasetname de İsmaililerin devlet ve toplum için ne kadar büyük bir tehlike olduğundan bahsediliyordu.

¹²⁷ Mehmet Dağ-Hıfzırahman R. Öymen, *İslam Eğitim Tarihi*, Ankara, 1974, s.43

¹²⁸ Abdülkerim Özyayın, " *Selçuklular Zamanında Suriye'deki Batini Faaliyetleri*", Türklük Araştırmaları Dergisi sayı 12, İstanbul, 2002,s.197

¹²⁹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi, Başlangıçtan 1982'ye*, Ankara, 1982, s.35; Mehmet Dağ-Hıfzırahman R. Öymen, *a.g.e.*, s.122

¹³⁰ Mehmet Dağ-Hıfzırahman R. Öymen, *a.g.e.*, s.43

¹³¹ Yaşar Şahin Anıl, *a.g.e.*, s.248-249

1.3.3. Moğolların Haşhaşi Hakimiyetine Son Vermeleri

1218 yılında Cengiz Hanın orduları Sir-Derya nehrine ulaşmışlardı. 1219 yılında Cengiz Han Sir-Derya nehrini geçerek İslam ülkelerine doğru batıya yönelmişti. 1219 yılında Semerkant ve Buhara gibi eski Müslüman şehirlerini ele geçirmiştir. 1240 yılında Moğollar bütün batı İran'ı ele geçirmiş bulunuyorlardı. 1258 yılında Bağdat ele geçti. Bütün şehir yağmalandı ve yakıldı. Halife ve onun hanedanından ele geçirilenlerin hepsi öldürüldü.¹³²

Alamut imamları, İslam dünyasını işgal eden putperest Moğollara karşı müdafaa konusunda dönemin diğer Müslüman devletleri ile birlikte hareket etmediler. Ancak yine de Cengiz Han İran'ın doğusunu işgal ederken, Kuhistan'daki İsmaili reisi Sünni Müslümanları kendi kalelerinde barındırmıştı.¹³³

İsmaililer ile Moğollar arasında birkaç anlaşma mevcut¹³⁴ idi ise de bu uzun sürmedi. Moğollar İsmaili tehlikeyi anladılar ve onların başlarına buyruk yaşamalarına müsaade etmediler. Dostları ve müttefikleri arasında bulunan Müslümanlar İsmaili tehlike konusunda onları uyardılar.

Uyarılar ciddiye alındı. İran'da bulunan bir Moğol komutanı, Han'a kendisinin en inatçı düşmanlarının Halife ve İsmaililer olduğunu bildirdiği zaman, o sırada Moğolistan büyük meclisinde bulunan İsmaili elçisi kovuldu. Karakorum'da Han muhtemel bir İsmaili saldırıya karşı koruma altına alındı. 1256 yılında Hülagü, askerleri ile İran seferine başladığında ilk hedefi arasında İsmaililer bulunuyordu.¹³⁵

İran'da duraklamış bulunan Moğol ordusu, İran'a gelmeden evvel Müslümanların teşviki ile Rudbar ve Kuhistan'da bulunan İsmaili kalelerine saldırmışlardı. Fakat sınırlı bir başarı kazandılar. Kuhistan'a yapılan saldırı püskürtülmüş ve Büyük Girdkuh kalesi baskını tam bir başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Ancak İmam savaşmak konusunda istekli değildi. Böyle olmasa idi İsmaililer Moğollara karşı uzunca bir süre direnebilirlerdi.¹³⁶

Rükneddin iktidara geldiği zaman Müslüman komşuları ile barış yapmaya teşebbüs etti. Müslüman topluluklarla dostluğun temelini attı. Ayrıca bütün bölgelere adamlarının Müslüman'ca yaşamalarını ve yolları güvenlik altına almalarını emretti. Böylece içerideki

¹³² Philip K. Hitti, *a.g.e.*, III, s.759-767

¹³³ Timothy May, 'A Mongol – Isma'ili Alliance?: Thoughts on the Mongols and Assassins', Royal Asiatic Society, United Kingdom, 2004, s.232-233 ; Farhad Daftary, *a.g.e.*, s.576

¹³⁴ Farhad Daftary, *a.g.e.*, s.569

¹³⁵ Farhad Daftary, *a.g.e.*, s.583-584; Timothy May, 'A Mongol – Isma'ili Alliance?: Thoughts on the Mongols and Assassins', Royal Asiatic Society, United Kingdom, 2004, s.234-235

¹³⁶ Bernard Lewis, *Haşişiler*, çev. Ali Aktan, İstanbul, 1995, s.77

durumu güven altına aldıktan sonra, Hemedan'da bulunan Moğol komutanı Yasavur Noyan'a bir elçi gönderdi. Ona itaat edeceğini bildirdi.

Yasavur, Rükneddin'e itaatini arz etmek için bizzat kendisinin Hülağu'ya gitmesini söyledi. İsmaili İmamı kendi yerine kardeşi Şahinşah'ı gönderdi. Moğollar aniden Rudbar'a girmeye teşebbüs ettiler. Ancak geri püskürtüldüler. Mahsulleri tahrip edip geri çekildiler. Bu arada diğer Moğol güçleri Kuhistan'ı işgal etmişler ve birçok İsmaili merkezi ele geçirmişlerdi.

Hülağu Şahinşah ile birlikte gönderdiği mesajda, onun elçiliğinden memnun kaldığını, Rükneddin'in suçsuz olduğunu, eğer kalelerini yıktırıp bizzat itaat arz ederse Moğol ordularının onun topraklarını esirgeyeceğini söylüyordu. Kalelerden bazıları yıkıldı. Fakat Alamut, Meymundiz ve Lemeser'de ancak sözde yıkımlara başlandı. Kendisinin ise huzura varması için bir yıl süre istedi. Bu arada Kuhistan ve Girdkuh valilerine bizzat Han'ın huzuruna çıkıp bağlılık ve itaatlerini bildirmelerini istedi. Onlarda bunu yaptılar. Fakat Girdkuh kalesi İsmaililerin elinde kaldı. Hülağu Rükneddin'e gönderdiği mesajda kendisinin derhal Demavend'de kendine katılmasını ve eğer beş gün içinde gelmezse kendi yerine oğlunu göndermesini istedi.¹³⁷

Rükneddin ona yedi yaşındaki oğlunu gönderdi. Hülağu bunu kabul etmedi. Bu arada Moğollar Rudbar'a yaklaşmışlardı. Rükneddin'in elçisi Hülağu'ya ulaştığında Alamut'a yaya olarak birkaç günlük yolda idiler. Hülağu Rükneddin'i teslim olması için so kez uyardı.

İsmaililer arasında teslim olmak isteyenler ile sonuna kadar savaşmak isteyenler arasında bir görüş ayrılığı olduğu görülmektedir. Rükneddin'in teslim olmak görüşünde olduğu ve bu politikasında astronom Nasreddin Tusi'nin etkili olduğu söylenmektedir. Tusi eğer teslim olurlar ise Moğollar ile uzlaşabileceklerini ve onların himayesinde yeni bir hayata başlayabileceklerini ümit ediyordu. Astronom olan Nasreddin Tusi, ayrıca astrolojik durumun kendileri aleyhinde olduğunu da söylüyordu. Nasreddin Tusi şartları görüşmek üzere Meymundiz'den çıktı. Hülağu, Rükneddin'i, ailesi, adamları ve hazineleri ile birlikte huzura almayı kabul etti. Ona iyi davrandı, hediyeler verdi.

Hülağu'nun Rükneddin'e iyi davranmasının sebebi vardı. İsmaililer hala bazı kaleleri ellerinde tutuyorlardı ve güçlük çıkarma ihtimalleri mevcuttu. İsmaili İmam, onları teslim olmaya çağırarak Moğol sarayının değerli bir adamı oluyordu. Ailesi, adamları, eşyaları, hayvanları ve hizmetçileri ile birlikte Kazvin'e yerleştirildi. Kendisi ise yeni seferlerinde Hülağu'ya bizzat refakat etti.

¹³⁷ Timothy May, *a.g.m.*, s.236; Bernard Lewis, '' Haşîşiler'', çev. Ali Aktan, İstanbul, 1995, s.77-78; Farhad Daftary, *a.g.e.*, s.591

Girdkuh bölgesi ve Kuhistan kalelerinin birçoğu teslim oldu. Bunun yanında yüz kadar kalede savaşmadan Moğollara teslim oldu. Kumandanlar iki kalede Alamut ve Lemeser kalelerinde İmamın emirlerine uymadılar ve onun muhtemelen şartlardan dolayı takkiye prensibini uyguladığını düşünüp boyun eğmeyi ret ettiler. Bu iki kale kuşatıldı. Kuşatmadan birkaç gün sonra Alamut kalesi komutanı fikrini değiştirdi. İşin şartlarını ve sonuçlarını değerlendiren kale komutanı bir elçi gönderdi ve aman diledi. Rükneddin onların bağışlanması için aracı oldu ve Han onların bağışlanmasını kabul etti. 1256 yılının Aralık ayında bu kalede oturan İsmaililer, bütün malları ve eşyaları ile birlikte kaleden aşağı indiler. Onlardan üç gün sonra Moğol ordusu kaleye çıkmış ve onların götürmedikleri her şeye el koymuşlardır. Bütün binaları ateşe vermişler ve geriye hiçbir şey kalmayacak şekilde tozunu savurmuşlardır.¹³⁸

Alamut Kalesinin ele geçirilişinde orada bulunan Cüveyni, Alamut'un yıkımını ve İsmaili yönetimin kesin olarak gerilemesini şöyle tasvir eder “ *Hasan Sabbah'ın tehlikeli taraftarların ocağı olan, Alamut Rudbar'ındaki bu dalalet yuvasında bir temel taşı bile ayakta kalmadı. Bu bayındır bid'at ocağında, ezeli geçmişin yaratıcısı, her evin giriş kapısı üzerine, şu ayeti gazap kalemi ile yazmıştır: İşte ulümleri yüzünden ıssız kalmış evleri (Neml Suresi,52). Bu sefiller krallığının pazar yerinde ise, kader müezzini şöyle bağırıştır: Zalimler topluluğu Allah'ın rahmetinden uzak olsun (Müminun Suresi,41). Onların uğursuz harimleri de, batıl mezhepleri gibi ortadan kaldırıldı. Bu tuhaf ve hilekar sahtekarların saf zannedilen altınına gelince, kurşun katkılı olduğu ortaya çıktı.*

Bugün, dünyayı aydınlatan Han'ın muhteşem serveti sayesinde, herhangi bir yerde bir Haşîş varsa o, bir kadın mesleği icra etmektedir. Nerde bir dai varsa, orada bir ölüm habercisi vardır. Her refik köle haline gelmiştir. İsmaililiği yayanlar, İslam askerlerinin kılıcı altına düşmüştür. Bu melun adamların renkleri solan, onlara vergi veren ve bu haysiyetsizlikten utanç duymayan Grek ve Frank kralları, şimdi tatlı bir uykunun tadını çıkarıyorlar. Bütün dünya insanları ve özellikle müminler, onların ölüm tuzaklarından ve karışık itikatlarından kurtuldular. Ayrıca büyük veya küçük, asil veya rezil birçok kimse bu sevinci paylaşmaktadır. Bu hikayelerin yanında, destan kahramanı Rüstem'in hikayeleri olsa olsa eski bir masaldır.

Böylece, onların bayağılıklarından kirlenmiş dünya temizlenmiş oldu. Şimdi yolcular ne terör korkusu ne de geçiş parası ödeme gereği duymadan gidip geliyorlar. Onların temellerini söken, onlardan bir iz bile bırakmayan bahtiyar Han'ın mutluluğu sürsün diye dua

¹³⁸ Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *a.g.e.*,s.569-572; Farhad Daftary, *a.g.e.*, s.591-595; C. E. Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi*, çev. E. Merçil – M. İpşirli, İstanbul 1980, s. 161; Bernard Lewis, *Haşîşiler*, çev. Ali Aktan, İstanbul, 1995,s.79-80

*ediyorlar. Hakikaten bu hareket Müslümanların yaralarına bir merhem ve inanç karışıklıklarına bir çare oldu. Sonradan gelecek olan kimseler, bunların haksızlığın büyüklüğünü ve insanların kalplerine saçtıkları fitneyi bilsinler. Onlarla anlaşma yapanlar, ister eski, ister yeni devirlerin hükümdarları olsun, korkuya kapılıyorlar ve kendi hayatlarından endişe ediyorlardı. Onlarla düşman olanlar ise onların gözde militanlarının korkusundan gece gündüz hapis sıkıntısı çekiyorlardı. Bardak dolmuştu ve fırtınanın sakinleşeceği anlaşılıyordu. Bu ibret alanlara bir öğüttür. Allah bütün zalimlere aynısını yapsın”.*¹³⁹

Kalelerin çoğunun teslim olması, Moğolların gözünde Rükneddin'in değerini azaltmıştı, ayrıca Lemeser ve Girdkuh kalelerinin direnmesi onun bir işe yaramadığını göstermişti. Kazvin'deki Moğol subayları ailesinin ve hizmetçilerinin öldürülmesi emrini almışlardı. Rükneddin ise kendi isteği ile Karakurum'a kadar uzanan bir seyahat yapmıştı. Mengü Han onu huzuruna kabul etmedi. Geri dönüş yolunda Hankay sıradağlarının yanında bir eğlenceye götürme bahanesi ile yanındakiler ile birlikte 1257 yılında öldürüldüler.¹⁴⁰

¹³⁹ Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *a.g.e.*,s.510-512 ;Bernard Lewis, *Haşîşiler*, çev.Ali Aktan, İstanbul, 1995, s. 75-81

¹⁴⁰ Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *a.g.e.*,s.576; Farhad Daftary, *a.g.e.*, s.596; Faik Bulut, *a.g.e.*, s.234

İKİNCİ BÖLÜM

2. Türkiye'de Hizbullah Ve Örgütlenmesi

2.1. Hizbullah

Hizb; aynı görüşte, kalpleri ve yaptıklarıyla bir olan grup, küme, insan topluluğu demektir. Her şeyin bir bölümüdür. Yoğun bir birikme ve bir araya gelme, görüş birliği; kendilerini gruplandıran ya da gruplandırılacak işlere karşı direniş, karşı koyuş anlamında kullanılmakta ve siyasi ortama göre kullanılan bir kelimedir.¹⁴¹

Hizbullah kelime manasını Kur'an-ı Kerim'de Maide suresinin 56. ayetin ve Mücadele suresinin 22. ayetinden almaktadır. “ *Ey iman edenler! Sizden kim dinden dönerse bilsin ki, Allah sevdiği ve kendisini sevenlere karşı alçak gönüllü, zelil, kafirlere karşı onurlu ve aziz bir toplum getirecektir. Bunlar Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. Bu Allah'ın dilediğine verdiği lütuftur. Allah'ın lütfu ve ilmi geniştir.*”¹⁴² “Allah'a ve ahiret gününe iman eden hiçbir kavim bulamazsınız ki onlar Allah ve Resulüne karşı başkaldıran kimselerle bir sevgi bağı kurmuş olsunlar. Bunlar ister babaları, ister çocukları, ister kardeşleri, isterse aşiretleri olsa dahi, onlar öyle kimselerdir ki, Allah onların kalplerine iman yazmış ve onları kendinden bir ordu ile desteklemiştir. Onları altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacaktır, orada ebedi olarak kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuştur. İşte onlar Hizbullah'tır. Dikkat edin şüphesiz Hizbullah olanlar kurtuluşa erenlerin ta kendisidir.”

143

Hizbullah Kavramı: Allah'ın partisi, Allah'ın taraftarı, Allah yolunda şeriat düzeninin tesisi için Hizbüşşeytana karşı mücadele verenlerin birliğidir. Hizbullahi düşünceye göre Hizbullah'a karşı olan, Hizbullah davasına sahip çıkmayan ve Hizbullah dışında kalan herkes kitap ehli olsun ya da olmasın Hizbul Şeytandır¹⁴⁴. “ *İman edenler Allah yolunda savaşır; küfredenler ise tağutun*¹⁴⁵ *yolunda savaşır. O halde şeytanın dostları ile savaşın. Şüphesiz ki şeytanın hilesi zayıftır.*”¹⁴⁶ Bu terim bütün Müslümanların uzak durmasını gerektiren bir sıfatı, Şeytan'ın taraftarlarını, Hizbullah'a düşman olanları ifade etmektedir. Çatışmanın taraflarından biri olan Hizbullahi kesim, bu mücadeleyi Hizbullah ile Hizbüşşeytan arasındaki savaş olarak

¹⁴¹ Ali Korani, *İslami Mücadelede Hizbullahi Yol*, çev: Hikmet Can-Miktat Gök, İstanbul: Bengisu Yayınları, 1995, s.29; Ömer Alper Yurtseven, “ *Türkiye'de Faaliyet Gösteren Dini Bir Terör Örgütü Olarak Hizbullah*” , Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.63

¹⁴² *Kur'an-ı Kerim*, Maide, 54

¹⁴³ *Kur'an-ı Kerim*, Mücadele,22

¹⁴⁴ *Hizbullah Terör Örgütü*, TEMÜH, EGM Yayınları, 2001, s.1

¹⁴⁵ Allah yerine itaat edilen,

¹⁴⁶ *Kur'an- Kerim*, Nisa-76

değerlendirmekte ve eylemlerini bu fikri yapı üzerine inşa etmektedir. Örgüt mensuplarınca Hizbullah ve Hizbüşşeytan arasındaki mücadelenin Kur'an tarafından belirlendiği ve bu mücadelenin yeryüzünde Hizbüşşeytan kalmayınca kadar devam edeceğine inanılmaktadır. Örgüt mensupları kendilerini Allah'ın askeri olarak nitelendirip, örgüte karşı mücadele eden herkesi Hizbüşşeytan olarak ifade ederler.

Hizbullah terör örgütü mensupları bu kavramı kendilerine mal ederek, İslam davasının savunucuları olduklarını ve bu kavrama layık olmak için çaba harcadıklarını ifade etmektedirler.

2.2. Ortadoğu'da Hizbullahi Yapılanma Ve Fikri Temelleri

Hizbullahçılara göre, hareketin başlangıç tarihi Hz. Muhammed'in peygamberliğini açıkladığı İslam'ı davet ve tebliğ yoluyla yaymaya başladığı Mekke Dönemi'dir. XX. yüzyılda cihat yönündeki düşüncelerin ilk yapılanması Mısırlı bir öğretmen olan Hasan El Benna'nın kurduğu İhvan-ül Müslimin (Müslüman Kardeşler) örgütü ve Hint alt kıtasında (Hindistan-Pakistan-Bangladeş) Cemaat-i İslam'ın 1941'deki kurucusu Ebu Ala Mevdudi'dir. Aynı zamanda Hasan el-Benna ve Mevdudi, İslami mücadeleyi parlamenter sistemlerde sürdürme kavgasını veren ilk liderlerdir. İslam'ı her şeyden önce siyasal bir sistem şeklinde tanımlamaya kalkışan bu iki ideologun ortaya koydukları kavramlar ve fikirler etrafında sistemleşmiş; başta Ortadoğu olmak üzere bir şekilde hemen bütün İslam dünyasında yankılar uyandırmıştır.

Hizbullah ismini ilk kez 1973 yılında İran'ın Kum kentinde kurulan ve sonradan İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasında önderlik eden hareketin aynı yıl içinde tutuklu bulunduğu Tahran cezaevinde ölen lideri Ayetullah Mahmut Gaffari kullanmıştır. Onun "*Bir tek parti vardır; o da Hizbullah'tır (Allah'ın Partisi).*" ve "*O bir ruh gibidir, her yerdedir veya hiçbir yerde değildir.*" sözleri daha sonra Ortadoğu'da dalga dalga yayılacak slogan haline gelecektir. Bu hareket 1979 yılında İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulması aşamasında motor rolünü üstlenecek, ihtilal lideri Humeyni tarafından örgütün başına da ilk kurucu Ayetullah Mahmut Gaffari'nin oğlu Hadi Gaffari getirilecekti. Humeyni'yi iktidarla buluşturan İran İslam İhtilali'ni gerçekleştirecek hareketin lideri mutlak surette ""Hizbullah Hareketi""dir. İran İslam İhtilali'nden güçlenerek çıkan hareket, daha sonra rejim öncesi faaliyet gösteren diğer grupları da (yaklaşık 25 kadar örgüt) çatısı altında birleştirerek. "Devrim Muhafızları" adıyla Tahran sokaklarında muhalifleri bastırmak amacıyla kullanıldı. Artık slogan; "Tek parti Hizbullah, tek lider Ruhullah (Humeyni)" şeklini almıştır. 1973 yılında İranlı mollalar tarafından ortaya konan kendine özgü bu hareket 1979 yılında İran'ın yönetimini mollaların ele geçirmesi ile

daha da hızla Ortadoğu'ya yayılmaya başladı. 1982 yılında İran tarafından Devrim Muhafızları içerisinde bir kısım örgüt mensubunun Bekaa Vadisi'ne yerleştirilmesi ile Hizbullah ilk olarak Lübnan'da faaliyetlerine başladı.¹⁴⁷

Lübnan Hizbullah örgütü, İran İslam Devrimi sonrası kurulan ve bu ülkeden kaynak ve destek alan, Şiilik temeli üzerinde faaliyetlerini yürüten ve yöntem olarak silahlı mücadeleyi esas alan bir örgüttür. Merkezi Bekaa vadisinde olup, Lübnan'da faaliyet göstermekle beraber İran ve çeşitli Ortadoğu ülkelerinde de çalışmalar yapmaktadır. Örgüt İran'daki faaliyetlerini, Humeyni önderliğinde gerçekleştirilen devrim karşıtı örgütlenmelere ve devletlere karşı mücadele noktasında odaklanmıştır.

Örgütün üssü olan Lübnan'daki hedefi bölgede İran İslam Cumhuriyeti modeli, İslami kurallara uygun olarak yönetilen Şii bir devlet kurmaktır. Askeri alandaki faaliyetlerini terör eylemleri şeklinde gösteren örgütün en temel özelliği Şii kaynaklı olmasıdır. İran devrimi sonrası Ortadoğu'da kurulan bütün örgütlerde Şiilik hakimdir.

Hizbullah, İslam Dininin en radikal, en bağnaz ve dogmatik yorumuna dayanır. İdeolojisi, küfür¹⁴⁸-iman¹⁴⁹, şirk¹⁵⁰-tevhid¹⁵¹, cahiliye¹⁵²-İslam eksenine oturtulmuştur. Her şeyin şeriat¹⁵³ açısından "iyi veya kötü" olarak bölünmesi esasına dayanır. Hizbullah da görüşlerinde "dil, millet, milliyetçilik ve vatan anlayışları" beynelmilel Siyonist ve Komünist akımlarla paralellik arz etmektedir. Hizbullah bu konuyla ilgili görüşlerini dine dayandırmaya çalışmış, bunu "İslam kardeşliği ilkesine" dayandırmıştır.

Şiilik felsefesinin daha çok siyasal boyutta bir anlayışa sahip olması, mevcut otoritelere karşı tavır alınmasında etkili olmuştur. Türkiye'deki Hizbullahi faaliyetlerin üst konumunda yer alan kişiler de bahsedilen nedenlere bağlı olarak geliştirdikleri fikirleri doğrultusunda çeşitli kitabeveleri, dergi ve şahıslar etrafında gruplaşmalar meydana getirmişlerdir.

Hâlihazırdaki Hizbullahi örgütler Şiilik felsefesinden büyük ölçüde etkilenmişler, buna bağlı olarak siyasal düşünceleri de bu yönde oluşmuştur. Türkiye'deki Hizbullahi örgütler Sünni olmalarına rağmen, Sünni anlayışa ters olan Şiiliğin siyasi İslam anlayışını devlet otoritesine bir başkaldırı unsuru olarak kullanmaktadırlar.

¹⁴⁷ Derya Kılıç, *Türkiye'de Hizbullah Terör Örgütü*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004

¹⁴⁸ Allah'ın birliğine ve gönderdiği son din İslam dinine inananların içinde bulunduğu durum

¹⁴⁹ Allah'ın dini İslama ve onun bütün kurallarına inanma

¹⁵⁰ Allah'ın özelliklerini başka alanlarda arama, ona ortak koşma.

¹⁵¹ Tevhid, Allah'ın birliği, ondan başka ilah olmadığına inanma.

¹⁵² İslam dini öncesi yaşanan hayat.

¹⁵³ İslam Hukuku. Müslümanların hayatlarının her alanında geçerli kurallar.

Hizbullahi düşünceye göre İslam, insanlık hayatını buna göre düzenlesin diye Allah'ın gönderdiği ve egemenliğin Allah'a özgü kılınmasına dayanan, bütün ayrıntıları ile günlük hayatı düzene koyan bir sistemdir. Yeryüzünde Allah'ın egemenliğinin kurulması ve yalnızca ilahi kanunun yürürlükte olması, otoritenin, onu gasp eden kulların elinden alınarak Allah'a geri verilmesi, beşeri kanunların ortadan kaldırılması, yani insan egemenliğinin yok olması ile mümkündür. Tek bir şeriat vardır o da İslam şeriatıdır.

Bugün yozlaşmış ve laik İslam ülkeleri dahil kapitalist, sosyalist mevcut tüm sistemler İslam'a aykırı olup Dar-ül Harptir¹⁵⁴. Bütün dünya, hayat dinamikleri sistemin bizzat kendisinden kaynaklanan bir cahiliye içerisinde yaşamaktadır. Cahiliye, İslam ilkelerine göre kurulmamış bir sistemin yönettiği ilahi kudret rehberinden yoksun bir toplumdur.

İnsanlar Allah yandaşları (Hizbullah)ve şeytan yandaşları (Hizb-ul Şeytan) olarak iki gruptur.

Hizbullahi düşüncede Hizbullah, Allah için kıyam eden, onun için gruplaşan, küfür, nifak ve şeytan hiziplerinden olan düşmanlara karşı mücadele edenler olarak tanımlanır. Şu tanımda özellikle kıyam (İsyan), cemaatleşme (örgüt), mücadele (cihat) kavramları vurgulanmakta ve İslamiyet'in geleneksel yönünün aksine radikal yönü öne çıkarılmaktadır. Bu anlayış İran'lı yazarların eserlerinde göze çarpan hakim unsur olup, çağımızdaki Şiilik mezhebinin genel yaklaşımının sonucudur.

Hizb-ul Şeytan ise mücadelenin yapılacağı grup ya da devleti temsil eder. İki taraf arasındaki amansız mücadele Allah yandaşlarının zaferine kadar devam etmelidir. İlahi toplumun kurulabilmesi için, şeytanın her yönü ile gerektiğinde zor kullanılarak ortadan kaldırılması esastır. Mevcut beşeri sistemler ve düzenler bozguncu ve yozlaştırıcıdır. Cahiliye sistemine karşı verilen mücadele iki ayrı seviyede sürdürülmelidir. İlk olarak bireyler kendi ilişkilerinde cahili toplumun temelinde bir mücadele gerçekleştirmelidir. Allah şeriatı ile yönetilen devletler kurulmalı, Darul İslam'ın vücut bulması sağlanmalıdır.

Bu mücadelede Hz. Muhammed'in yaşamı ve Mekke-Medine dönemleri esas alınmalıdır. Kurulması tasarlanan İslam düzeni, kurtuluş için tek alternatiftir. Hizbullahi Yol ya da eş anlamlısı olan Hizbullahi Düşünce ise, kurulmak istenen şeriat devletini gerçekleştirmede takip edilecek yoldur.¹⁵⁵ İranlı yazar Ali Korani Hizbullahi yolun metod ve ilkelerini şöyle açıklamaktadır:

¹⁵⁴ Harp yeri, küffar reislerinden birisinin hükmünün geçerli olduğu yer, Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında henüz sulh yapılmamış memleket, Abdullah Yeğin, *Yeni Lugat*, , İstanbul, 1997, s. 97

¹⁵⁵ *Hizbullah Terör Örgütü*, TEMÜH, EGM Yayınları, 2001, s.6,7

“Ulemanın Ümmete Önderliği; ulemaya ve kendilerine ilim verilenlere, önderlik konumunu veren, onları peygamberin tabii uzantıları ve varisleri olarak gören birçok ayet ve hadis vardır. Bir ümmetin dirilişi ve bir toplumun belirli ilkeler etrafında kurulabilmesi ancak o ilkelere uzmanlaşmış alimlerin katılımı ve öncülüğü ile mümkündür. Ümmetin İslami dirilişi ve İslam toplumunun oluşturulabilmesi için İslam ulemasının katılımı ve sevki gerekir.

Düşmanın Belirlenmesi Ve Bakışların Düşman Üzerine Yoğunlaştırılması; Hizballahi yol, düşmanın belirlenmesi ve bakışların düşman üzerinde yoğunlaştırılmasını akidevi ve ameli bir zorunluluk olarak görmektedir. Eğer kafir ve münafiklardan olan düşmanlarımızı belirleyecek, isimlerini, onlara olan lanetimizi ve uzaklığımızı ilan edecek cesarete sahip değilseniz, onlara karşı mücadele edemeyiz.

Teşkilat Çemberinin Kırılması; Hizballahi yol, ulemanın öncülüğü bina edilerek gerçekleşen sistemlerin yoludur. Bilinen siyasi teşkilatların yolu değildir. İşte bu esas Hizballahi yol ile diğer İslami hareket, teşkilat ve grupların metotları arasındaki temel farkı oluşturur. İslam'a hizmet etmeniz için bunu uygulayın demeden, Müslüman toplumlarda var olan tabii yapı ve oluşumlarla beraber çalışır ve onlardan faydalanmak için uğraşır. Düşman diğer İslami yapıları daha rahat imha eder. Müslümanların geneli mescitlerde arkalarında namaz kıldıkları, sevinçli, hüzünlü günlerinde minberlerde, mübarek ramazan ayında, hac ve umrelerde vaaz ve nasihatlerini dinledikleri ulema ile birbirine kenetlenmektedir. Düşman bunları hedef alırsa, ümmet mescit aliminin yerini doldurur. Bu herhangi bir grubun kendi fertleri ve önderliğinin yerini doldurmasından daha kolay ve tabiidir. Hizballahi yolun diğer grupsal yapılanmalardan üstün olmasının nedeni budur.

Ümmete Çalışma Hürriyetinin Verilmesi Ve Girişimlerinin Teşvik Edilmesi; Hizballahi yol toplumu seven, ona güvenen, onunla merkezîyetçi olmayan bir üslupla ilişkiye giren çizgidir. Ulema düşmana karşı direnişte genel kaideleri belirler. Ümmetin toplulukları ise değişik üslup ve çalışmalarla birbirine kenetlenerek direniş gösterirler. Ulema ve diğer kişiler faydalı atılım, yenilik ve buluşların teşvik edilmesi ve diğer bölgelere taşınması görevini ifaa eder.

Bütün Enerjileri Düşmana Direniş Noktasında Yığma; Hizballahi yolun güç toplamak için uyguladığı değişik yöntemler arasındaki en önemli pratik yöntem Hizballahi cemaatlerin her beldede güçleri nispetinde bir başlangıç yapmaları ve var olan elemanlarıyla düşmana karşı cihada başlamalarıdır. Ulema ve samimi Müslümanlar ile başlayan her hareket ne kadar küçük görünse de, ümmetin önünde bir meşale gibi olacaktır.

Düşmana Karşı Direnişte Çalışma; Hizbullahi yolda en faziletli Müslüman, direnişte en çok faaliyet gösteren kimsedir. Çünkü kafir düşmana ve onların takipçileri münafiklara karşı direniş bütün mezheplerde esastır.

Mukaddes Vahdetler; Hizbullahi yol İslam ümmetinin vahdetini destekler ve bunu kutsar. Bunu şu anki konumundan daha ileriye götürmek için çalışmalar yapar. Ulaşılması gereken düzeylerden birisi de milliyetlerin ve dillerin farklılığına rağmen İslam ümmetinin bütün beldelerinin vahdetidir. Vahdetin kamil derecesi büyük hedef ve yüce gayedir.”¹⁵⁶

2.3. Türkiye’de Radikal İslam

Soğuk savaş döneminde Sovyetler Birliği, hedef ülkelere rejim ihracı amacıyla, bu ülkelerdeki yasal ya da yasadışı komünist örgütlere lojistik destek sağlamıştır. Buna karşılık başta A.B.D. olmak üzere Batılı ülkeler de "anti-komünist" örgütlere benzer ölçüde destek verirken; diğer taraftan, "yeşil kuşak" stratejisi çerçevesinde, ateizme düşman olan İslamiyet siyasallaştırılarak, Sovyet yayılcılığının önünde dinsel bir set oluşturma çabası içine girmişlerdir. İslamiyet'in Batı elinde etkin anti-komünist bir "silah" olarak kullanılması, bu talihsiz döneme rastlamaktadır. İslamiyet'in Batılılar tarafından kullanılması, oryantalist merkezlerin açılıp, oryantalist politikaların uygulanmaya başladığı 19. yüzyılın başlarına kadar gitmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nu zayıflatmanın ve parçalamanın tek yolunun etnik ve dini farklılıklarının belirginleşmesine yol açmaktan geçtiğine inanan İngiltere, Fransa, Almanya gibi ülkeler, söz konusu merkezlerde yetiştirdikleri oryantalistleri, istihbaratçı, diplomat, arkeolog, misyoner gibi farklı kimliklerle Osmanlı ülkesine göndermişlerdir. Nitekim İngiltere'nin misyonerlik faaliyetleri meyvesini 1. Dünya savaşında vermiş, Arap uzmanı Lawrence, Kürt uzmanı Novvel, İslamiyet uzmanı Frevv gibi misyonerler sayesinde İngiltere sömürgesi altındaki Müslüman ülkelere yapılan "Cihad-ı Ekber" çağrısı sonuçsuz kalmıştır.

XIX. ve XX. yüzyıllarda İslam dünyasında önemli değişim ve dönüşümler izlendi. Toplumsal hayatın birçok yönleri liberal ve laik düzenlemelere yöneldiler. Bu değişimler XX. yüzyılda daha da hızlı ve köklü bir hal aldı. Ancak, siyasal bakımdan, meşrutiyetçi monarşilerden cumhuriyetçiliğe, kapitalizmden Marksist-sosyalist oluşumlara kadar çok çeşitli uygulamalara sahne olan İslam dünyası, modernizme geçiş ve ona uyum süreçlerini bir türlü tamamlayamadı; tersine, hayal kırıklıkları, ümitsizlikler, bunalımlı sıkıntılar ve bocalamalara sürüklendi.

¹⁵⁶ Ali Korani, *İslami Mücadelede Hizbullahi Yol*, çev: Hikmet Can-Miktat Gök, İstanbul, 1995, s.14–22

Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan zararlı, din kisvesine girmiş akımlar genel olarak toplumun yenileşmesi ile yeni kurulan Cumhuriyet yönetimini hedef almaktaydı. Türkiye'nin tarihi hasmı İngiltere'nin, daha Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren amansız ve sinsi mücadelesine devam ettiğini gözlemlemekteyiz. Bu duruma basit bir örnek vermek fikir açısından yararlı olur. İngiltere'nin ünlü Başbakanı D'İsrael hatıralarında; "Türklerle dostane münasebetler içerisinde olmamız şarttır. Beni Avam Kamarasında Türklere yakın olmakla suçlayanlar, aslında bu yakınlığın sebebini bana sormamışlardır. Sormuş olsalardı, kendilerine şunu söylemek isterdim; Türklerle düşman olmak, onları başkalarının kollarına bırakmak ve bu zengin imparatorluğu toprak altı ve toprak üstü servetlerini yine bizden olmayanlara teslim etmek anlamına gelir. " İşte İngiltere'nin esas hedefi budur ve bu hedefi gerçekleştirmek için akla gelebilecek her çareye başvurmaktadır. İngiltere daha Osmanlı Devleti döneminde 31 Mart Ayaklanmasında, ardından da, Cumhuriyet döneminde de, Şeyh Sait ayaklanmasıyla aynı stratejiyi izlemiştir. Türkiye üzerindeki yürüttüğü faaliyetlerinin ardında İslam Dünyasını sürekli egemenliği altında tutabilmek için çağdaşlaşma ve batılılaşma karşıtı olan şeriat yanlılarına verdiği destekle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda, hilafet kurumunun kaldırılmasına en sert tepki veren ülkelerin başında yer almıştır.¹⁵⁷

I.dünya savaşında ve Atatürk'ün önderliğinde de emperyalist devletlere karşı gerçekleştirilen Milli Mücadele'de canını ortaya koyan Anadolu'nun Türk insanı olmuştur. Her türlü zorluğa rağmen kazanılan nihai zaferden sonra Atatürk, milli, demokratik, bağımsız ve laik bir devlet kurma çabalarına vakit kaybetmeden başlamıştır. Bu çabalardan en önemlisi Halifeliğin kaldırılmasıdır. Milli Mücadele devam ederken saltanat kaldırılmış, halifelik ayrı bir makam olarak Abdülmecit Efendiye bırakılmıştır. Cumhuriyet'in ilanı ile hakimiyetin kaynağının millete verildiği beyan edildikten sonra, bu kurumun da fonksiyon olarak herhangi bir otoritesinin olamayacağı açıktır.

T.B.M.M tarafından yetkileri sınırlandırılan halife'ye destek o zaman İngilizlerin hakimiyetinde olan Hint Müslüman liderleri Emir Ali ve Ağahan¹⁵⁸ tarafından geldi. Bu iki kişi İsmet Paşa'ya bu konudaki tenkitleri içeren bir mektup göndermişlerdir. Yeni Türkiye Cumhuriyeti bu duruma izin vermek niyetinde değildi. Neticesinde 3 Mart 1924 tarihinde Halifelik kaldırılmış oldu.¹⁵⁹

Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında meydana gelen radikal ayaklanmalar rejimi ve laiklik ilkesini zora sokmuştur. Halifeliğin kaldırılması sonrası 22 Aralık 1930 yılında Menemen Olayı meydana gelmiştir. Giritli bir göçmen olan Derviş Mehmet, kendisini Deccal'ı öldürüp

¹⁵⁷ Derya Kılıç, *Türkiye'de Hizbullah Terör Örgütü*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004, s.68-70

¹⁵⁸ Ağahan, İsmaililerin günümüzdeki temsilcisidir ve Şii mezhebinin en uç noktasıdır.

¹⁵⁹ http://farabi.selcuk.edu.tr/suzep/tarih/ders_notlari/bahar_yariyili/bolum_15/bolum15.html

bütün insanlığı kurtaracak olan Mehdi ilan etmiş, II. Abdülhamit'in oğlu Selim'i halife ilan edeceğini, ileri sürerek halkı ayaklandırmıştır. Ayaklanmada asıl adı Mustafa Fehmi olan yedek subay Kubilay öldürüldü. Bu olaylara karışanların pek çoğunun Giritli olması, hadisenin geliştiği köylerin halkının Rumeli'den gelmiş göçmenler olması ve olayda İslam diniyle alakaları bulunmayan Yahudi şahısların da yer alması son derece dikkat çekicidir.¹⁶⁰

Osmanlı Devleti zamanında da zaman zaman ortaya çıkan dini kaynaklı ayaklanmalar, İngiltere tarafından çok iyi değerlendirilmiştir. Bu durum, özellikle ülkemizin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde isyanlar şeklinde, kendini göstermiş, zaman içerisinde hurafelerin sosyal temelleri çökertilmemiş irticai faaliyetler günümüze kadar canlılığını muhafaza etmiştir.

İngilizler 13 Şubat 1925'te Genç ilinin Fıranı köyünden başlayan Şeyh Sait İsyanının baş aktörü olmuşlardır. Bastırılan isyan, kapatılan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası(5 Haziran 1925) ile zaten yeni kurumsal taşmakta olan Türkiye Demokrasisi yara almış, rejim sertleşmiş, bu iç sorun dış diplomaside, Musul'un kaybedilmesine varan büyük zararlar vermiştir.¹⁶¹ İsyanın dini ve etnik özelliği, Güneydoğu Anadolu bölgesinde meydana gelmesi, bu bölgede kuvvetle alt yapı bulması, günümüzde yaşanan Hizbullah terörü ile "Kürt-İslam ayaklanması" modeline benzerlik göstermektedir.¹⁶²

Yukarıda bahsettiğimiz bütün nedenlerin yanında son yüzyılda ülkemizde meydana gelen hızlı sosyal değişimler de siyasal İslam'ın oluşmasında etkin olmuştur diyebiliriz. Özellikle cumhuriyet devrimlerinin çok hızlı olması, toplumun bu devrimlere ayak uyduramaması sonucunu doğurmuş olabilir.

2.4. Hizbullahi Oluşumların Türkiye'deki Gelişimi

İnsanları diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliklerinden biri hiç şüphesiz sahip oldukları dini inançlardır. Bu inançların farklı bir şekilde yorumlanmaya müsait oluşu ise suiistimal edilmeye açık bir zemin oluşturmaktadır.

Dünyadaki radikal dini hareketler, gerek İslamiyet'i siyasi platforma çekme, gerekse farklı dini yorumların karakteristik radikal özelliklerini ortaya çıkartıp belirginleştirme ve kamuoyuna sunmada önemli roller üstlenmişlerdir. Tarihte İslam dünyasında İslamiyet'i farklı şekilde yorumlayan ona siyasi ve radikal bir nitelik kazandıran değişik fikir akımları ortaya çıkmıştır ve bu fikir akımları paralelinde de çeşitli dini eserler meydana gelmiştir.

¹⁶⁰ Derya Kılıç, *YYLT*, s.74

¹⁶¹ Yaşar Kalafat, *Şark meselesi Işığında Şeyh Sait Olayı, Karakteri, Dönemindeki İç Ve dış Olaylar*, Boğaziçi yayınları, s.150

¹⁶² Derya Kılıç, *YYLT*, s.77; Fidan Güngör, *Teoriden Pratiğe İslami Hareket*, 1992, İstanbul, s. 84

İranlı bir yazar İslam dinini “*kan, ihtilal, gözyaşı ve Cihad dinidir*” şeklinde tarif ederken, Yunus Emre, Mevlana, Hacı Bektaş Veli ve diğer birçok büyük dini şahsiyetlerimiz ise, İslamiyet’i; sevgi, kardeşlik, hoşgörü ve müsamaha içerikli olarak anlamış, anlatmış ve yaşamıştır.

Dünyadaki radikal dini akımların içerisinde, özellikle İran ve Mısır gibi ülkelerin alimlerin kaleme alınan ve İslamiyet’in hoşgörü ve müsamaha yönünü göz ardı edecek şekilde hazırlanarak, İslam dinini adeta kan, savaş ve ihtilalle bütünleştiren eserlerin Türkçe’ye çevrilmesi ile birlikte, ülkemizde de bu fikirlerin etkisinde kalan şahıslar ve zamanla bu şahısların etrafında oluşan gruplar gündeme gelmiştir.

İran devriminin fikir zeminini hazırlayanlar ile Mısır’daki Müslüman Kardeşler teşkilatının radikal isimlerinin düşünce yapılarını ortaya koyan eserler, 1980 öncesinde ülkemizde belli bir radikal potansiyelin oluşumunu sağlamıştır. İran devriminin de tesiriyle belli bir ivme kazanan radikal hareketler, yapısı itibari ile muhafazakar bir özellik arz eden Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerimizde insanlarımızı daha fazla etkilemiştir.

Bu uygun zeminde, coğrafi yakınlığın verdiği avantajlardan da çok iyi yararlanan İran kaynaklı radikal dini hareketler, yaptıkları propagandalarla, ülkemizde çeşitli kitabeveleri, dergiler ve şahıslar etrafında toplanan küçük radikal dini grupların oluşmasını sağlamışlardır. İşte bu gruplar Hizbullahi örgütlenmelerin ülkemizdeki temellerini oluşturmuşlardır.¹⁶³

Türkiye’de bugünkü Hizbullah örgütünün çekirdeğini 1970’li yılların sonunda Batman’da ve Diyarbakır’da Vahdet kitabevi çevresinde sohbet halkaları şeklinde oluşan dini gruplar oluşturur.¹⁶⁴ Ülkemizde ilk olarak Hizbullahi yapılanma, dini-siyasi liderliğini Hüseyin Velioğlu’nun yaptığı Hizbullah-İlim örgütü değildir. Bu yapılanma ile karşılaşılan ilk grup Kasımpaşa Hizbullahı olarak adlandırılan gruptur.¹⁶⁵ Örgütün bu isimle anılması, tamamen deşifre edilinceye kadar yazılı ve görsel basın tarafından örgütün bu isimle lanse edilmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak bu örgüt Emniyet ve Adli makamların kayıtlarına İslami Hareket Örgütü olarak geçmiş, aynı tarihlerde Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da tebliğ çalışmalarını yürütmekte olan Hizbullah İlim örgütü gibi eylemlerinde "Hizbullah" imzasını atmamıştır. İrfan Çağrı’nın Ankara Emniyet Müdürlüğüne alınan ifadesinde 1984 yılında Hizbullah adı altında bir örgütlenme çalışmasına başladıklarını, üç yıl İran’da kaldığını, birçok kez İran’a gidip geldiklerini ve İran’da eğitim gördüklerini söylemiştir.¹⁶⁶

¹⁶³ Ömer Alper Yurtseven, “ *Türkiye’de Faaliyet Gösteren Dini Bir Terör Örgütü Olarak Hizbullah* ”, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.67

¹⁶⁴ Derya Kılıç, *YYLT*, 2004, s.82

¹⁶⁵ Mehmet Faraç, *Batman’dan Beykoz’a Hizbullah’ın Kanlı Yolculuğu*, Güniz yayıncılık, 2001, İstanbul, s.16

¹⁶⁶ http://www.belgenet.com/rapor/mumcurapor_02x.html

Her ne kadar örgütün genel emiri İrfan Çağrı, örgüte Hizbullah adını vermişse de, hem deşifre olmamak, hem de İran bağlantısının ortaya çıkmaması için hiçbir eylem bu isimle üstlenilmemiş ve herhangi bir yayında geçmemiştir. Bu örgüt yine Hüseyin Veliolu gibi Batmanlı olan İrfan Çağrı tarafından 1984 yılında kurulmuştur.

Hizbullah ile İslami Hareket örgütleri birbiri içine girmiş örgütlerdir. Ancak her iki örgütte gerek örgütün genel emiri olan İrfan Çağrı, gerekse örgütün şura üyeleri bakımından aynı isimleri içermesi, aslında bu iki örgütün tek bir örgüt olduğu sonucuna varmamıza sebep olmaktadır. Bu tarihler arasında birçok kez İran'a giden Çağrı, İran istihbarat teşkilatı SAVAMA ajanları emrinde Türkiye'de eylemler gerçekleştirmiştir. 1984 yılında birçok örgüt mensubunun ceza evine girmesiyle bir anlamda dağılma sürecine giren örgütü yeniden diriltmek amacıyla 1987 yılında, Batman ilinde Ekrem Baytap'ın sahibi olduğu Cem Kitabevi'nde Abdullah Yiğit sahte kimlikli Mehmet Ali Bilici ile beraber 10 kişinin katıldığı bir toplantı yapıldı. Ardından 1991 yılında Ankara'da ve 26 Aralık 1992 yılında da İstanbul'da Hizbullah örgütünün genel emiri İrfan Çağrı'nın da grubu ile birlikte katıldığı bir toplantı yapıldı. Örgütün genel şurası olarak kayıtlara geçen bu toplantı, 24 kişinin katılımıyla gerçekleşmiş ve toplantıda "yasama şurası" ile "icra şuraları" belirlenmiştir.

1991 yılında İran rejim aleyhtarı ve Şah yanlısı Halkın Mücahitleri Örgütünün Türkiye bağlantılarını ortadan kaldırmaya yönelik eylemleri gerçekleştirmek üzere Türkiye'ye dönen Çağrı, toplantıya katılan birçok kişinin muhalefetine rağmen İranlı Ahmet Kerimi'nin desteği ve Ekrem Baytap'ın kefaleti ile yeni yapılanmada, hem yasama şurası, hem de icra Şurasının içerisinde yer almıştır.

Örgüt mensupları geçmişte Hz. Muhammed zamanında Mekke Müslümanların, Müşriklerin kervanlarına saldırarak, ganimet elde etmelerini, yöntem olarak kabul etmişlerdir. Ayrıca örgüt mensuplarına Türkiye'nin dar'ül harp olmasından dolayı rejimin eğitip çalıştırdığı imamların arkasında namaz kılınamayacağını ilan edip, Cuma Namazlarını taraftarlarına men etmiştir. Örgüt amaçladığı hedefe ulaşabilmek için kendisine, "oluşum aşaması (çekirdek kadronun oluşturulması), siyasi aşaması (halka açılma aşaması), askeri aşaması (cihat için silahlanma), İslam'i hükümlerin uygulanması aşaması " olmak üzere dört aşamalı bir strateji belirlemiştir.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Derya Kılıç, *YYLT*, s.82-85

2.5.Hizballahi Oluşumları Etkileyen Faktörler

2.5.1. İran İslam Devrimi

1979 yılında Humeyni liderliğinde İran'da yapılan İslam Devrimi İslam dininin siyasallaşmasına bir örnek teşkil etmiştir. Devrim sonrasında İranlı liderler, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu birçok ülkede İslami bir devrim yapılabilmesi çalışmalarına girişmişler ve buralarda kendilerine yakın olan kişi grup ve oluşumlara her türlü desteği vermişlerdir. Devrimden sonra Türkiye'den birçok kişi ve grup birbirinden habersiz dini, teorik ve askeri eğitim almak için İran'a gitmişlerdir. Bu faaliyetlerden İran'da her türlü eğitim için özel birimlerin bulunduğu ve bağlantıların İran gizli örgütlerince sağlandığı anlaşılmaktadır. Para, silah ve cephane verilmesi de yukarıda sayılan türde eğitimlerin tamamlanmasından sonra gerçekleşmektedir. Hizbullah terör örgütü de bu imkanlardan geniş ölçüde faydalandırılmıştır. Verilen desteğin örgütün oluşum ve gelişiminde büyük ölçüde etkili olduğu gözlenmektedir.¹⁶⁸

Ülkemizdeki sıra dışı İslami oluşumlar da bu faaliyetler sonucu ideolojik birikim sahibi olmaya başladılar. Bununla kalmayıp yayımladıkları dergilerle hedef kitlelerini genişletme politikası izleyerek bilinçli yada bilinçsiz aynı duygu ve düşünce etrafında belirli grupların oluşmasını sağladılar.

Özellikle İran, İslam ve Humeyni ile ilgili kitaplarla teorik birikim sağlanan bu kesim, teorik birikimlerini 1990'lı yıllarla birlikte Güneydoğu Anadolu Bölgesinde pratik olarak uygulamaya koydular. Bu süreç içerisinde İran'dan sadece teorik ve ideolojik etkilenmede kalmadı, İran'daki bir takım çevrelerle ilişkiler de kuruldu.¹⁶⁹

İran devleti Hizbullah'a vermiş olduğu desteği reddetmektedir. Ancak yakalanan örgüt mensuplarının ifadelerinde Hizbullah ile İran devleti arasındaki bağlantı açığa çıkmaktadır.

İran-Hizbullah ilişkisini yakalanan Hizbullah terör örgütü mensuplarının ifadelerinden anlamakta mümkündür. Yakalanan üst düzey örgüt mensubu ifadesinde "*İran'da kendilerine Devrim Muhafızları tarafından cemaat içerisinde sır gizleme, itaat, düşman tarafından takip ve anti-takip gibi konuları içeren siyasi eğitim verildiğini*", İranlı yetkililer tarafından getirilen silahlar üzerinde çalıştıklarını belirterek, "*Bize silahların sökülüp takılması ve kullanılması, el bombası ve patlayıcı maddelerin yapımı ve kullanılması konularında teknik bilgiler verildi*" demektedir. Beykoz operasyonunda öldürülen lideri Hüseyin Velioğlu ile birlikte Tahran'a gittiklerini, örgütün bazıları cezaevinde olan, bir bölümü de aranan üst düzey

¹⁶⁸ *Hizbullah Terör Örgütü*, TEMÜH, EGM Yayınları, 2001, s.10–11

¹⁶⁹ Ömer Alper Yurtseven, *YYLT*, s.70; Süleyman Özören, "*Turkish Hizbullah: A Case Study of Radical Terrorism*", <http://turkishweekly.net>

yöneticileriyle uzun süre Tahran'da kaldıklarını, Tahran'da Devrim Muhafızları'ndan aldığı siyasi ve askeri alandaki teorik ve pratik eğitimle ilgili *"Türkiye'den gittikten sonra Tahran'da Türk Büyükelçiliği'nin yakınındaki bir villaya yerleştirildik. Bu villada kısa bir süre kaldıktan sonra Hüseyin Velioğlu'nun yanımıza gelmesiyle birlikte İranlı yetkililer tarafından bizlere askeri ve siyasi eğitim verilmeye başlandı. Derslerde 'cemaat', 'cemaatleşmede dikkat edilecek hususlar', 'cemaat içerisinde sır gizleme', 'itaat', 'düşman tarafından takip ve anti-takip' gibi konuları ihtiva eden siyasi eğitim aldık. Yine bulunduğumuz yerde bizlere İranlı yetkililer tarafından getirilen silahların sökülüp takılması ve kullanılması, 'el bombası ve patlayıcı maddelerin yapımı ve kullanılması' konularında teknik bilgiler verildi. Teorik ve askeri eğitimi takiben Tahran yakınlarındaki yasak bölge ilan edilen dağlık alanda pratik eğitim gördük. Bir ay süren bu eğitimlerden sonra Türkiye'ye geri döndük"*¹⁷⁰

Yakalanan örgüt mensuplarının ifadelerinde ve örgütün ele geçen arşiv kayıtlarında da Hizbullah terör örgütünün İran İslam Devleti ile bağlantılarından bahsedilmektedir. Örgütün lideri Hüseyin Velioğlu'nun Beykoz operasyonunda öldürülmesi sonrasında üzerinden İran'a ait bir kimlik çıkmış, çıkan kimliğin İran Gladyosu olarak tanımlanan Kudüs Savaşçıları'na ait olduğu ileri sürülmüştür.¹⁷¹

Hizbullah Menzil grubunun lideri Fidan Güngör *" İslam inkılabı bu konu için çok müspet, uygun ve somut bir örnektir. Üzerinde çalışılması ve araştırmalar yapılması gerekmektedir. İnkılap'ın saygın öncü kadrosu ve büyük önderi İmam Humeyni Hazretleri'nin (ra) konuyu bütün bir derinliği ve inceliği ile kavradığını ve bu anlayışı büyük bir başarı ile pratiğe geçirip uygulayabildiğini görüyor ve takdir ediyoruz "*¹⁷² derken İran İslam Devrimine ve devrimin önderlerine olan hayranlığını dile getirmektedir.

Hizbullah İlim mensupları da *" Cemaat olarak, genel anlamda kendimizi bizden önce yaşayan ve İslamı yeryüzünde hakim kılma mücadelesi veren bütün İslami hareketlerin kendilerinden sonra bıraktıkları zengin ve bereketli mirasın varisi olarak görüyoruz. Cemaat faaliyetlerimizin hem öncesinde hem de sonrasında, yani mücadelenin her aşamasında bizden önce ortaya çıkan veya çağdaş olup halen mücadele safhasında bulunan bütün İslami hareketlerin hem teorik ve hem de pratik uygulama ve tecrübelerinden sürekli istifade etmişiz ve halen de ediyoruz. Bu anlamda Cemaat diğer İslami hareketlerden hem etkilenmiş ve hem de faydalanmıştır. Ancak, özel anlamda Cemaat, ne yerel ne de ümmet düzeyinde kendisinden önce mücadele eden veya şu an mücadele safhasında bulunan hiçbir hareketin aynısı, uzantısı ve devamı değildir. Ne ülke içinde ve ne de ülke dışında hiçbir hareketin uzantısı olmadığı gibi*

¹⁷⁰ <http://www.mehmetfarac.com/>

¹⁷¹ Mehmet Faraç, *Batman'dan Beykoz'a Hizbullah'ın Kanlı Yolculuğu*, Güniz yayıncılık, 2001, İstanbul, s.162; <http://www.cdi.org/friendlyversion/printversion.cfm?documentID=1928>

¹⁷² Fidan Güngör, *a.g.e.*, s.17

mirasına konmamıştır."¹⁷³, derken kendilerinin tamamen bağımsız, bir hareket olduklarını, iddia ederek yakalanan mensuplarının ifadelerini boşa çıkarmaya çalışmaktadırlar.

2.5.2. PKK'nın Şiddet Politikaları

PKK Terör Örgütü 1980'li yıllarla birlikte bölgede uyguladığı şiddet politikaları, ayrıma tabi tutulmadan bölge insanı üzerinde uygulamaya başladı. Zaman içerisinde PKK Terör Örgütünün Marksist çizgisini ortaya koyması ve din karşıtı olarak algılanması, halkın örgüte bakışında da olumsuz bir unsur olmuştur.

Dini kaynaklı terör örgütleri, mensuplarını dini bir kavram etrafında bir araya getirdiklerinden, örgütün stratejisini geliştirmek ve mücadele için motivasyon elde edebilmek amacıyla yönelik olarak dini kavramları belirledikleri örgütsel hedefler doğrultusunda kendi düşüncelerine göre yorumlayarak yeni anlayışlar geliştirmişlerdir. Hüseyin Velioğlu önderliğindeki İlim Grubu, PKK Terör Örgütü'ne karşı, en zor ve riskli yöntem olmakla birlikte, sonuca varmada en kısa yol olan "Aktif Tebliğ" olarak nitelendirdiği "savaş" yöntemini seçmiştir.

Ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini de içine alacak şekilde Suriye, İran ve Irak toprakları üzerinde Kürdistan olarak adlandırdıkları bölgede Marksist-Leninist ilkeler doğrultusunda, "Bağımsız, Birleşik, Demokratik" bir Kürdistan devleti kurmak amacı ve ideolojisini taşıyan PKK terör örgütü, Hizbullah/İlim Grubu tarafından "Kafir" ilan edilmiş, bu örgüte yönelik eylemlerinde örgüt üyeleri "Cihad" unsuru etrafında motive edilmek suretiyle yönlendirilmişlerdir.

Bu örgüte karşı "savunma hakkı" kullanılmalı, lider konumunda olan şahıslara karşı suikastlar düzenlenmelidir. Zira baş kesilince gövde fonksiyonlarını yitirir. Başsız ve lidersiz kalan örgüt dağılır. Mevcut düzenle işbirliği yapıp ona güven verilmeli, zamanı geldiğinde devletle de hesaplaşılmalıdır. PKK terör örgütünün kendilerine yönelik eylemlere başlamasının etkisiyle İlim Grubu, "tebliğ" konusunu farklı bir şekilde yorumlamıştır. Silahlı eylemlerle PKK terör örgütüne karşı mücadele edebilmek ve bu mücadeleyi diğer gruplara benimsetebilmek için pasif olarak gördüğü kültürel faaliyetleri bir kenara bırakmıştır. Eyleme yönelik aktif bir tebliğ metodu geliştirmiştir. Bu nedenle geçmişte uygulamaya koymuş olduğu kitabevelerindeki dergi ve yayın satışlarını yasaklamıştır.

Görüldüğü gibi Hizbullah/İlim lideri Hüseyin Velioğlu, dini bilgi ve hitabet üstünlüğü isteyen strateji aşamaları olarak nitelendirilebilecek tebliğ ve cemaatleşmeyi bir kenara

¹⁷³ İ.Bagasi, *Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler*, s.27

bırakarak, tabanını genişletme ve örgütsel konumunu güçlendirme, bölgede bir güç oluşturma amacıyla silahlı mücadele safhasında kendisini göstererek, diğer grupların tabanlarına da hakim olmayı hedeflemiştir.¹⁷⁴

Hizbullah Menzil grubu, İlim grubunun aksine PKK terör örgütü ile silahlı mücadeleye girmenin kendileri için bu aşamada mümkün olmayacağını ifade ederek silahlı saldırılara girişmemişlerdir.¹⁷⁵ Terör örgütünün vahşi eylemleri Hizbullah Terör örgütüne katılımı hızlandırmış, yapılanmayı ve kadrolaşmayı kolaylaştıran bir etken olmuştur. Menzil grubuna göre sabırlı hareket edilip, tebliğ ve davet faaliyetlerine devam edilmeli, PKK'nın sapık ideolojisinin olumsuz sonuçlarından faydalanılmamalıdır. PKK ile devlet arasında herhangi bir tercih yapılamaz. En doğru yol hem Türkiye Cumhuriyeti'ne, hem de PKK'ya karşı çıkmak, her ikisini de "Kafir, düşman, cahil" ilan etmektir. PKK terör örgütü ile silahlı mücadele yapılırsa bunun örgütün gücünü azaltacağı, tebliğ faaliyetlerini sekteye uğratacağı, örgüte katılımı yavaşlatacağı düşünülmektedir. Müslüman halka işkence ve zulüm yapan "*tağut devletle*" ilişkiye girmekten onunla aynı safta görünmekten kaçınılmalıdır. Böyle bir tavır alındığı takdirde bu durumun Türkiye Cumhuriyeti'nin işine yarayacağını belirtmektedir. Hizbullah/İlim grubu, Menzil grubunu bu tavrından dolayı PKK ile işbirliği içerisinde olduğu şeklinde suçlamaktadır.¹⁷⁶

Hizbullah terör örgütüne katılan ve akrabaları PKK terör örgütü tarafından öldürülen, yaralanan ya da kaçırılan şahısların özellikle örgütün askeri kanadında görev alarak bir şekilde kendi kişisel ölçerini de almak için tetikçi olmak istemektedirler.

PKK terör örgütü her ne kadar devlete karşı yürüttüğü politika çalışmalarında Hizbullah'ı kontrgerilla olarak nitelendirmiş ise de, Hizbullah'ın oluşumunun hızlanması ve silahlı eylemlere yönelmesinin nedenlerinden biriside bizzat kendisi olmuştur.¹⁷⁷

2.5.3. Eğitim Düzeyinin Düşüklüğü

Eğitim düzeyinin düşük olması sonucunda bölgede yaşayan vatandaşlarımız kolay bir şekilde kandırılarak, kendilerine mollalar, şeyhler ve terör örgütü mensupları tarafından radikal İslami düşünceler aşılanmıştır. Bahsedilen tüm bu oluşumlara katılımlarda cehaletin rolü çok büyüktür. Çünkü çoğu zaman çevre aile ve bireyler kendilerine din adına anlatılanları yargılayacak yeterli bilgi birikime sahip değildirler. Diğer bir olumsuzlukta hedef olarak

¹⁷⁴ Derya Kılıç, *YYLT*, s.108-110

¹⁷⁵ Ömer Alper Yurtseven, *YYLT*, s.78

¹⁷⁶ Derya Kılıç, *YYLT*, s.112

¹⁷⁷ Ömer Alper Yurtseven, *YYLT*, s.76

küçük yaşta, henüz öğrenme çağındaki çocukların seçilmesidir. Hizbullah terör örgütü mensuplarının eğitim düzeyi ilkokul ve lise ağırlıklıdır.¹⁷⁸

2.5.4. Sosyal ve Ekonomik Sebepler

Bölgede geçerli sosyal sebeplerin etkilerinden de söz etmek gerekir. Bunların başında, uzun zamandan beri yaşanan PKK terörü nedeni ile şiddet olgusunun normal olarak algılanması ve neticesinde korkulan gücü kabul etme, güçlü izlenimi verenin arkasında yer alma yaklaşımı sayılabilir. Örgüt mensubu olup da yakalanan şahısların aileleri incelendiğinde bunların çoğunluğunun çok çocuklu ailelere mensup olduklarını görmekteyiz. Çocuklara, yetiştirilerek gelecekte üretken bir fert şeklinde bakılmamakta, sadece doğrulmaktadır. Çünkü anne ve baba da aynı şeyi görmüş ve yaşamıştır. Bu bölgelerimizde sosyal değişim yeterli derecede sağlanamamıştır. Bir diğer etki de aşiret yapısının devam etmesidir. Yakalanan örgüt mensuplarının ifadelerinde PKK terör örgütünün yakınlarını öldürdüğü için Hizbullah terör örgütüne sempati ile baktığını ve bunun için katıldığını belirtenlere de rastlanmaktadır.

Ekonomik imkansızlıklar ve gelir düzeyinin düşüklüğü terör faaliyetlerine eleman kazandırmaya çalışan terör örgütlerinin işini kolaylaştırmaktadır. Kaybedecek bir şeyi olmayanlar daha kolay kandırılabilir. Terör örgütünün askeri kanat eylemlerine katılanların ve siyasi kanatta sorumluluk verilenlerin aileleri ile birlikte kiralari dahil tüm ihtiyaçlarını karşılaması da örgüte bağımlılığı pekiştirmekte, örgüte üye olmak bir iş gibi algılanmaktadır. Ayrıca örgüt elemanlarının çoğu düşük gelire sahiptir. Yakalanan örgüt mensuplarının üst aramalarında da üzerlerinde az miktarda para çıkmaktadır.¹⁷⁹

2.6. Hizbullah (İlim- Menzil) Terör Örgütü

Hizbullah terör örgütü, belirli bir zamanda, amacı ve stratejisi belirlenerek kuruluşu yapılan bir örgüt değildir. Kuruluşunu, 1980–1990 yılları arasındaki ‘ Hizbullahi Süreç’ olarak isimlendirdiğimiz on yıllık süreçte tamamladığı görülmektedir. Hizbullahi düşünce özellikle Diyarbakır’da Vahdet Kitabevi etrafında dini meselelerin tartışıldığı grup bünyesinde oluşmaya başlamış, devam eden yıllarda Şiilik temelindeki kitaplarla ve verilen eğitimle

¹⁷⁸ Ali Fuat Yılmaz, *Dini Kaynaklı Terörün Sosyolojik Nedenleri Ve El Kaide gerçeği*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006 Şanlıurfa, s.37

¹⁷⁹ *Hizbullah Terör Örgütü*, TEMÜH, EGM Yayınları, 2001, s.13

birlikte hedef kitle genişletilmiş, aynı duygu ve genel düşünce etrafında birleşen insanlar tarafından geliştirilmiştir.¹⁸⁰

Başlangıçta İran İslam devrimine duyulan özlem, sıra dışı İslami çevrelerde oluşturduğu radikal bir hareket olarak nitelendirilen Hizbullahi anlayış; kendisini çok hassas bir bölge olarak niteleyebileceğimiz Güneydoğu Anadolu Bölgesinde hiç umulmadık bir şekilde basit tarzda gruplaşarak faaliyetlerine başlamıştır. Oluşumun temelinde “Hizbullahi Düşünce” ya da “Hizbullahi Yol” olarak tanımladığımız yapılanma söz konusudur. Bu düşünce yapısı şiddet eylemlerine başvurulma noktasında örgüt olarak karşımıza çıkmıştır.

Hizbullah İlim ve Menzil gruplarına yönelik olarak Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen ilk operasyonlarda yakalanan kimi sanıklar Hizbullah’ı bir örgüt olarak değil, Kur’an-ı Kerim’de adı geçtiği üzere dine yönelik baskılara karşı mücadele veren Allah’ın askerleri veya taraftarları olarak tanımlamışlardır. Bu noktada sorulacak soru Hizbullah adını nasıl aldıkları ve neden bu isimdeki örgüt olarak tanımlandıklarıdır.

1979 yılını takip eden yıllarda İran İslam Devriminden etkilenen sıra dışı İslami topluluklar benzeri bir İslam devriminin Türkiye’de de yapılabileceğine olan inançla harekete geçerek düşüncelerini yayınladıkları dergilerde ifade etmeye başlamışlardır. Bu kesimlerden bir kısmı yayın organlarında “ Hizbullah “ ve “Hizbullahi” kavramlarını kullanmışlardır. Bu adların kullanılmasında Lübnan’da kurulu aynı isimdeki örgütün o dönemlerdeki sansasyonel faaliyetleri ile birlikte Hizbullah’ın kelime olarak anlamının, dini açıdan oldukça etkili bir çağrışıma sahip ve Kur’an-ı Kerim’de geçen tabir olmasının belirleyici olduğu düşünülebilir.

Türkiye’de yayınlanan bazı dergiler ve tercüme edilen kitapların “Hizbullahi Düşünce” olarak tanımladığımız anlayışın yerleşmesinde ve örgütün aldığı ismin belirlenmesinde büyük ölçüde etken olduğu açıktır. Nitekim İlim ve Menzil Grupları da kitabevlerini, bu tür dergi ve kitapları satın gruplarını yönlendirmekte kullanmışlardır.

Dergi ve kitap yayınları ile birlikte Hizbullahi yol ve düşünce, bu yönde hareket eden insanlarca benimsenmiş ve zaten yürütülmekte olan faaliyetler öngörülen strateji üzerinde pratik uygulamalarını hızlandırmıştır. İlginç olan nokta, örgüt adının özellikle girişilen silahlı saldırılardan sonra gündeme gelip, yaygın şekilde kullanılmaya başlanmasıdır. Bunun nedeni de örgütün silahlı faaliyetleriyle birlikte adının kamuoyunda Hizbullah veya Hizbullahiler olarak zikredilmeye başlanması ve girişilen eylemlerin sahip olduğu nitelikler ile halk arasında ve konuya bir hayli yabancı kalan basında ses getirmektir.

Örgütün ilk plandaki hedefi olan PKK’ın duyduğu rahatsızlık ve Hizbullah’a yönelik kontrgerilla iddialarının da ismin duyulmasında etkili olduğu açıktır. İran kaynaklı çevrelerce

¹⁸⁰ Necati Alkan, *Gençlik ve Terörizm*, EGM yayınları, Ankara, 2002, s.98 ; *Hizbullah Terör Örgütü*, TEMÜH, EGM Yayınları, 2001,s.8-9

mücadelede izlenmesi gereken yola isim olarak verilen Hizbullah sözcüğü içindeki grupların farklılığına ve görüş ayrılıklarına rağmen, bu grupların tümünü kapsayan genel bir tanımlama ve ad haline gelmiştir. Bu oluşum içerisindeki grupların tümü, aşağıdaki ortak noktalarda buluşmakta ve bu ortak noktalardan hareketle faaliyetlerini yürütmektedirler.

1-Grupların tümü Hizbullahi Düşünce ve yol çizgisinde hareket etmekte ve kaynaklarını bu düşünceden almaktadır.

2-Bütün gruplar silahlı mücadele yolu ve İran İslam Cumhuriyeti modelinde bir devlet kurmak amaçındadır. Her ne kadar silahlı mücadele öncelikle İlim grubunca başlatılmış olsa da, Menzil grubu da terminolojisinde silahlı mücadeleyi esas almış ancak şartların olgunlaşması gerektiğini savunarak başlangıçta bu yola başvurmamıştır. Menzil grubu silahlı mücadeleye İlim grubu ile yaşanan anlaşmazlık sonrası mecbur kaldığı için başlamıştır.

3- Ülkemizde faaliyet yürüten Hizbullahi gruplar İslami bir devlet kurma amacıyla olup, Güneydoğu Anadolu Bölgemizde faaliyet yürüten Hizbullahi gruplar ise son zamanlarda kurulması amaçlanan İslami Devlette Kürt unsuru fikrini hedefe ulaşmada bir destek olarak kullanılmaktadırlar. Bu karakterleri ile Hizbullahi Menzil ve İlim gruplarında stratejilerine egemen olmamakla birlikte bölücü nitelikler de göze çarpmaktadır¹⁸¹.

2.7. İlim Ve Menzil Gruplarının Oluşumu

1979–1980 yıllarında çeşitli illerimizde dini yayınların satıldığı kitabevlerinde, radikal dini görüşlere sahip kesimlerin bir araya geldikleri ve fikir alışverişinde buldukları görülmektedir. Diyarbakır ilindeki ilk toparlanma Vahdet Kitabevi çevresinde olmuştur. Abdulvahap Ekinci'ye ait bu kitabevindeki faaliyetlere sonradan kendi kitabevleri ve gruplarını kuracak olan Fidan Güngör ve Hüseyin Velioğlu da katılmıştır.

Zaman içerisinde Vahdet kitabevi çevresindeki kopmalar hızlanmıştır. Fidan Güngör, bu yapılanmadan ayrılarak Menzil Kitabevini kurmuştur. Hüseyin Velioğlu da Abdulvahap Ekinci'nin Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın belli dönem liderliğini yapan Seyyid Kutub'un kaleme aldığı Fi Zilali'l-Kur'an isimli esere saygısızlık etmesini bahane ederek Vahdet Kitabevinden ayrılmıştır.¹⁸²

Vahdet kitabevi çevresindeki bu oluşum Vahdet Grubu olarak anılmaya başlanılmıştır. Bu grup şiddet eylemlerinden uzak durmuş, zaman içerisinde de Hizbullah'ın diğer iki grubunun etkin faaliyetleri arasında silikleşmiş ve etkinliğini kaybetmiştir.

¹⁸¹ Süleyman Özören, “ *Turkish Hizbullah: A Case Study of Radical Terrorism*”, <http://turkishweekly.net>

¹⁸² Derya Kılıç, *YYLT*, s. 103; Ömer Alper Yurtseven, *YYLT*, s.69

1983 yılından sonra İlim ve Menzil Grupları Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Hizbullah oluşumunun etkin grupları haline gelerek, kendi kitabeveleri çevresindeki çalışmalarının yanı sıra birbirleri ile dayanışma içerisinde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.¹⁸³

Oluşumda yaşanan gelişmeleri incelemeye geçmeden önce, grup liderleri konumundaki Fidan Güngör ve Hüseyin Velioğlu'nun genel durumları ile grupları içerisindeki konumlarının incelenmesinde fayda görülmektedir. Nitekim ileride yaşanacak ayrışmanın temel sebeplerinden biri de, bu iki şahsın kişiliklerinden ve konumlarından kaynaklanan liderlik çatışmasıdır.

Menzil kitabevi sahibi ve grup lideri Fidan Güngör demir ticareti ve müteahhitlikle uğraşan maddi durumu iyi olan bir şahıstır. Fidan Güngör'ün dini yönden oldukça bilgili ve alim olarak bilindiği, bir başka önemli özelliğinin de hitabet sanatındaki üstünlüğü ile insanları etki altına almadaki başarısıdır. Fidan Güngör'ün, Hüseyin Velioğlu'na oranla dini bilgisinin daha iyi olduğu ve hitabet hususlarında daha üstün tutulduğu görülmektedir.¹⁸⁴

İlim Kitabevi sahibi Hüseyin Velioğlu ise Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu olup,1980 yılında mezuniyetinin akabinde Diyarbakır'a gitmiştir. Dikkat çekici bir özellik 1978 yılında Durmaz olan soyadını, "İslami bilgilerine güvenilen, kerametine inanılan kişinin oğlu" anlamına gelen Velioğlu olarak değiştirmiştir. Bu değişiklik, şahsın liderlik ihtirasının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca şahsın öğrencilik dönemlerinde Ankara'da bazı dini örgütlenmeler içerisinde yer aldığı ve bir kısım İslami dergilerde yazılarının çıktığı bilinmektedir¹⁸⁵.

2.8.Türkiye'deki Hizbullahi Grupların Arasındaki Fikir Ayrılıkları

Türkiye'deki Hizbullahi yapılanmalar, kendi içlerinde de birçok farklılığı barındırmaktadır. Ortaya çıkan bu farklılıkları incelemekte yarar olduğu düşünülmektedir. Böylelikle örgütün, gerek dünyadaki diğer İslami hareketler içerisindeki konumu, gerekse Türkiye'deki teorik yapılanması hakkında genel olarak bilgi sahibi olunacaktır.¹⁸⁶

¹⁸³ Mehmet Faraç, *a.g.e.*, s.71-72

¹⁸⁴ Süleyman Özören, " *Turkish Hizbullah: A Case Study of Radical Terrorism*", <http://turkishweekly.net>

¹⁸⁵ Ruşen Çakır, *Derin Hizbullah*, İstanbul,2001, s.63,

¹⁸⁶ Ömer Alper Yurtseven, *YYLT*, s.77

2.8.1. Mezhep

Dünya genelinde İslami kuralların işlerliğini sağlamaya yönelik devlet kurma amacındaki örgütlerin iki ana gruba ayrıldığını görüyoruz. Bu gruplardan birini Sünni, diğerini Şii eğilimli örgütler oluşturmaktadır. Sünni örgütler içerisinde en tanınmış Müslüman Kardeşler örgütüdür.

Şii örgütler ise özellikle İran İslam Devrimi'nin başarısının ardından sayıları artan İran kaynaklı örgütlerdir. Şii örgütlerin; terörist eylemlere ağırlık veren, Humeyni'yi tek imam olarak gören ve İslam dünyası üzerinde otorite kurmayı amaçlayan politikaları, Sünni topluluklarda tepki ile karşılanmıştır.

Bu çelişkilerin uzantısı bugün Türkiye'de de yaşamıştır. Müslüman Kardeşler'in Türkiye'nin diğer bölgelerindeki örgütlenmeler üzerindeki hatırı sayılır etkisi, Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki İslami grupların üzerinde de kendisini açıkça belli etmektedir. Hüseyin Velioğlu, örgüt tabanına verdiği bildiriye Hizbullah'ı, "Allah'ın, insanlardan oluşan ordusu" olarak tanımlamaktadır. Fikri temelde Mısır'daki Müslüman Kardeşler Örgütü'nün hareket tarzı İlim grubu'nda büyük ölçüde hissedilmektedir. Hüseyin Velioğlu, 1982 yılında Suriye'nin Hama kentinde meydana gelen ayaklanmalardan sonra Türkiye'ye kaçıp Mardin ili Kızıltepe ilçesine yerleşen ve 1986 yılında Suriye gizli servis ajanlarınca öldürülen Suriye Müslüman Kardeşler Örgütü'nün üst düzey yöneticilerinden Molla Ahmet isimli şahısla tanışıp dostluğunu iletir. Molla Ahmet ile yaptığı sohbet ve tartışmalar sonucunda Hüseyin Velioğlu, zaten sempati duyduğu ve duayen olarak gördüğü Seyyid Kutub'tan dolayı İhvan ül-Müslimin (Müslüman Kardeşler) örgütüne yakınlık duymuştur. Özellikle 1980'den 1990'a kadar ideolojik olarak etkilendiği gibi tipik örgütlenme şeklinin tesiri altında kalmıştır. Bu dönemde İslami ideologlar tarafından yazılmış olup İlim kitabevi tarafından tercüme ettirilen kitapların tesiri örgüt üzerinde büyük olmuştur.¹⁸⁷

Türkiye'deki Hizbullahi grupların strateji ve çalışmaları İran ve Şia kökenli oluşumlardan da etkilenmiştir. Hizbullahi örgütlenmelerin İran İslam Cumhuriyeti modelinde bir devlet kurma arzuları ve bu yöndeki örgütlerin hareket tarzlarını benimsemeleri teorik açıdan her ne kadar Sünni oluşumlarda etkilenseler de, pratikte İran Devrim modelinden esinlendiklerini ve bu devrim modelini uygulamaya koymaya çalıştıklarını göstermektedir.¹⁸⁸

Çelişki bu noktada ortaya çıkmaktadır. Hizbullahi örgütler Sünni toplulukta, ağırlıklı olarak Şii düşünceyi temel alan bir faaliyet sistemi üzerinde örgütlenerek amaçlarına ulaşmaya

¹⁸⁷ Derya Kılıç, *YYLTs.90-91*

¹⁸⁸ Mehmet Faraç, *a.g.e.*, s.22

çalışmaktadırlar. Normalde bir sıkıntı yok gibi gözükse de ileride bu konu üzerinde büyük tartışma ve çatışmaların çıkacağını söyleyebiliriz.

İran İslam Cumhuriyeti'ne görüşmeler yapmak için giden ve Menzil grubunun önde gelen isimlerinden olan Mansur Güzelsoy'un, yine Menzil grubu önde gelenlerinden Mehmet Yaşasın' a “*Bunlar Ehl-i Sünneti Müslüman dahi kabul etmiyorlar, bunlarla anlaşmak mümkün değil*” demiştir.

Örgüt bünyesinde yukarıdaki sebeplerden bir çelişki yaşanmaktadır. Yaşanan çelişkinin farkında olan örgüt mensupları ise kendilerini çelişkiyi ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar yapmak zorunda hissetmektedirler. Menzil Kitabevi 1991 yılında İstanbul'da bastırılan “İmam Hüseyin-Şehadet Zamanı” isimli Hadi Müderrisi'den çevirisi yapılan kitap buna güzel bir örnektir. Kitabın girişinde yer alan Menzil Kitabevi imzalı sunuş yazısında şöyle denilmektedir.

“Asırlardır İslam düşmanı güçler değişik İslam mezheplerine mensup veya farklı mezheplerden olan Müslümanlar arasındaki bu farklılıkları körükleyip fitne tohumlarını ekmeye devam etmektedirler. Mezhebi ve meşrebi farklılıkları dinde farklılıklar gibi göstererek İslam Ümmetinin bütünleşmesi önünde ciddi engeller oluşturuyorlar ve bu propagandaya maalesef birçok samimi ve saf niyetli Müslümanlar da bilmeden alet oluyorlar. Biz bütün Müslümanları ümmet içine ekilen bu fitne tohumlarını söküp atmaya ve bu tip çabalara şiddetle karşı durmaya davet ediyoruz.

İmam Hüseyin bütün İslam'a aittir ve şu veya bu millete hasredilmesi ona karşı işlenmiş bir zulümdür. Bütün İslam Ümmeti hep birden bu ortak değerine sahip çıkmalı ve ondan istifade etmelidir.

Biz yayın hayatına İmam Hüseyin ve Hz. Zeynep ile ilgili ve onların mücadelelerini sergileyen eserlerle başlamanızın bir tercih neticesi olduğunu söyledik. Çünkü bunlar bizim toplumumuzda hak ettikleri kadar tanınmamış ve onlardan istifade edilememiştir.”

Görüldüğü üzere Şiilik ile ilgili bir kitabın yayını özel bir tercih olarak sunulmakta ve Sünnilikle Şiilik aynı potada eritilerek, Sünni bir topluluğa Şii bilgi ve değerlerin kazandırılmasına çalışılmaktadır. Bu yapılırken Sünni otoritelere yönelik eleştirilerde bulunulması da unutulmamaktadır. Bu çaba Müslümanlığı fitne tohumlarından ve mezhep atışmalarından çok, Sünni bir toplulukta Şii değerlerin meşruiyetinin sağlanmasına yöneliktir. Zira Sünni bir toplulukla İran İslam Cumhuriyeti modelinde bir devlet kurma¹⁸⁹ arzusunda olan

¹⁸⁹ *Hizbullah Terör Örgütü*, TEMÜH, EGM Yayınları, 2001,s.10

ve Şiiilik temelinde böyle bir devletle ilişkisi olduğuna inanılan örgütün başka bir seçeneği yoktur.¹⁹⁰

2.8.2. Etnik Köken

Hizbullahi gruplar, bilindiği gibi Kürt kökenli vatandaşlarımızın çoğunlukta yaşadığı Güneydoğu Anadolu Bölgesinde faaliyetlerine başlamış olup, örgüt mensuplarının tamamına yakını Doğu ve Güneydoğuludur. Örgüt, bölge halkının desteğini kazanabilmek için son zamanlarda özellikle Kürt kimliğine vurgu yapmıştır.¹⁹¹ Yakalanan örgüt mensuplarının alınan ifadelerinde bazıları amaçlarının Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bir Kürt İslam Devleti kurmak olduğunu belirtirken, bazılarında ise Türkiye Cumhuriyeti toprakları üzerinde bir İslam devleti kurmayı hedefledikleri belirtilmektedir.¹⁹²

İlim grubu mensubu İ. Bagasi *Kendi Dilinden Hizbullah* isimli kitabında “Kürdistan toprağı İslam toprağıdır ve buranın sahibi Müslüman Kürt halkıdır. Bu halkın bütün sorunlarının çözümü ancak İslam ile mümkündür. Müslüman Kürt halkının İslami inancına aykırı ve iradesi dışında dayatılacak çözümler geçerli ve kalıcı olmayacaktır.” demektedir.¹⁹³

Özellikle Menzil grubunun bu bölgede bir "Kürt-İslam Devleti" kurmayı amaç edindikleri şeklinde tespitler yapılmaktadır.¹⁹⁴ Menzil grubunun cemaatleşme aşamasında propaganda amacıyla bir dönem Kürt kimliğini kullandığı ve yayın organlarında bu durumu fazlaca işlemiş olduğu görülmektedir. Fakat bu tespit, İslam'ın ümmet anlayışıyla bağdaşmadığı gibi, Hizbullahi anlayışın temel felsefesine ters düşmektedir. Bu iddiaların örgüt felsefe ve stratejisiyle örtüşmediği görülmektedir. Terörizmin doğası, içinde bulunduğu ortamın her türlü propaganda malzemelerini kullanmasıdır. Harekete motor gücünü verecek olan kadronun oluşturulmasında aile, aşiret ve ırk gibi unsurları kullanması normaldir. Menzil grubu da ırkçılığı sakat anlayışın bir sonucu olarak görmektedir. Ulusalcı Kürdistan fikri ırkçı, milliyetçi fikirler içermektedir ve dinin esaslarından olan İslam kardeşliğini öldürür; evrensel ümmet anlayışını reddeder ve yok olmasına sebep olur. Irkçı değer yargılarını benimsemiş insanlar, kalplerini Allah ve Resulü'nün sevgisine kapatmışlardır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ırkçı politikalar izlediğini söyleyip, aynı bölgede faaliyetlerine devam eden PKK terör örgütünü Marksist-Leninist olmakla suçlayan ve bu

¹⁹⁰ Mehmet Faraç, *a.g.e.*, s.25

¹⁹¹ Derya Kılıç, *YYLT*,s.98

¹⁹² Ömer Alper Yurtseven, *YYLT*, s.83; Ercan Çitlioğlu, *Tahran-Ankara Hattında Hizbullah*, Ümit Yayıncılık,2001, Ankara,s.61; Süleyman Özören, “ *Turkish Hizbullah: A Case Study of Radical Terrorism*”, <http://turkishweekly.net>

¹⁹³ İ.Bagasi, *Kendi Dilinden Hizbullah*, s.65

¹⁹⁴ www.tempodergisi.com.tr/toplum_politika/07605/

örgütü Müslümanlara karşı baskı ve şiddet uyguladığından bahisle yoğun bir şekilde eleştiren Hizbullah, etnik kimliği propaganda çalışmalarında kullanmaya başlamıştır. "*Amaç, aracı meşru kılar*" düşüncesi, sonuca ulaşabilmek için destekleyici ve motive edici bir yan unsur olarak etnik kimliğin kullanılmasının mümkün olduğu gözlenmektedir¹⁹⁵. Zira "*kan bağı*" ve dayanışması, asırların pekiştirdiği çok güçlü bir bağıdır.¹⁹⁶ Buradaki sorun, Hizbullah/İlim örgütünün Güneydoğu çıkışlı ve mensuplarının tamamına yakınının Kürt kökenli olması nedeniyle yıllardır bilinenin aksine ırk olgusunu kabul etmemesine rağmen, son dönemlerde terminolojisine eklemeye çalıştığı Kürt kimliğine dayalı bir milliyetçilik anlayışı ile nasıl bütünleşeceği. Zira Hizbullahi düşünceye göre: "*Bu çağrıya inanan, Onu en güzel şekilde kabul eden herkes, İslam Cemaatinin ya da İslam hizbinin bir üyesi olacaktır. Bu hususta siyahla kırmızı ya da zenginle fakir arasında hiçbir fark yoktur. Hepsi de bir tarağın dişleri gibi eşittir. Ne bir millet başka bir millete, ne de bir sınıf öbür sınıfa üstün olmayacaktır. Böylece vahiy diliyle Allah'ın hizbi diye adlandırılan dünya, ya da milletler hizbi oluşumunu tamamlar.*" "*Onların en yüce gayeleri, en büyük hedefleri yeryüzünün bütün bölgelerini içine alan bu dünya inkılabı olmalıdır. Şu sebeple, ırkçılığı reddeden ve bütün insanlığı topyekun insanlığın refah ve mutluluğuna çağıran inkılap düşüncesi hiç bir surette eylem alanını sınırlı bir millet ya da bölge çerçevesine sıkıştırılmaz*"¹⁹⁷ "*İslam bir kavmin mezhebi veya bir bölgenin sistemi olmayıp, alemşumul bir nizam ve ilahi bir sistemdir.*"¹⁹⁸

Türkiye Cumhuriyeti'nin ırkçı politikalar izlediğini söyleyip, aynı bölgede faaliyet yürüten PKK'yı Marksist-Leninist olmakla suçlayan ve bu örgütü Müslümanlara yönelik baskı ve şiddetinden dolayı eleştiren Hizbullahi anlayışın, etnik kimlikle ilgili stratejisi çelişkili bir görüntü vermekle özellikle son zamanlarda etnik kimlik olgusunun kullanılmaya başlanması dikkat çekicidir. Hizbullahi grupların Kürt kimliği ile ilgili düşüncelerinin PKK benzeri örgütler seviyesinde olması, konu üzerinde hassasiyetle durulmasını gerektirmektedir.

Bütün bu çelişkilere bir de gruplar arasında yaşanan sürtüşme ve çatışma eklenmiştir. Aynı amaç ve strateji doğrultusunda faaliyet yürüten gruplar arasında dahi bütünlük sağlayamamıştır.¹⁹⁹

¹⁹⁵ Derya Kılıç, *YYLT*,s.98-99

¹⁹⁶ Taha Akyol, *Hariciler Ve Hizbullah*, İstanbul, 2000, s.26,

¹⁹⁷ Seyyid Kutup, *Yoldaki İşaretler*, Hicret Yayınları, 1981,s.148-153

¹⁹⁸ Seyyid Kutup, *İslamda Cihad*, çev. Akif Nuri, 1980, s.41

¹⁹⁹ Derya Kılıç, *YYLT*,s.99; Ercan Çitlioğlu, *Tahrir-Ankara Hattında Hizbullah*, Ankara, 2001,s.107

2.8.3. Yöntem

Hizbullahi anlayış içerisinde meydana gelen ayrışmalardan bir başkası da İslam Devletinin kurmak için izlenecek metot ve yöntem konusunda çıkmıştır.

Menzil grubu; Türkiye Cumhuriyetinde şeriat düzeninin olmadığını, dolayısı ile buranın Dar-ül Harp olduğunu, camilerde namaz kılmanın ve faaliyet yürütmenin günah olduğunu, bu faaliyetlere son verilmesi gerektiğini, faaliyetlerin camii dışında sürdürülmesini isterken, İlim grubu çalışmaların camilerde devam edilmesinin mevcut düzenin bütün nimetlerinden yararlanma olarak görüyordu.

İlim grubu tebliğ ve davete devam edilmesinin yanında silahlı mücadelenin de başlamasını, Müslümanların kurtarılmış bölgeler oluşturmalarını, İslam devletinin ilk nüvesini oluşturmak için gerekli görüyor, yani Cihad ilan ediyor, Müslümanların yeterince güçlendiğini, silahlı kadrosunun oluştuğunu, Mekke döneminin sona erdiğini, Medine döneminin başladığını savunuyorlardı.

Menzil grubu; İslami hareketlerin kademeli ilerlemesinin esas olduğunu, tebliğ faaliyetlerine devam edilmesi gerektiğini, cihat için çok erken olduğunu, halen Mekke devrinin yaşandığını henüz hicret zamanının gelmediğini, kurtarılmış bölge ilan edip devlet kurma aşamasına gelmediğini söylüyordu. Fidan Güngör, Teoriden Pratiğe, İslami Hareket isimli kitabında “ *İslami hareketlerin gözetilmesi gereken en önemli ilkelerinden birisi de merhaleciliktir. Müslümanlar, her konuda olduğu gibi, bu konuda da önce Allah’ın ayetlerine sonra da Resulullah’ın pratiklerine ve uygulamalarına bakarlar. Resulullah’ın hareketi, birçok merhaleden geçtikten sonra devlet aşamasına gelmiştir. Hareketin gelişme sürecinde önemli dönemler, Allah’ın ayetleri ile belirlenmiş ve yönlendirilmiştir. Dönemlerden her biri özümsemeden, yaşanmadan, gereken doygunluğa ulaşmadan bir diğerine geçilmemiştir. Her bir dönemin farklı özellikleri, kendine has davet ve tebliğ usulü vardır. Ve bu dönemin gücü ile mütenasiptir.*”²⁰⁰, demektedir.

Menzil grubu İran İslam devriminin ve İran devletinin desteklenmesini, Şiiler ve Sünnilerin birleşmesini, (Dar-ül Takrip), Ayetullah Humeyni’in İslam önderi olarak tanınması gerektiğini,²⁰¹ İlim grubu Humeyni’nin ölümü sonrasında İran İslam Devletinde Acem milliyetçiliği ve Şia mezhepçiliğinin yükselişe geçtiğini, bu nedenle Sünni mezhepçiliğinin öne çıkarılması gerektiğini savunuyordu.²⁰² İlim grubu her ne kadar bunu söylemiş olsa da

²⁰⁰ Fidan Güngör, *Teoriden Pratiğe İslami Hareket*, İstanbul, 1992, s.19–20

²⁰¹ <http://www.islamiyetgercekleri.org/hizbullahr2.html>

²⁰² Hizbullah Terör Örgütü, TEMÜH, EGM Yayınları, 2001,s.15–17

örgütün lideri Hüseyin Velioğlu'un da dahil olduğu bir çok üst sorumlu bizzat İran'a gitmiş ve orada İranlı yetkililerden siyasi ve askeri konularda dersler almışlardır.²⁰³

Menzil grubu PKK'ya karşı eylem koymanın güçlerini azaltacağını, bunun tebliğ faaliyetlerini sekteye uğratacağını, üstelikde bunun sadece Türkiye Cumhuriyeti'ne yarayacağını ifade ederken, İlim grubu PKK'ya karşı savunma hakkının kullanılması gerektiğini, bunun da üst düzey örgüt mensuplarına karşı suikast yolu ile yapılması gerektiğini, mevcut devletle PKK'ya karşı ittifak yapıp, ona güven verilmeli zaman gelince de devletle de hesaplaşmalıdır diyorlardı.

Her iki grup arasında ortaya çıkan bu fikir ayrılıkları zamanla iyice alevlendi. Menzil grubu mensupları, Tağut'un camileri olarak nitelendirdikleri ve faaliyetten kaçındıkları camileri, İlim grubu faaliyetlerine engel olmak için doldurdular.

PKK terör örgütüne yönelik gerçekleştirdiği eylemlerle sesini iyice duyuran İlim grubu bu kez münafık olarak nitelendirdiği Menzil grubu taraftarlarına yönelik eylemler gerçekleştirmeye başlamıştır.²⁰⁴

2.9. Hizbullah Terör Örgütünün İlim Ve Menzil Gruplarına Ayrılma Nedenleri

2.9.1. Liderlik Sorunu

Liderlerin kişiliklerindeki farklılıklara rağmen her iki grup 1987 yılına kadar dayanışma içerisinde faaliyetlerine devam etmiştir. Gruplar, çalışmalarını şer'i esaslara bağlı bir devlet kurma düşüncesi üzerinde yoğunlaştırmış, 1987 yılı ile birlikte gruplar arasında başlayan fikir ayrılıkları kısa zaman içerisinde daha da belirgin hale gelmiştir. Aralarındaki ilk ayrılık sebeplerini temel olarak aşağıdaki iki şıkta toplamak mümkündür.

Kişisel nitelikler göz önüne alındığında Fidan Güngör'ün öne çıkacağı kesindir. Hüseyin Velioğlu, Fidan Güngör'ün üstün özelliklerini bildiğinden ve ikinci planda kalmamak ve inisiyatifi ele geçirmek için bir şeyler yapmak zorundaydı. Çıkış yolunu PKK'nın Hizbullahi gruplara karşı silahlı eylemlere başlamasını da fırsat bilerek silahlı eylemlere girmekte bulur.

Fidan Güngör "İlim grubunun alimsiz olduğunu" söyleyerek Velioğlu'nun dini yönden yetersiz olduğunu vurgulamış ve dini grup liderinde aranan temel özelliklerden "Alim olma" noktası üzerinde Hüseyin Velioğlu'nu aralarındaki mücadelede hedef almıştır.

²⁰³ Mehmet Faraç, *a.g.e.*, s.161; Derya Kılıç, *YYLT*,s.104

²⁰⁴ Necati Alkan, *Gençlik ve Terörizm*, Ankara, 2002, s.98; *Hizbullah Terör Örgütü*, TEMÜH, EGM Yayınları, 2001,s.18

Özellikle bu söz, yaşanan ayrışmanın kişisel nitelikler ve çekişmeler üzerine de kurulu olduğunu göstermektedir.²⁰⁵

2.9.2. Strateji Sorunu

Hizbullah terör örgütünün İlim ve Menzil grupları olarak ayrılmasının temel nedeni kişisel olup, liderlik sorunundan kaynaklanmakta ise de ileri sürülen nedenler uygulanacak stratejiyle de ilgilidir. Her iki grubun benimsediği “Tebliğ-Cemaat-Cihad” stratejisi kavram bölümünde de inceleyeceğimiz gibi tartışmaya müsait bir bütünlük oluşturmaktadır. Çünkü bu aşamalardan birbirine geçişte, aşamaların tamamlanıp tamamlanmadığını belirlemek belirli kurallara bağlı olmayıp, izafi nitelikler taşımaktadır. Bu tartışma İlim ve Menzil grupları arasında oldukça yaygın bir şekilde yaşanmıştır.²⁰⁶

Hüseyin Velioğlu önderliğindeki İlim grubu; karşılarına bir engel olarak çıkan PKK terör örgütünün kendi mensuplarına yönelik silahlı eylemlere başlamasını gerekçe göstererek karşı bir mücadeleye başlanmasının mecburiyetinden hareketle, doğrudan PKK terör örgütü mensuplarına yönelik olmak üzere silahlı mücadeleye başlamıştır.

Dini kaynaklı terör örgütleri, mensuplarını dini bir kavram etrafında bir araya getirdikleri için, örgütün stratejisini geliştirmek ve karşı mücadele içerisinde bir motivasyon elde edebilmek için dini kavramları belirledikleri örgütsel hedefler doğrultusunda kendi düşüncelerine göre yorumlayarak yeni anlayışlar geliştirmişlerdir.

Bu çerçevede örgüt üyeleri, gerek PKK’ya yönelik eylemlerinde gerekse Hizbullahi gruplar arasındaki silahlı çatışmalarda, dini bir kavram olan “Cihad” unsuru etrafında motive edilmek suretiyle yönlendirilmektedirler.

Silahlı mücadele içerisinde yer alan kişiler bu motivasyonun etkisiyle yaptıkları eylemlere dini bir anlam yüklemekte ve psikolojik olarak rahat bir şekilde eylemlere yönelebilmektedirler. Bu nedenle dini örgütler “Cihad” kavramını sıklıkla telaffuz etmektedirler. İlim grubunun PKK ile girdiği silahlı çatışma, teorik olarak savundukları stratejilerinin son basamağı olan ve asıl olarak devlet ve otoriteyi temsil eden kurumlara topyekun bir savaş anlamındaki “Cihad” olarak yorumlanmamalıdır.

Bu aşamada İlim grubu; özellikle bölgede halka yönelik şiddet eylemlerini yaygınlaştıran PKK’yı hedef almak suretiyle, aynı zamanda bölge insanını yanlarına çekip, bu insanlardan destek almayı ve tabanını genişletmeyi hesap etmiştir.

²⁰⁵ Derya Kılıç, *YYLT*, s.103–104; Mehmet Faraç, *a.g.e.*,s.72; Sedat Laçiner, “ *Combat Against Terrorism in Turkey: Al Qaeda and turkish Hezbollah Case*”, <http://www.turkishweekly.net>

²⁰⁶ Mehmet Faraç, *a.g.e.*,s.73

PKK'nın kendilerine yönelik eylemlere başlamasının etkisiyle, İlim grubu tebliğ konusunu farklı bir şekilde yorumlamaya başlamış ve silahlı eylemlerle PKK'ya karşı mücadele edebilmek ve bu mücadeleyi diğer gruplara da benimsetebilmek için, pasif olarak gördüğü kültürel faaliyetleri bir kenara bırakarak, eyleme yönelik aktif bir tebliğ metodu geliştirmeye başlamıştır.

Hizbullah/İlim terör örgütü lideri Hüseyin Velioğlu, dini bilgi ve hitabet üstünlüğü isteyen strateji aşamaları olarak nitelendirebileceğimiz tebliğ ve cemaatleşmeyi bir kenara bırakarak, tabanını genişletme ve örgütsel konumunu güçlendirme, bölgede bir güç oluşturma amacıyla silahlı mücadele safhasında kendisini göstererek, diğer grupların tabanlarına da hakim olmayı hedeflemiştir.

Hüseyin Velioğlu'nun bu görüşleri karşısında ise, Menzil grubu ileri gelenleri; henüz tebliğ aşamasının tamamlanmadığını, silahlı faaliyet yürütecek alt yapıya sahip olmadıkları ve tabana yönelik çalışmalarını olgunlaştırmadıklarını ileri sürmüşlerdir. Ayrıca, PKK gibi kendilerinden daha güçlü ve silahlı bir örgüte yönelik olarak eylemlere girişilmesinin örgütlerine büyük darbe vuracağı gibi nedenlerle silahlı mücadeleye geçilemeyeceğini savunmuşlardır.

Menzil grubunun bu tavrı almasındaki en büyük etkenin, gruplarının henüz silahlı mücadeleyi gerçekleştirecek halk tabanı, bilgi ve donanıma sahip olmamasından kaynaklanmaktadır.²⁰⁷

Menzil grubunun farklı düşünceye sahip olduğu bir diğer nokta da hedeftir. Tespit edilen hedeflerin yani Türkiye Cumhuriyeti ve PKK'ya aynı anda tavır takınılması gerektiğini, eylemde önceliğe PKK'nın alınmasının Türkiye Cumhuriyeti'nin işine geleceğini söylemesidir. İlim grubu, Menzil grubuna, bu tavrından dolayı "PKK ile işbirliği içerisinde olduğu" suçlamasını yöneltmektedir.²⁰⁸

1987 yılından itibaren belirginleşen ayrışmayı önlemek üzere gruplar arası zaman zaman görüşmeler olmuşsa da, birleşme sağlanamamıştır. Bu dönemde keskinleşen fikir ayrılıkları bağlamında grup liderleri kendi bünyelerinde çalışmalarına yoğunluk kazandırmışlardır.

Hüseyin Velioğlu; Menzil grubu lideri Fidan Güngör ile arasında yaşanan fikir ayrılıklarının hemen arifesinde, çalışmalarına Diyarbakır ortamından uzakta derinlik kazandırmak amacıyla memleketi olan Batman'a gitmiştir. Çalışmalarını Diyarbakır'daki

²⁰⁷ Derya Kılıç, *YYLT*, s.103-105; Mehmet Faraç, *a.g.e.*,s.73-75

²⁰⁸ Derya Kılıç, *YYLT*, s.112; Ruşen Çakır, *a.g.e.*, s.61; Ömer Alper Yurtseven, *YYLT*, s.79

grupla irtibatlı olarak Batman'da kurduğu kitabevi çevresinde yoğunlaştıran Hüseyin Velioğlu, böylelikle bölgenin kilit il ve ilçelerinde örgütlenme faaliyetlerine başlamıştır.

Çalışmalarının bu dönemde Batman il merkezinde odaklanması, Hüseyin Velioğlu'nun bilinçli bir seçimi olarak değerlendirilebilir. Zira Batman ili, yakınında bulunan Silvan İlçesi ile Mardin ili bu dönemde PKK baskılarının yoğun olarak yaşandığı yerler konumundaydı. Bu durumun bilincinde olan ve örgütsel eylemliliğe, PKK'ya karşı yapacağı saldırılarla başlama kararı alan Hüseyin Velioğlu yaptığı çalışmalarla bu çevrelerde kısa sürede örgütlenmeyi sağlamıştır.

Nitekim gerekli hazırlık döneminin sağlanması ardından İlim grubu, PKK sempatan ve militanlarına karşı ilk eylemlerini Batman ve Silvan merkezlerinde gerçekleştirmiştir. Örgütün Batman ilinde kurulduğu yönündeki tezler de bu noktadan kaynaklanmaktadır. Batman'ı genel anlamda Hizbullahi çatının, özel anlamda ise İlim grubunun eylem pratiğini olgunlaştırma aşamasını uygulamaya koyduğu merkez olarak tanımlamak daha uygun olacaktır.

Batman'da yaptığı çalışmalar sonrası Hüseyin Velioğlu Diyarbakır'a dönmüştür. Diyarbakır merkezinde de silahlı faaliyetlere geçme amacıyla olan Velioğlu, fikir ayrılığı dönemine kadar dayanışma içerisinde bulunduğu Menzil Grubu ile birlikte hareket etme yönünde son kez teklifte bulunmuştur. Menzil grubunca bu teklifin kabul edilmemesi üzerine Hüseyin Velioğlu kendi grubunu, Menzil grubu ile ilişkilerin kesilmesi talimatını vermiş ve 1992 yılının ikinci yarısından itibaren keskinleşen fikir ayrılıkları çerçevesinde gruplar üzerinde otoriteyi sağlamak üzere Ahzab²⁰⁹ olarak nitelendirdiği Menzil grubuna yönelik de eylemleri başlatmıştır.

Hizbullah/İlim terör örgütünün, yapılanma ve eylem stratejileri göz önüne alındığında daha sistematik ve organik bir terör örgütlenmesine sahip olduğu söylenebilir. Sahip olduğu konumun Menzil grubuna oranla daha kuvvetli olduğunu düşünen İlim grubu, kendisini Hizbullah adı ile lanse edip Menzil'i tasfiye etme ve bölgedeki potansiyel tabanın merkezine oturma düşüncesindedir. Bu düşünce çerçevesinde mensuplarına İlim grubu tanımını kullanmayı yasaklamış ve kendilerini Hizbullah olarak tanıtmaya özen göstermişlerdir²¹⁰.

²⁰⁹ Kur'an Kerim'de 33.surenin ismi, Hizbin çoğulu, parti, topluluk, bölük manasında kullanılır.

²¹⁰ Derya Kılıç, *YYLT*,s.124-126

2.10. İlim Ve Menzil Grupları Arasında Yaşanan Çatışmalar

Güneydoğu Anadolu bölgemizde Hüseyin Velioğlu'nun liderliğinde faaliyet gösteren ve kamuoyuna PKK terör örgütü ile sürdürdüğü çatışmalarla adını duyuran İlim grubunun yöredeki etkinliğini ve tabanını artırmak amacıyla diğer dini gruplara yönelik olarak çeşitli baskı ve şiddet eylemlerine yönelmiştir. İlim grubunun bu yöndeki faaliyetleri taban genişletme ve fikir bakımından kendisine engel olarak gördüğü ve belirli bir dönem müşterek faaliyet yürüttükleri fakat zamanla meydana gelen ayrışmalar neticesi fikir yönünden İran örneğine daha yakın bir çizgide yer alan Menzil grubuna yönelik sürdürdüğü baskıların 1993 yılından itibaren silahlı eylemlere dönüştüğü görülmüştür.²¹¹

Öncelikle tehdit ve baskı yoluyla Menzil grubunun tabanını sindirmeye ve kendi yanında yer almaya zorlayan İlim grubu bunda başarılı olamayınca "sallama" tabir edilen büyük bıçaklar ve ateşli silahlarla Menzil grubu mensuplarına yönelik saldırılara başlamıştır. Bu durum karşısında Menzil grubu tarafından İlimcilere yönelik olarak sürdürülen menfi yöndeki propagandalar daha da artarak çatışmaların büyümesine zemin hazırlamıştır.²¹²

Birçok kişinin öldüğü ve yaralandığı, bu çatışmada İlim grubunun tek taraflı olarak silahlı eylemlere girişmesi strateji olarak ilk zamanlarda silahlı eylemlere girmeyi uygun bulmayan Menzil grubunun büyük oranda itibar ve güç kaybına neden olmuş, hatta bazı okullarda faaliyetlerinin tamamen durmasıyla neticelenmiştir.

İlim grubu tarafından kendilerine yönelik gerçekleştirilen eylemler nedeni ile tabanını kaybetme kaygısına kapılan Menzil grubunun ileri gelen isimleri bu çatışmaya son vermek amacıyla İlim grubu çevreleriyle irtibata geçmek ve bir anlaşma zemini oluşturmak için çeşitli girişimlerde bulunmalarına rağmen herhangi bir netice elde edememişlerdir.

Söz konusu çatışmadan olumsuz şekilde etkilenen Menzil grubuna ait çevrelerin İlim grubuna yönelik olarak silahlı eylemlere girişilmesi yönünde örgüt kararı alınması için örgüt üst düzeyine yoğun şekilde baskı yapmışlardır. Örgüt üst düzey yetkililerinin de bu yönde karar almaları sonrasında 1993 yılının ikinci yarısından itibaren İlim grubuna yönelik silahlı saldırı eylemlerine başlamışlardır. 1994 yılında Diyarbakır, Mardin ve Batman gibi illerimizde gruplara yönelik olarak gerçekleştirilen başarılı operasyonlar neticesi bu illerimizde faaliyet gösteren örgüt mensupları Adıyaman, Adana, Şanlıurfa, Muş, Bingöl ve Van gibi çevre illerle metropol illerimize hicret etmişlerdir²¹³. Hizbullah Menzil terör örgütü lideri Fidan Güngör'de İstanbul iline gitmiştir.

²¹¹ Ruşen Çakır, *a.g.e.*, s.63,

²¹² Fidan GÜNGÖR, *a.g.e.*, s. 3

²¹³ Ömer Alper Yurtseven, *YYLT*, s.101

1994 yılı sonbaharında Fidan Güngör, İstanbul'da bir arkadaşı ile ortadan kaybolmuştur. Hizbullah İlim grubuna karşı yapılan operasyonlar sonucunda, Menzil grubu siyasi lideri Fidan Güngör ve aynı örgüt mensubu Sebahattin Talayhan'ın kaçırıldığı anlaşılmıştır. Sebahattin Talayhan'ın öldürüldükten sonra Kocaeli ili kırsalında toprağa gömüldüğü, Fidan Güngör'ün ise 14.09.1994 günü sorgulanmak üzere Batman ilinden gelen örgüt mensuplarına teslim edildiği anlaşılmış ancak bugüne kadar kendisinden herhangi bir haber alınamamıştır.²¹⁴

2.11. Hizbullah Gruplarının Yapılanması

2.11.1.Örgütün Genel Yapılanması

Hizbullah adı altında faaliyet gösteren İlim ve Menzil terör örgütü gruplarınca bazı ufak ayrıntılara rağmen örgütlenme yapıları birbirlerine benzemektedir. Yapılanmada esas tutulan nokta, hiyerarşiye gerekli önemin verilmesi, dışına çıkılmaması, mutlak itaat ve kesin olarak gizlilik kurallarına uyulmasıdır.

Terör örgütünün en başında Lider bulunmaktadır. Lidere doğrudan bağlı örgütün arşivini tutan ve düzenleyen Arşiv sorumlusu bulunmaktadır. Yine lidere doğrudan bağlı kuryelere bulunmaktadır.

Lider ile örgütün bağlantısını sağlayan ise Siyasi ve Askeri kanat sorumlularıdır. Bu sorumlular ile bağlantı kuryeler aracılığı ile sağlanmaktadır. Siyasi ve askeri kanat sorumlularının altında askeri kanat ve siyasi kanat bölge sorumluları bulunmaktadır. Bölge sorumlularının il siyasi ve askeri kanat sorumluları ile bağlantılarını yine kuryeler sağlamaktadır.

Terör örgütünün iller bazındaki siyasi örgütlenmesinde başta il sorumlusu, ilçeler sorumlusu ve köy sorumluları bulunmaktadır. İl ve ilçe sorumlularının altında cami sorumluları ve muhasebe (faaliyet raporları anlamında) elemanları bulunmaktadır. Köy sorumlularının altında ise cami sorumluları bulunmaktadır. Yine illerde, ilçelerde daha da ileri bir yapılanma olarak köy sorumluları, cami sorumluları, camilerdeki grupların sorumluları, semt sorumluları, semtlerdeki grupların sorumluları, mahalle sorumluları bulunmaktadır

Hizbullah terör örgütünün illerdeki askeri örgütlenme yapısında ise, Askeri kanat il sorumlusuna kuryeler aracılığı ile bağlı olan askeri birimler, onların altında ise birim sorumluları ve en alt birim olarak askeri kanat birim elemanları bulunmaktadır.

²¹⁴ Derya Kılıç, *YYLT*, s.124–130; *Hizbullah Terör Örgütü*, TEMÜH, EGM Yayınları, 2001,s.55; Ömer Alper Yurtseven, *YYLT*, s.81

İlçelerde ve köylerde ise sığınak ve askeri eğitim sorumluları bulunmaktadır.

Burada en dikkat çekici özellik her birim arasında katı bir ayrışmanın olması ve birimlerde yer alan şahısların birbirlerini tanımamaları, haberleşmenin kesinlikle sorumlu kuryeler aracılığı ile sağlanmasıdır.

Bu terör örgütünün olası bir operasyona karşı daha az deşifre olması için uygulanmakta olan bir sistemdir.²¹⁵

2.11.2. Şura Yapılanması (İstişare Heyeti)

" İşleri, aralarında şura ile olanlar. "²¹⁶

Kuran'ın bu ayeti İslam'ın Hıristiyanlığa benzemediğini, sadece inançtan ibaret olmadığı, nizam ve düzeni sağlayacak ilkeler taşıdığını göstermekte ve yeni bir mesajla geldiğini adeta hissettirmektedir. Bu emri Hizballahi görüş, hareketin temel ilkesi olarak saymakta ve yönetim usulünün esası olarak kabul etmektedir. Allah'ın emrettiği konu doğruyu sapmadan tespit edebilmek için alimlerin birbirine danışması hususudur. Amaç doğruyu bulmak ve gerçekleştirmektir. Hizballah dini terminolojinin vazgeçilemez bir unsurunu, örgütü yönetebilmek için şura yapılanması adı altında kılıfına uydurmuştur. Örgütün şura yapısının danışma ile uzaktan yakından bir alakası olmadığı gibi, örgüt hiyerarşisinin belirlenmesi için örgütsel açıdan önem arz eder. Despotik bir yapıya sahip olan Hizballah/İlim terör örgütünde lider neye karar verirse tartışmasız doğrudur.²¹⁷

2.11.3. Lider ve Öncü Kadro

Hizballah terör örgütü genel Hizballahi yapılanmalarla benzerlikler göstermekle beraber, önemli farklılıklar da sergilemektedir. Bu farklılardan en belirgin olanı örgüt liderinin üzerinde başka hiçbir etkin gücün olmayışdır. Hizballahi yapılanmalarda siyasi ve dini lider mevcuttur ve dini lider, siyasi lidere göre daha geniş yetkilerle kuşatılmıştır. Hizballahi düşüncenin yapılanmasını tamamlayarak devletleşmiş en önemli örneği olan İran İslam Cumhuriyeti'nde devlet başkanının üzerinde "velayeti fakih" olarak adlandırılan "yüce lider" konumlandırılmıştır. Dini lider, devlet başkanının yetkilerinin üzerinde aynı zamanda orduların genel komutanı olarak bulunmaktadır. Bu yerel yönetim bazında da uygulanmakta,

²¹⁵ Ömer Alper Yurtseven, *YYLT*, s.110 ; Ercan Çitlioğlu, *Tahran-Ankara Hattında Hizballah*, Ankara, 2001, s.163; Ruşen Çakır, *a.g.e.*, s.119-120; Süleyman Özören, " *Turkish Hizballah: A Case Study of Radical Terrorism* ", <http://turkishweekly.net>

²¹⁶ Kur'an-ı Kerim, Şura,38

²¹⁷ Ruşen Çakır, *a.g.e.*, s.159

siyasi görevli olan mahalli yönetimleri denetleme yetkisi yüce liderin görevlendirdiği din adamlarına verilmektedir. Kısaca dini liderler siyasi yapılanmanın tek hakimi ve denetçisidir. Türkiye'de örgütlenme faaliyetlerine başlamış olan yasa dışı Hizbullahi örgütlerden Menzil grubu örgüt yapılanmasında İran modelini tamamen uygulamış, örgütün siyasi liderliğini Fidan Güngör yaparken, dini liderliğini de Mansur Güzelsoy üstlenmiştir²¹⁸.

Dini lider örgütün siyasi faaliyetlerinde ve yapılanmasında belirleyici bir etkiye sahip olmakla birlikte, örgütün fikir planında oluşumu ve manevi yönden şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde kullandığı şiddetle tek hakim güç olan Hizbullah terör örgütünde dini liderin yetkileri Hüseyin Velioğlu'nda toplanmıştır. Lider örgütü olarak adlandırılan örgütlerde, politik ve askeri liderliğin tek elde toplanması sonucunu doğurmuştur. Velioğlu, kitlelerin sadece ajitasyon ve tebliğ (propaganda) ile bilinçlendirilemeyeceği, politik yönün belirleyiciliğinde silahlı mücadelenin vazgeçilmez olduğu düşüncesine sahiptir. Bu doğrultuda askeri ve siyasi liderliğin aynı çatı altında toplanması zorunludur ve hareket, tek bir liderin emirleri doğrultusunda devam etmelidir. Bu ilkeler doğrultusunda örgütün tek karar mekanizması ve tartışılmaz ruhani liderliğini yürütmüştür.²¹⁹

Hizbullahi yapılanmalardaki klasik Şura yapısı, siyasi partilerdeki merkez komite işlevini görmektedir. Merkez karar yürütme kurulunu denetleyen organ görevini üstlenmiştir. Hizbullahi yapılardaki şura yapısının Hizbullah terör örgütünün şura yapısıyla birebir örtüşmemesinin hata olacağını belirtme gerekir. Bundan dolayı Hizbullah terör örgütünün Şura yapılanması bir anlamda "istişare heyeti" olarak değerlendirilebilir.

Öncü kadro olarak nitelendirilen istişare heyeti, kendini Hizbullahi mücadeleye adanmış, dini bilgisi fazla, örgütün kurulma aşamasında Hüseyin Velioğlu'nun yanında olup İran'a beraber gidip askeri ve siyasi eğitim almış, "ulema" denilen şahıslardan oluşur. Öncü kadro, örgütün kurucu kadrosunu oluşturmaktadır. Her ne kadar örgüt kuruluşundan beri yapılanmaya katkısı olmuşsa da, gerek şura üyesi, gerekse askeri veya siyasi kanat sorumluları yalnızca liderin verdiği emirleri yerine getirmektedir. Bu örgüt elemanları buldukları konumları ile özdeş sifata sahip değillerdir. Lidere biat eden ve yakın çevresini oluşturan örgüt elemanları, koordinasyon görevini üstlenerek, verilmiş işlerin uygulanmasında aktiftirler. Kendi başlarına karar verme ve inisiyatif kullanma yetkileri yoktur.

²¹⁸ Derya Kılıç, *YYLT*, s.141

²¹⁹ Süleyman Özören, " *Turkish Hizbullah: A Case Study of Radical Terrorism*", <http://turkishweekly.net> ; Ruşen Çakır, *a.g.e.*, s.119

Hizbullah terör örgütünde lider, örgütünün tek hakimi, yöneten, örgütsel anlamda fetva verme yetkisine sahip tek kişidir. Bütün yetkileri kendisinde toplayan Hüseyin Velioğlu, askeri ve siyasi kanat yapısını tek başına yönetmiştir. Kurduğu sistemle örgütün en alt birimi olan cami yapılanmasını dahi denetleyebilmiş ve yönetmiştir. Örgüt yapısında her örgüt elemanının üstüne karşı sorumluluğu olup, astın mutlak itaat ve hesap vermek zorunluluğu mevcuttur. Kısaca baş, ayaklara hükmetmektedir.²²⁰

2.11.4. Siyasi Kanat

Siyasi kanat sorumlusu, aynı zamanda şura üyesidir. Örgüte eleman kazanmaya ve tebliğ çalışmalarına yönelik faaliyetlerini yürüten birimdir. Bu birimde de hiyerarşik yapı vardır. Örgüt mensupları genel olarak bağlı oldukları sorumluları ve birlikte çalıştıkları arkadaşlarını tanırlar. Diğer örgüt mensuplarını da şahsen tanırlar. Siyasi kanat sorumluları, örgütün propaganda ve halkla ilişkiler gibi konularında örgütsel faaliyeti organize etmektedirler. Ulema önderliğinde Hizbullah ve İslam davasının tebliğ ve davet faaliyetlerini yürüten siyasi eğitim almış her biri üç ile beş kişiyi kapsayan üç alt birimden oluşur. Belirlenen amaçlar doğrultusunda din temasını işleyen, dindar ve muhafazakar kesimin şeriat özlüklerini körükleyen, dini adetler ve geleneklere sahip çıkan, davet ve tebliğ faaliyetleri yürüten kesimdir²²¹

2.11.5. Askeri Kanat

Cihadı gerçekleştirecek olan silahlı birimdir. Tamamen silahlandırılmış ekiplerdir. Şura tarafından alınmış eylem kararlarını infaz eder. Bu kanat örgütsel faaliyetlere engel teşkil edecek tüm unsurlara karşı da kullanılır. Temelini, il veya ilçe bazında kurulmuş eylem birimleri oluşturur. Askeri kanat sorumlusu Şura üyesidir. Hücre sistemine göre yapılanma gösteren askeri kanat birimleri, bağımsız eylem yapamazlar. Halk arasında örgütsel siyasi faaliyet göstermeleri yasaklanmış olan örgüt militanları tamamen erkeklerden oluşur, kadınlara askeri işler verilmez.

Askeri kanat birimlerini oluşturan bütün örgüt militanları, örgütün temelinden yani cami yapılanmasının içerisinde gelmektedir. Cami örgütlenmesi sırasında, sorumlular tarafından raporla üste bildirilen örgüt elemanları özelliklerine göre örgütsel kimliğine kavuşur. Bunlardan bir kısmı siyasi kanat içerisinde faaliyetlerine devam ederken, içlerinden en

²²⁰ Derya Kılıç, *YYLT*, s.169–172

²²¹ Derya Kılıç, *YYLT*,s.172; Ruşen Çakır, *a.g.e.*, s,119

seçkin olan elemanlar askeri kanat faaliyetlerine alınmaktadırlar. Bu örgütlenme içerisinde görev alan askeri birim elemanının politik olma özelliği kaldırılmıştır. Siyasi kanat içerisindeki faaliyetleri değerlendirilerek, askeri nitelikleri öne çıkmış olanlardan oluşmaktadır.

Seçilen şahıslarda örgüte bağlılığın tam olması, sır saklamasını bilmesi, itaat kavramını özümsemesi (ki bu kavram sorgusuz sualsiz emre itaati gerektirir), sportif yapılı, az konuşan ve acımasız olması gibi özellikler aranır. Örgüt süzgecinden geçmemiş hiçbir şahıs direkt olarak askeri kanattaki faaliyetlere alınmaz. Bir takım denemelerle şahıslara eylem ve talimat verilir ,başarı durumuna göre eylemlere devam ettirilir.

Askeri kanatta görev almış olan birim elemanlarının kendi birim sorumlusuna yaptığı veya yapacağı eylemle ilgili olarak sebep ya da sonuç hakkında herhangi bir şey sorma, ya da yorum yapma yetkisi yoktur. Yalnızca kapalı notta ya da birim sorumlusunun sözlü olarak verdiği emri yerine getirerek, eylemle ilgili yazılı eylem raporunu, buna imkanı olmadığı zamanlarda da sözlü olarak eylem raporunu bildirirler.²²²

Örgüt yapısı içerisindeki diğer tüm birimlerden bir nevi tecrit edilmiş olan bu birim elemanları Hüseyin Velioğlu'nun "kaçırma veya öldürme" talimatlarını uygulamıştır. Askeri kanat elemanları ayrı örgüt evlerinde kalmakta, ev kiralari da dahil olmak üzere maddi ihtiyaçları örgüt tarafından karşılanmaktadır. Tavizsiz disiplinin temel kural olduğu örgütte askeri işlerde görev alan birim elemanlarının yaşam sınırları örgüt lideri Hüseyin Velioğlu tarafından programlanmıştır.²²³

2.11.6. Hücreler

İllegal örgütlenmelerde sızma ihtimalini azaltmak ve örgütlenmeye yönelik güvenlik kuvvetlerinin çalışmalarında muhtemel zararları en aza indirebilmek için hücre sistemi içerisinde yapılanmaya özen gösterilmiştir. Hücre sistemi içerisinde organize olmuş bir illegal yapılanmanın etkinliğini belirlemek oldukça zordur. Bu sistemde örgüt elemanları küçük gruplar halinde organize edilmek suretiyle gruplar arasındaki ilişki önlenerek muhtemel bir çözülme sırasında gruplar arasında bağlantı kurulması, farklı gruplardaki kişilerin birbirlerini tanımalarını ve dolayısıyla deşifre edilmeyi önleme amacını güder.

Örgüt içerisinde "askeri işler" olarak adlandırılan birim, en az 3, en fazla 5 kişilik hücrelerden oluşmaktadır. Her hücrenin bir birim sorumlusu olup, hücre mensupları birim sorumlusunu, birim sorumlusu ise kendisinin bağlı olduğu üst birim sorumlusunu tanımaktadır.

²²² Derya Kılıç, *YYLT*, s.172-173; Ömer Alper Yurtseven, *YYLT*, s.112-113

²²³ Ruşen Çakır, *a.g.e.*, s.152-153

2.11.7. Mahkum Evleri – Hicret Evleri

Hicret evleri olarak da adlandırılan mahkum evleri, isminden anlaşılacağına aksine örgütün esirlerini tuttuğu evler olarak algılanmamalıdır. Hizbullah terör örgütünün deşifre olarak güvenlik güçleri tarafından firari, yani aranır duruma düşen örgüt üyelerinin barınması veya saklanması amacıyla oluşturulan evlerdir. Örgütün şura birimi tarafından örgütsel manada hakkında "mahkumiyet" kararı verilen örgüt elemanı "Hicret ettirilerek" mahkum evine hapis olunur. Örgüt üyesi faaliyet gösterdiği alanın dışında bulunan mahkum evlerinde tutulur. Mahkum evinde 1-2 sene gibi uzun süre kalan örgüt elemanının bu zaman içerisinde eşkale değişecek, böylece yakalanması zorlaşacaktır. Ayrıca örgüt elemanlarının mahkum evlerinde kaldıkları süre içerisinde, bölgede görev yapan güvenlik güçleri, görev süreleri dolarak bölgeden ayrılacaklar, böylece bölgeye yeni atanan güvenlik güçlerinin mahkum evinden çıkan örgüt elemanını tanıma ve yakalama imkanı güçleşecektir.

Mahkum evlerinde yıllarca saklanmak zorunda kalan örgüt elemanlarının aileleri ile görüşmeleri yasaktır. Zor şartlarda yaşamak zorunda kalan örgüt elemanlarının içinde buldukları şartları kabullenmeleri özümsemeleri gerekmektedir. Saklanmak zorunda kalan örgüt elemanları, mücadelede yıllarca mağaralarda, sığınaklarda yaşamaya alışılması gerektiği, bu dünyada çekilen sıkıntı ve çilelere karşı, elde edilecek mükafatın dünyada değil öbür dünyada Allah tarafından verilecek sonsuz cennet hayatı olduğuna inanılmaktadır.

Hicret, çok gizli olarak ve ekipler halinde yapılmakta, hiçbir ekip diğer ekibin nereye yerleştirildiğini bilmemektedir. Hicret ekiplerinin önceden birbirini tanıyan örgüt elemanlarından ayarlandığı sistemde, örgütün her alanında olduğu gibi hicret eden evlerden sorumlu elemanlar bulunmakta ve 15 günde bir düzenledikleri denetleme raporlarını şura birimine ulaştırmaktadır. Hicret ettirilen örgüt elemanları kendi birimleri haricinde hicret eden birimi bilmemekte, aynı ilde oluşturulan birden fazla örgüt evinin elemanları birbirinden habersiz olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Böylece örgütsel güvenlik sistemine burada da uyulmakta, çözülmeyi önleyecek tedbirler örgüt tarafından önceden alınmaktadır.²²⁴

2.11.8. Sığınak

Sığınaklar, Hizbullah terör örgütünün kurbanlarını kaçırarak hapsediği gizli yerlerdir. Hücre evlerinin altına, arazi ve cami zemininde bulunan toprağın kazılarak yapıldığı sığınaklar, kesinlikle dışarıdan fark edilmeyecek şekilde dizayn ve kamufle edilir. Örgüt bir

²²⁴ Derya Kılıç, *YYLT*,s.176; Ömer Alper Yurtseven, *YYLT*, s.100-101

ilden diğer bir ile getirdiği örgüt elemanlarına sığınaklar yaptırmakta, sığınak yapan örgüt elemanının yakalanması halinde istese dahi bölgeyi bilmediğinden sığınağı güvenlik güçlerine gösteremeyeceği düşünölmektedir.²²⁵

Sığınaklarda rehinerler domuz bağı tabir edilen şekilde bağlanarak tutulmaktadır. İçerisinde yaşam şartlarının çok zor, hatta imkansız olduğu sığınaklarda örgütsel dokümanlar, silah ve cephaneler saklanmış, ayrıca kaçışılan kişilerin sorgulanarak infazları gerçekleştirilmiştir.

2.11.9. Gizlilik

Gizlilik diye başlı başına devrimci bir ilke yoktur. Gizlilik örgüt mensuplarının mücadeleye hizmeti ölçüsünde uygulanacak bir yöntemdir ve koşullara göre genişletilebildiği gibi, aynı zamanda daraltılabilir. Örgütü gizlilik yöntemini uygulamaya mecbur bırakan, düşman güçleri olarak gördükleri devletin silahlı güçleridir. Gizlilik, belli bir gücün elde edilememesinden kaynaklanmaktadır. Örgütler arzu ettikleri güce ulaştıkları an gizlilik perdesini ortadan kaldıracaklardır.

Devlet güçlerine karşı örgütün güvenliğini sağlamanın temel şartı, örgütün tümü üzerinde kesin ve merkezi bir hakimiyetin kurulmasıdır. Güvence, örgütsel ilişkilerin kurallara bağlı olarak yürütölmesidir. Örgüt içinde kimin kiminle görüşeceği, kime rapor (eylem, faaliyet, istihbarat) vereceği belirlenmiştir. Bunun dışındaki her türlü ilişki kural dışıdır.

İllegal örgütlenme, terör faaliyetlerinin devamını sağlayan önemli bir unsurdur. Gizlilik unsurunun gözardı edildiği veya belli bir aşamaya gelinmeden, eksik bırakıldığı örgütlerde çözüme çok daha kolay bir şekilde meydana gelir.

Örgüt içi kuralların uygulanabilmesi için, örgüt içi disiplin temel kuraldır. Örgüt elemanını yapacağı disiplinsiz bir davranışın bedeli kendisine ve örgütüne pahalıya mal olacağı anlamına gelmektedir. Bundan dolayı örgüt, gizlilik ve disiplinden kesinlikle taviz veremez²²⁶.

Hizbullah terör örgütünde gizlilik İslami hareket metodunun merhaleci özelliğinden kaynaklanmaktadır. İslami hareketin ilk merhalesi az sayıda Müslöman'ın özel bir gayret sonucu eğitölmeleridir. İslam düşmanlarının da böyle bir hazırlıktan uzun süre haberdar olmamaları da bir fayda gerektirir. Kadrolaşma süreci için gizlilik zorunlu bir unsurdur. Baskıcı bir ortam olsun veya olmasın gizlilik, kadrolaşma süreci için bir zaruret olarak görölmektedir. Açık davet döneminde dahil olmak üzere teşkilatın gizliliğine uyulur. Örgütün

²²⁵Ömer Alper Yurtseven, *YYLT*, s.102; Ruşen Çakır, *a.g.e.*, s.127, 2001; Mehmet Faraç, *a.g.e.*, s.27

²²⁶ Ruşen Çakır, *a.g.e.*, s.122

liderinin bile kendisinin yakınındakilere karşı doğruları söylememe eğilimi, hiyerarşik olarak her kademedeki insanlar dahi birbirlerine doğruyu söylemekten kaçınmaları, cemaatin güvenliğini sağlama amacını gütmektedir. Kimse kimsenin nerede olduğunu bilemez. Baba oğlunun, eşler birbirinin örgüt içerisindeki konumunu ve ne yaptığının farkında değildir. Örgüt elemanları kendilerini her türlü konumdan gizlemek zorundadır.

Temel konu devlete karşı gizliliklerdir. Örgüt içi siyasi konularda, bunun kitlelere yönelik propagandasında, örgüt içi ideolojik ve siyasi görüşlerde gizlilik olmaz. Totaliter bir yapıya sahip olan Hizbullah terör örgütünde gizlilik, örgüt içi bireysel hakların önüne geçerek bir anlamda denetimden kaçmanın bahanesi konumundadır. Örgüt devamını sağlamak için doğru uygulanmak zorunda olduğu gizlilik kavramını, merkezden başlatarak, iletişim metot ve yöntemlerinin gizlenmesi, örgüt arşivi, eylem, karar ve örgütün üslenme yerleri ile faaliyet gösterdiği alanların tamamında sağlamalıdır.

Örgüt Hizbullah'a girmiş olan her örgüt elemanının yaşamını denetleme hakkına sahiptir. Örgüte katılan şahıs, artık örgütsel bir kimliğe kavuştuğundan kendisi için özel yaşam bitmiştir. Tamamen örgüte biat eden örgüt elemanının, sonraki dönemde bir birey olarak yaşama, şahsi konularda karar alma, hayatını yönlendirme inisiyatifi kalkar, cemaatin belirlediği kurallar çerçevesinde yaşamak zorunluluğu getirilmiştir. Ele geçirilen dokümanlarda örgüt mensuplarının, evlilik, askerlik, tahsil, seyahat, iş değiştirme, işyeri açma, taşınma, ailesinin ve kendisinin tedavisini yaptırma, resmi bir kurumun açmış olduğu sınava girme dahil kısaca insanın ihtiyacı olup gerçekleştirmek istediği bütün işlerde örgütten izin almak zorunda oldukları ve aksi davranışta bulunan örgüt mensuplarının sorgulanıp cezalandırıldıkları anlaşılmaktadır.

Gizlilik kuralı gereği evlenme talebinde bulunan bekar örgüt mensupları, örgütçe belirlenen şahıslarla evlendirilmektedir. Cemaat dışından yapılacak bir evliliğin, örgütün deşifre olmasına sebep olabileceği için böyle bir evliliğe asla müsaade edilmemektedir.²²⁷

2.11.10. İstihbarat Faaliyetleri

Hizbullah terör örgütü, istihbarat toplama yöntemleri ile dikkat çekici özellikler taşımaktadır. Güvenlik güçlerinin daha önce karşılaşmadığı şekilde bir istihbarat ağı kurduğu değerlendirilmektedir. Hizbullah'a katılan herkesin görevi, yaşadığı her türlü olayı rapor etmektir. Hizbullah terör örgütünde her örgüt mensubu adeta bir istihbarat elemanıdır. Her örgüt mensubu günlük tutar gibi gündelik yaşamda tanık olduğu veya duyduğu tüm olayları, çalıştığı iş

²²⁷ Derya Kılıç, *YYLT*, s.178-181

yerinde, okuduğu okulda, oturduğu sokakta, tanıdığı ya da tanıştığı tüm şahısların kimliklerini, siyasi görüşlerini (hayatını İslam'a göre yaşayıp yaşamadığı, PKK'lı, Menzilci, ajan, asker, polis, MİT) değerlendirmeyi üstlerine bırakarak, kendi görüşünü de belirtmek suretiyle örgüte rapor halinde iletir. Görevi, eğitimi, yaşı veya cinsiyeti ne olursa olsun bu kural bütün örgüt elemanları için geçerlidir ve ailesini, işini, arkadaşını, hatta kendisini yazmak, örgüte rapor etmek zorundadır.

Hizbullah her alanda istihbarat topladığı gibi bunları alanlarına göre birbirinden ayırmak mümkündür. Bu da teşkilatlanma faaliyetlerini sürdürdüğü halk arasında topladığı istihbari bilgiler ile devrimi hedeflediği devlete karşı topladığı istihbarat faaliyetleri olarak değerlendirilebilir. Örgüt, halk arasından ve örgüt içerisinde elde ettiği bilgiler sayesinde, sosyal hayatın neredeyse her alanına el atmak suretiyle, faaliyet yürüttüğü bölgelerin bir anlamda güvenlik örgütü halini almıştır. Bu tür istihbari bilgilerin örgüte rapor edilmesi ile örgütsel bağları sağlam tutmak, sapma ve sızmalara karşı bir oto kontrol sistemi geliştirmek, inisiyatifli alt kadrolara vermeden örgütsel anlamda önemli sayılabilecek bilgileri atlamamak öngörülmektedir.

Örgüt için en önemli istihbarat, devlete ait bilgilerdir. Örgüt bu bilgilere, devlette çalışan ve örgüt yandaşı kamu görevlileri vasıta ile ulaşmaktadır. Hangi görevde olursa olsun, her örgüt elemanı elde ettiği bilgi ve belgeyi örgüte ulaştırmakta, örgüt de bu bilgileri arşivlemektedir. Örgüt, özellikle güvenlik güçlerine yönelik yapılan istihbarat ve bu sahalardan getirilen bilgilere büyük önem vermektedir. Asker, polis ve MİT'in bölgelerde görülen ve hissedilen faaliyetleri, bölgedeki korucu köyleri ile bu köylerdeki nüfusun yapısı, askere ve polise ait lojmanların, karakolların sayısı ile, yerleri, krokileri, uluslararası kuruluşların (Birleşmiş Milletler, Kızılhaç gibi yabancı devlet temsilciliklerinin, gazeteci ve turistlerin) bölgedeki varlıkları, şehir merkezlerinde polisin, kırsal kesimde askeri birliklerin sabit ve hareketli unsurlarının haritaları, örgütün ispiyoncu ve MİT olarak tanımladığı kişilerin listesi yapılarak takip edilmeli, bilgileri toplanılarak örgüte iletilmelidir.²²⁸

2.12. Örgütün Eylem Çeşitleri

Terörizm, yönelmiş olduğu nihai amaç doğrultusunda toplumda korku, dehşet yaratmak suretiyle, kendisine ulusal ve uluslararası alanda tanıtma ve taraftar toplama gibi daha özel konularda hemfikirdir. Özel amacına ulaşmak için toplumda yankı uyandırabilecek,

²²⁸ Derya Kılıç, *YYLT*, s.195-198; Ruşen Çakır, *a.g.e.*, s.127; Ömer Alper Yurtseven, *YYLT*, s.106-107

adından ve etkisinden bahsettirebilecek nitelikte eylemlere ihtiyacı vardır. Eylem örgütün nabız tutma yöntemi, can damarıdır. Eylemden beklentiler terör örgütleri için değişkenlik gösterir, eylem bazen bir araç iken, bazen de bir amaçtır. Terör örgütlerinin büyüme ağına paralel olarak gerçekleştirdikleri terör eylemleri bir "iletişim stratejisi" olarak ifade edilmektedir.

Hizbullah terör örgütü çok çeşitli eylemler gerçekleştirmiştir. Satırla insanları arkadan yaralama, öldürme, boğma ve kaçırıp işkence edip sorgulama onlara has eylemler olarak göze çarpmaktadır.²²⁹

2.13. Eylemlerin Amacı

Terör örgütlerinin büyüme ağına paralel olarak gerçekleştirdikleri terör eylemleri bir "iletişim stratejisi" ile belirlenmiştir. Terör örgütleri yaptığı saldırılar aracılığıyla, hedefinde olan bütün kitlelerce bir iletişim aracı olarak algılanmasını sağlamak ve verdiği şiddet unsuru taşıyan mesajlar doğrultusunda, eylem hedeflerini geliştirerek ve çeşitlendirerek belirlemektedir.

Terörizm, anlamsız ve mantıksız değilse, bir amacı vardır. Bu amacı anlamak için tıpkı bir terörist gibi düşünmek, şiddet eyleminin ardındaki mantığı benimsemek gerekir. Terörizm olgusunun içi bir takım fikir ve hedeflerle doldurulmuştur. Bu mana içerisinde anlamsız ve mantıksız olarak algılanmamalıdır. Terör örgütleri mücadele ettikleri gücün etkisini kırabilmek için giriştikleri eylemlerde, daha güçlü, dramatik ve sarsıcı olduğu intibamı yaratmaya çalışırlar. Bu yüzden her eylemin, en fazla reklam etkisi olacak şekilde koreografisi yapılır. Koreograf kurbanlar için değil seyirciler içindir. Eylemlerin birinci amacı propagandadır. Reklam olarak düşünülebilecek eylemler, terör örgütünün kendini pazarlama yöntemidir.

Terör örgütlerinin eylemlerinden bekledikleri amaçlardan bir tanesi de demokratik değerlere karşı saldırıdır. Böylece demokrasi üzerinden bir takım siyasi menfaatler elde etmeyi beklerler. Gerçekleştirdikleri eylemlerle halkın demokratik bir ortamda huzur içerisinde yaşayamayacağını göstermeye çalışırlar. Halkın sisteme olan güvenini sarsmaya çalışırlar. Emniyet duygusundan yoksun kalan halk kitlesi korkuya kapılır. Bu ortamlarda terör örgütleri daha rahat taban ve eleman kazanma şansına ulaşırlar. Demokratik rejim terör örgütüne karşı geliştirdiği askeri ve siyasi mücadelede bir yanlış yaparsa, bunun sonucu olarak sıkıyönetim daha da ilerisi askeri darbe ile demokratik ortam askıya alınabilir.²³⁰

²²⁹ Derya Kılıç, *YYLT*, s.176; Süleyman Özören, " *Turkish Hizbullah: A Case Study of Radical Terrorism*", <http://turkishweekly.net>

²³⁰ Hayati Hazır, *Siyasal Şiddet ve Terörizm*, Ankara, 2001, s.57-58

Terörist örgütlerin eylemlerindeki diğer bir amaç da, sarsıcı bir eylemi gerçekleştiren grubun olduğundan daha güçlü ve etkili olduğu izlenimini yaratmaktır. Örgüt ne kadar güçlü görünürse, toplumsal kökleri o kadar derindedir, temsil ettiği davanın popülaritesi o kadar yaygındır düşüncesi önem kazanacaktır. Dolayısıyla, teröristlerle, davaları o kadar abartılacak, o oranda zorlama, şantaj yapma olanakları da fazlalaşacaktır. Terörist örgütler eylemlerinde kendi kayıplarını da gözetmek zorundadırlar. Örgüt taraftarı mücadeleyi kaybettiklerinde intikam saldırısı özellikle acımasızdır. Daha geniş bir tabana sahip olan terörist gruplar için intikam daha az önemlidir. Örgüte eleman kazanmada sıkıntı yaşamayan bu tür örgütler, yitirdiklerini savaş kaybı olarak görmektedirler. Terörizm hedef gözetirken eyleme hazırladığı kılıf her zaman hazırır. Genellikle siyasi bir kan davasına dönüştürülen eylemlerde intikam her alanda alınmalıdır, aksi halde kayıpların kendi tabanına karşı örgütün popülaritesini düşüreceği endişesi vardır. Dolayısıyla Hizbullah da eylemlerinin tamamında, örgüt elemanlarını cinayetlerin İslami olduğu ve İslam adına yapıldığına inandırmıştır. Örgüt elemanlarının önlerine işlenen her cinayet için bir gerekçe konulmaktadır. Örgütün yaptığı her işte bu tip gerekçeler mevcuttur. Örgüt elemanları öyle bir hale getirilir ki; gerçekleştirilen binlerce eylemde örgüt elemanları örgütün kendilerine bir gerekçe göstermesine gerek kalmadan güdülenmiş iradeleri ile yapılan bütün eylemleri örgütün çıkarına olarak yorumlamakta ve tatmin olmaktadır. Hz. Ömer'in dediği gibi "İnanmışınız gibi yaşamazsınız, yaşadığımız gibi inanırsınız".

Son olarak, terörizmin bir amacı da baş eğdirmek, itaat sağlatmaktır. Örgütten ayrılmalara engel olmak, önderlerinin emirlerine mutlak itaati sağlamak, aksi halde davaya ihanetle suçlayıp, cezalandırmayı gerektirir. Terör örgütleri kendi yandaşları üzerinde uyguladığı itaat yöntemini, seyircilerin yani hedef kitlenin de itirazsız baş eğmelerini sağlamaktır. Amaç hedef kitleyi yıldırarak, yönlendirmek ve yönetmektir. ²³¹

²³¹ Derya Kılıç, *YYLT*, s.207-210

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Haşhaşiler ile Hizbullah Terör Örgütünün Karşılaştırması

3.1. Haşhaşiler ile Hizbullah Terör Örgütünün Karşılaştırması

1-Hasan Sabbah'ın kurmuş olduğu, Haşhaşilik (Sabbahiye) Büyük Selçuklu Devleti topraklarının içerisinde kurtarılmış bölgelerden, yüzlerce kale ve çevresindeki köylerden oluşan, Selçukluların Sünni hakimiyetine son vermek ve devleti yıkmak için uğraşan bağımsız emirlikler şeklinde bir devlet yapısındaydı. Haşhaşiler o dönemde başlayan Haçlı seferleri sonrasında Filistin ve Suriye'ye yerleşen Avrupalı devletlerle, Selçuklular aleyhine anlaşma yapabiliyorlardı.

Hüseyin Velioğlu'nun liderliğindeki Hizbullah İlim grubu terör örgütü ise, Türkiye Cumhuriyeti toprakları içerisinde faaliyet gösteren bir terör örgütü konumunu aşmamıştır. Şii İran Devleti tarafından kullanılan bir unsur olmaktan öteye gidmeden devletimizin güvenlik güçleri tarafından etkisizleştirilmiştir. Bu iki terör örgütü arasındaki en önemli fark kanaatimizce budur.

2-Haşhaşiler gizliliğe çok önem veriyorlardı. Faaliyetlerinin ortaya çıkmaması için takiyye uyguluyorlardı²³². Hasan Sabbah, kendisi Şeriata inanmadığı halde yıllarca dini koruyor görünmek için çabalamıştır. Alamut kalesinin ele geçirilmesinde, Haşhaşiler başka kimliklerle kaleye girmişler, kaleyi ele geçirdikten sonra kendilerinin haşhaşi olduklarını açıklamışlardır. Yine Girdkuh kalesini ele geçirmek için kendisine dürüst bir Selçuklu subayı süsü vermiş mezhep imamı, kale komutanı olduktan sonra kendisinin Haşhaşi olduğunu açıklamıştır. Selçuklu devletinin en ünlü veziri olan Nizamülmük'ü şehit eden Haşhaşi de onun yanına bir sufi derviş kılığında yaklaşabilmişti.

Mezhebe kabul edilecekler yetkili bir daiye biat ediyorlardı. Biat sonrasında yapılan merasimle aday mezhebe kabul ediliyordu. Hasan Sabbah bizzat kendisi İran ve Irak sorumlu daisi Abdülmelik İbni Ataş tarafından yetkilendirilmiş bir daiye biat etmiş, daha sonra İbn Attaş ile karşılaştığında bu biatını yenilemiştir²³³.

Hizbullah Terör Örgütü mensuplar da takiyye yapmaktaydılar. Buldukları ortama uyum sağlamak için kendi inançlarını ve kimliklerini saklıyorlardı. Bir yerden başka bir yere taşındıklarında -ki onlar buna hicret diyorlardı- gerçek kimliklerini yeni çevrelerinde gizliyorlardı. Çocukları da gerçek kimliklerini gizliyorlardı. Çocuklarını sahte kimlikleri ile devlet okullarında okutuyorlardı. Örgüt mensupları evliliklerini kendi aralarında yapıyorlardı

²³² Mezhep belirtmeme, gizleme, olduğundan farklı gözükmeme; Ethem Ruhi Fığlalı, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, Ankara, 1986,s.7

²³³ Bernard Lewis, *Haşhaşiler*, çev. Ali Aktan,İstanbul1995,Sebil yayınları, s. 34-42-

ve evlenen çiftler dahi birbirlerini kod isimleriyle tanıyordu. Terör örgütü mensupları devletin önemli birimlerinde çalışabilmek için yüksek okul okuyorlardı. Bunlardan bir tanesi başbakanlıkta çalışıyordu.

3- Sünniler, Haşhaşileri dalavereci bir çete olarak görüyorlardı. Haşhaşilere göre ise onlar, kutsal sırların koruyucularıydılar. İnanan kimseler safhalardan oluşan bir eğitim sonrasında mezhebe kabul ediliyorlardı. Bu safhaya uzun bir eğitim sonrasında ulaşıyordu.

Haşhaşi mezhebi bölgelerden meydana geliyordu. Her bölgenin başında büyük dai, hüccet bulunuyordu. Onların altında bir çeşit ruhban sınıfını oluşturan dailer bulunuyordu. Dailer İsmaili kaynaklara göre vaizler, müderrisler ve müritlerden oluşuyordu. Bunların altında müptediler yani davaya yeni katılan müstecipler bulunuyordu.

Bir dainin yetki sahasına giren bölgeye ya da etnik grubu *cezire* (ada) kelimesi ile belirtiyorlardı. Diğer İslami mezhep ve tarikatlardaki gibi haşhaşiler, reislerine çoğu zaman Arapça *şeyh* yada Farsça *pir* adını veriyorlardı. Yol arkadaşı demek olan *refik* ise, mezhep üyelerin ifade etmek için kullanıyordu.

Haşhaşilerin düşmanlarını ortadan kaldıran birimde görev yapanlara *fedai* adı veriliyordu. Fedailer imamın düşmanlarına karşı mücadele eden seçkin birliklerden oluşuyordu. Bunlar zalimleri cezalandırarak, imamlarının ve dürüstlüklerini ispat ediyorlardı. Bunun karşılığında da edebi mutluluğa eriyorlardı. Haşhaşiler *fedai* terimini bizzat kendini bu dava için öldürenler için de kullanıyorlardı. Onların karşılıksız olarak canlarını dava için ortaya koymalarını öven şiirler yazıyorlardı. İsmaili kaynaklarında düşmanlarını öldüren fedailerin isimlerini bildiren bir şeref listesi bulunmaktaydı.

Hüseyin Velioğlu örgütte *rehber* olarak bilinirdi. Örgüt düst düzey mensuplarını *seyda* diye anarlardı. Kendilerini *cemaat* olarak isimlendiriyorlardı. Hizbullah terör örgütü askeri kanat mensuplarının örgüt içerisinde ayrı bir yeri vardı. Bunlar eylem yaptıktan sonra örgüt sığınaklarında ya da güvenli evlerinde saklanırlardı. Bunların aileleri ile görüşmelerine müsaade edilmezdi. Ailelerinin ihtiyaçları örgüt tarafından giderilirdi. Terör örgütü mensuplarından şehit olarak kabul edilenler, Diyarbakır ili Silvan ilçesinde bulunan şehitliklerinde gömülmektedir.

4-Alamut kalesini Batininlerin en önemli üssü ve örgütün merkezi haline getirdikten sonra, Hasan Sabbah tartışmasız şekilde örgütün tek lideri, önderi durumuna geldi. İbni Attaş öldükten sonra Başdailik makamına geçti. Bu makam sayesinde kendisini Fatimi Halifesinin veliahtı Nizar'ın ve düşüncelerinin temsilcisi ve tebliğcisi, (Hüccet) olarak ilan etti. Artık ilahi bir mertebeye erişmişti. Müritlerinin hayatlarını düzenleme hakkına sahip olmuştu. Onlarının yaşayıp yaşamamalarına karar verecek bir konuma ulaşmıştı. Aynı zamanda

dünyanın dört bir yanında tanımadığı binlerce insanın hayatına göndermiş olduğu fedaileri vasıtası ile son verebiliyordu. İstedığı insanları infaz ettirebiliyordu.

Başında bulunduğu örgüt mensupları, onun kutsal emirlerini yerine getirmek için büyülenmiş bakışlarla hareketlerini izleyen benliğini kaybetmiş müritleri on “Seyyidna” “Efendimiz” şeklinde yalvarıyorlardı. Hasan Sabbah, örgütü ile bütünleşmişti. Kendisi de bu örgüt içerisinde erimiş, tamamen örgütle bütünleşmiş, kitle psikolojisi içerisinde örgütü temsil eden en tepedeki insan oluvermişti. Hasan Sabbah, zeki, kurnaz, becerikli, fen bilimlerine vakıf, insanları kullanmayı ve etkilemeyi çok iyi bilen bir insandı.²³⁴

Hüseyin Velioğlu, örgüt mensupları tarafından Rehber olarak anılırdı. Örgütte tek lider vardı; O da Hüseyin Velioğlu idi. Örgüt ile ilgili her şey ona sorulurdu. Onun onayı olmadan örgüt içerisinde hiç bir konu karara bağlanamazdı. Hatta birbirini tanımayan iki insanın evlenmesini isterse bu bir emir olarak algılanır ve hemen yerine getirilirdi.

Hüseyin Velioğlu zeki, karizmatik bir liderdi. Örgüt içerisinde kendisinden başka birisinin sivrilmesine müsaade etmezdi. Eğer örgüt içerisinde bir şahsın zararlı olduğu kararını alırsa onun ölüm emrini vermekten çekinmezdi. Hizbullah davasının ilk yıllarında beraber olduğu Fidan Güngör’ü daha sonra ortaya çıkan ayrılıklar nedene ile kaçirttırmıştır.

5-Haşhaşiliği seçenler, çok güçlü bir örgütün üyesi olmanın vermiş olduğu güven duygusunu yaşıyorlardı. Böylece kendilerinde bulunan güvensizlik duygusunu yeniyorlardı. Bir örgüte üye olmanın vermiş olduğu sınırsız bir özgüven duygusuna sahip oluyorlardı. Örgütün liderinin vermiş olduğu bir emir ile her türlü değer ve düzene saldırmaktan çekinmeyecek kadar güçlü bir umursamazlık içine giriyorlardı. Örgüt üyelerinin aynı zamanda iyi bir geçim kaynağına ulaşma şansları da vardı.

Hasan Sabbah’ın yaşadığı çağda İran’da yaşayan insanlar çok zor ekonomik ve toplumsal koşullar içerisinde yaşıyorlardı. Ekonomik sıkıntılar, anarşi ortamı hazırlıyor, insanlar bir kurtarıcı bekliyorlardı. Ülkenin toprakları “ikta” olarak Türk kökenli komutanlara dağıtılıyordu. Devlet memurlukları İranlılardan alınarak Türklere veriliyordu. Buna benzer nedenlerle halkın ezilmişliği artıyordu. Halk, mevcut sisteme baş kaldırmak için bir önder bekliyordu.²³⁵ Hasan Sabbah, İran halkının bu sosyal ve ekonomik rahatsızlıklarını Selçuklu Devletine karşı kullanmıştır.

Hizbullah/İlim grubu lideri Hüseyin Velioğlu da ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde ortaya çıkan PKK terörü sonrasında meydana gelen ekonomik sıkıntılar, anarşi ve terör ortamını çok iyi değerlendirerek insanlarımızı kendi kurmuş olduğu terör

²³⁴ Yasar Şahin Anıl a.g.e., s.220-223

²³⁵ Yasar Şahin Anıl, a.g.e. s.214

örgütüne kazandırmıştır. PKK tehdidi ile başbaşa kalan dinine bağlı yöre halkı, bu tehdiye karşı dini inançları kullanan Hizbullah İlim terör örgütüne destek vermiştir.

Burada şunu belirtmekte fayda var. Haşhaşiler büyük bir çoğunlukla İran kökenli insanlardan meydana geliyordu. Bu insanların İslam dinine bakışları da çok farklıydı. İslam dini İran coğrafyasında oldukça sıkıntılı olarak kabul edilmişti. Yine burada Sünni İslam dışında Şia, eski İran dinleri inananları fazlaydı. Bu nedenlerle Haşhaşilerin yerel halktan destek görmeleri çok normal görülebilir.

Fakat Hizbullah İlim terör örgütü teorik ve pratik olarak Şiilik söylemleri kullanan İran İslam devrimine dayanan bir propaganda uygulamıştır. Sünni inancın Hanifiliğe göre biraz daha kuralcı olan Şafiliği inananlarının oldukça fazla olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu halkının bu propagandaya ödün vermesi oldukça ilginçtir.

6-Terör örgütlerinin eylemlerinin sonucunda, hedef alınan kitlenin ya da kamuoyunun yıldırılması, sindirilmesidir. Böylece kalabalıklar tepki veremez hale getirilerek, örgütün yapmış olduklarına karşı duyarsızlık içine girerler. Böyle bir ortam ise, propaganda ve alt yapı kurmak açısından örgütlere avantaj sağlamaktadır²³⁶.

Terör örgütleri, mücadele ettikleri sistemlere karşı halk yığınlarını baskı altında tutabilmek için mümkün olan her türlü şiddeti kullanabilmektedirler. Halk yığınları ortaya konan silahlı şiddet olayları sonucunda yılgınlık içerisine düşerek isteyerek ya da istemeden örgütün amaçlarına hizmet etmek zorunda kalmaktadır²³⁷.

Hasan Sabbah, şahıs olarak çok zeki, teşkilatçı, fırsatları değerlendirmeyi bilen bir insandı. Kurmuş olduğu teşkilatta inananları tarafından ilahi bir konuma yükseltilmişti. Fakat inananlarına ve düşmanlarına karşı çok acımasızdı. Kendi öz oğullarını bile öldürmüştür. Alamut kalesine gelen Selçuklu elçilerinin gözleri önünde fedaileri, onun bir emri ile kendilerini yüksek bir dağın eteğinde bulunan kaleden aşağı atmakta çekinmemişlerdir.

Fedailerin hayatlarını hiçe sayarak gerçekleştirdikleri eylemler, dönemlerinde Haşhaşilerin düşmanlarını çok korkutmuştur. Haşhaşilerin düşmanları ile mücadelelerinde fedailerin adeta intihar olarak görülebilecek bu davranışları çok etkili olmuştur.

Hizbulah/İlim grubu terör örgütünün kaçırıp, sorguladığı, daha sonrada vahşi şekillerde öldürdüğü insanlar vardı. Örgütün düşmanı olan başta PKK terör örgütü mensupları olmak üzere bütün grup mensupları ve vatandaşlar bunu biliyorlardı. Örgütün kendi inananları bile bu vahşilik karşısında korkuyorlardı. Bu korku terör örgütünü adeta besliyordu.

7-Haşhaşilerin yaşadıkları ortamda takiyye uyguladıklarını ve gizliliğe çok önem verdiklerini söylemiştik. Mezhep inananları yaşadıkları çevrede haşhaşiler lehine istihbarat

²³⁶ Muzaffer ERKAN, Sabri DİLMAÇ, *Devlet Güvenliği Ve Terörizm*, Ankara, 2006 s.84

²³⁷ İhsan Bal, *Terörizm*, Ankara, 2006, s. 32

çalışması yapıyorlardı. Bu istihbarat çalışmaları neticesinde düşmanlarının alacakları kararları önceden biliyor, ona göre tedbir alıyorlardı. Ortadan kaldırmak istedikleri birisine suikast düzenlemeden önce ona yaklaşabilmek için onu izliyor, son darbeyi vurmak için en uygun anı bekliyorlardı. Bu istihbarat toplumun her kesimine yönelik uygulanırdı.

Hizbullah Terör Örgütü mensupları da istihbarat toplamaya çok önem veriyordu. Örgütün her kesiminde görev alan mensupları etraflarında bulunan insanların her türlü davranışını, devlet kurumlarına ait binaların yapılarını, güvenlik teşkilatlarına ait her türlü bilgiyi toplayıp kendinden sorumlu bir üst örgüt mensubuna rapor ediyorlardı. Bu raporlar örgütün en üst yöneticisine kadar çıkıyordu. Bu istihbarat raporları ayrıştırılıyor, analiz ediliyordu. Bu raporlar düzenli olarak arşivleniyordu.

8- Hz. Peygamberin Mekke'den Medine'ye hicretini örnek alan pek çok İslami hareket, onun gibi çıktıkları topluma bir gün zaferle dönebilmek için topraklarından ayrılarak karargâhlarını sürgün ya da göç yurdu anlamında dar el hicr'de kurmuşlardır. Haşhaşiler, bir bölgede çalışmaya başlayacakları zaman orada dar el hicr dedikleri bir ev, bir köy ya da bir kaleye sahip olmak onlar için birincil önceliklerdendi. Alamut kalesi onlar için bir dar el hicr idi. Buradan propagandalarını yönetebiliyorlardı. Yandaşlarını burada topluyorlardı. Buralar onların bir nevi kurtarılmış bölgeleri olarak görülüyordu.

Hizbullah terör örgütü mensupları özellikle ülkemizin batı bölgelerine açılım yapmaya başladıkları 1990 yılları sonralarında batı bölgelerimizde örgüt mensupları tarafından kullanılan evlere hicret evi diyorlardı. Bir ilden başka bir ile gönderilen örgüt mensupları bu evlerde kalıyorlardı. Bunun yanında örgütün silahlı kanadı tarafından kullanılan hücre evleri de bu kategoride değerlendirilebilir.

9- Haşhaşiler yaptıkları suikastler sonrasında kaçmaya çalışmıyorlardı. Yakalanan fedailer bazen orada öldürülüyordu. Bazen de kimler tarafından gönderildiği yada görevlendirildiği öğrenildikten sonra öldürülüyorlardı. Sonuç olarak suikastin Haşhaşiler tarafından gerçekleştirildiği kamuoyu tarafından biliniyordu. Hatta suikast yapıp ta öldürülenlerin isim listeleri Haşhaşilerin kalelerinin en güzel yerlerinde bir liste halinde bulunuyordu.

Hizbullah terör örgütü gerçekleştirdikleri eylemleri üstlenmemekteydi. Öldürdükleri önemli kimselerin cesetlerini saklıyorlardı. Cesetlerin bulunamaması Türkiye'de faili meçhul cinayetler sorununu ortaya çıkarmıştı. Bu faili meçhul cinayetlerden de devletin güvenlik güçleri sorumlu olarak gösteriliyordu. Böylece örgüt devlet ile vatandaşını karşı karşıya getiriyordu. Devlete olan güven duygusu zedeleniyordu. Öte taraftan eylemlerin kimin tarafından gerçekleştirildiği üstü kapalı da olsa biliniyordu.

10- Haşhaşiler mezheplerinin maddi kaynak temini konusunda hakim oldukları bölgelerdeki insanlardan vergi alarak, zekat toplayarak yada bölgelerinden geçen kervanlardan haraç alarak oluşturuyorlardı. Bunun yanında üstünlük kurdukları yerel yöneticilerden de haraç alabiliyorlardı. Hatta Suriye Nizarileri Haçlılardan dahi haraç alıyorlardı. Günümüzde bile Nizari toplumu zekatlarını İmamın temsilcisi olan Hücçetlerine ödemektedirler.

Hizbullah terör örgütü mensupları da örgüt mensuplarından bağış, zekat alıyorlardı. Buldukları yerdeki önemli iş adamlarından haraç alıyorlardı. Bunun yanında İran İslam Cumhuriyetinden silah ve maddi destekde alıyorlardı. PKK terörü nedeni ile boşaltılan köylerin toprakları örgüt mensupları tarafından işletiliyor ve geliri örgüte bırakılıyordu.

11-Ülkemizde eğitim seviyesinin düşük olması terör örgütleri tarafından her zaman kullanılan bir araç olmuştur. Dini duyguları çok hassas, fakat eğitimi tam olmayan ve kandırılmaya müsait vatandaşlarımız dini kullanan terör örgütleri için her zaman potansiyel olmuşlardır.

1980 sonrası yıllarda bölge illerimize gelen plansız göç hareketleri de terör örgütleri tarafından kullanılmıştır. Göç sonrası ortaya çıkan çarpık şehirleşme sonrasında devlet vatandaşına yeterli hizmeti götürmekte zorlanmıştır. Bu durum terör örgütlerince istismar edilmiştir.

SONUÇ

Din, insanla beraber ortaya çıkmış ve insandan soyutlanamayacak bir kavramdır. İlk insan Adem peygamberden günümüze dini inancı olmayan bir toplum yoktur. Bu bize toplumları ayakta tutan temel esaslardan birisinin din olduğunu göstermektedir.

Din insanları birlik ve beraberlik içinde yaşamaya sevk eden bir hayat nizamı sunar. Din esasta ferdidir. Fertlerin doğuştan gelen duyguları ile ilgilidir. Ancak icra ettiği rol ve etkileri sonucunda kısa sürede sosyalleşmiştir. Bu nedenle dini sadece ferdin bireyselliğine hapsetmek yanlış olur. Din insanların hayatının her safhasına hitap eder.

Din tarih boyunca hem birlik oluşturmada hem de ayrılıklara vesile olmuştur. Eski Yunanlılar site devletlerini kurmada dinin birleştiriciliğini kullanmışlardır. Bizanslılar kuzey sınırlarını güvenlik altına almak için Rusları Hıristiyanlaştırmışlardı. Öte yandan Hıristiyan dünyası mezhep çatışmaları nedeni ile yüzlerce yıl birbirleri ile kavga yapmışlardı.

Dinin siyasi ayrılık ve birlik sebebi olarak kullanılması İslam dininde de görülmektedir. VIII. yüzyıl başlarında Haşimiler ve Ümeyye oğulları arasındaki çekişmeler İslam dünyasını iki başlı hale getirmiştir. Öte taraftan Fatımiler ayrı bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu ayrılıklar ileriki zamanlarda etkisini sürdürmüş ve ideolojik bakımdan Ehl-i Sünnet ile Şia-Batınlık gibi sert çizgilerle birbirinden ayrılmıştır.

İslam dininde haksız yere adam öldürmek çok büyük günah sayılır. *“Kim bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarma karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa bütün insanları yaşatmıştır.”*²³⁸

İnsan hayatı kutsaldır. Yaratanın dışında kimsenin onun üzerinde tasarruf hakkı yoktur. Öldürülen insanın peygamber, hükümdar veya herhangi bir şahıs olması sonucu değiştirmez. Zira katl olayı terör ve şiddetin en ileri derecesidir.

Haşhaşiler, cinayeti icat etmemişlerdir. Cinayet ilk insan Hz. Adem’in oğlu Kabil’in kardeşi Habil’i öldürmesi ile başlamıştır.²³⁹ Siyasi cinayetler siyasi kuvvetin iktidara gelişini takip eder. İktidar o zamanlarda bir kişiye aitti ve iktidara sahip olmak için o kişinin ortadan kaldırılması gerekiyordu. Ortaçağ’da iktidarı ele geçirmek ya büyük isyanlarla oluyordu ya da iktidar sahibini öldürerek.

Bazen insan öldürmek bir görev kabul edilmiş, bu iş için o şahıs kötülenmiş, ya da bir ideoloji katillere benimsetilip, bu uğurda kendilerini feda etmeleri için hakim düzenin

²³⁸ Kuran-ı Kerim, Maide Suresi, 32. Ayet

²³⁹ Kuran’ı Kerim, Maide Suresi 27-31 ayetler

sahipleri öldürülmüştür. Katil için öldürülecek kurban bir despot ya da dinsiz bir zalimdir. Onun öldürülmesi toplum yararına olacaktır. O zaman bu katli işlemi kutsal bir görev olarak algılanırdı.

Haşhaşiler arasında adam öldürmenin dayandığı bir nokta da zalim yöneticinin ortadan kaldırılmasının bir şekilde meşru sayılmasından olsa gerektir. Bunun yanında onların nazarında adam öldürmenin kutsal bir ayin gibi yeri vardı. Onlar işledikleri cinayetlerde daima hançer kullanmışlar, zehir ya da başka bir araca başvurmamışlardır. Hançerden daha etkili ve kolay yöntemleri kullanmamışlardır. Haşhaşi katil görevini yerine getirince kaçmaya teşebbüs etmez, hatta böyle bir görevden sonra hayatta kalmak onlar için utanç, bu şekilde ölmek onlar için kutsal sayılıyordu.

Haşhaşiler kendilerinden önce gelenlerden en önemli farkı; terörden sistematik olarak, planlı bir biçimde siyasi silah olarak yararlanmalarındadır. Onlardan önceki siyasi cinayetler ne kadar hayret verici olsa da tek bir kişinin yahut belli bir amacı olan küçük bir grubun eseri idi. Adam öldürme ve suikast tekniğinde Haşhaşilerin birçok selefi vardır. Onlar büyük ihtimalle ilk teröristler olmuşlardır.

Asırlar boyunca Şia düşüncesine sahip küçük mezhepler İmamları için gayretlerini ve canlarını feda etmişlerdir. Birçok ayaklanmalar olmuştur. Bu ayaklanmaların tamamı güçlerinin yetmeyeceği, karşılarında perişan olacakları güçlere karşı olmuştur. Başarılı olan ufak bir grup ise zamanla iç dinamiklerini kayıbetmiş ve isyan ettikleri sistem içinde erimişlerdir.

Hasan Sabbah, kendi düşüncelerinin Sünni İslam düşüncesine üstün gelemeyeceğini, güçlü Selçuklu ordusuna karşı başarıyla mücadele edemeyeceğini biliyordu. Fakat o büyük bir düşmanı, başarı ile vuracak, yetenekli, disiplinli ve inandığı yolda sadakatle savaşacak küçük bir güçten yararlanarak yeni bir yol buldu: Terör yolu ile mücadele.

Hasan Sabbah İslam devletleri saltanatlarının zayıflıklarını fark ederek, bu zayıflıktan terörizm yolu ile faydalanarak dikkat çekici idari ve stratejik dehasını ortaya koymuştur. Devamlı bir terör kampanyasını sürdürmek için, bir teşkilata ve ideolojiye ihtiyaç vardı. Bir yandan saldırıya, öte yandan çok güçlü düşmanların saldırılarına karşı koyabilecek bir organizasyon lazımdı. O zamanlarda bu ideoloji ancak dini bir mezhep olabilirdi.

Haşhaşiler mezhebi kendisini benimseyenlere görev ve cesaret veren bir davayı temsil ediyordu. Bu mezhep mensuplarına efsanevi bir bağlılık vermiştir. Haşhaşilerin üstatlarına olan bağlılıkları ilk önce Avrupalıların dikkatini çekmiştir. Haşhaşilere göre düşman, siyasi ve askeri, idari ve dini her alanda kurulu olan Sünni düzen idi. İşledikleri cinayetler, bu düzeni tedirgin etmek, zayıflatmak ve nihayet devirmek gayesini güdüyordu. Bazı cinayetleri ise

sadece intikam ve ikaz eylemleri şeklinde idi. Kurbanların seçiminde bazen camide Haşhaşiler aleyhine konuşan bir imamı cezalandırmak için, bazen kendilerine saldıran bir ordu kumandanı seçilebiliyordu. Nizamülmülk, Halife Müsterşid gibi büyük şahsiyetlerin öldürülmeleri hem taktik hem de propagandif yönde seçilmiş hedeflerdi.

Haşhaşiler destekleri büyük ölçüde kırsal kesimden alıyorlardı. Kaleler onların ana üsleri idi. Civar köylerdeki insanlardan destek alınca daha güvenli oluyorlardı. Haşhaşi dailer dini anlayış bakımından eski geleneklerin sürdüğü bölgelere yerleştiler. Kırsal bölgeler, Haşhaşilere yardım konusunda, etkili bir hareket ve teşkilata en elverişli sahayı meydana getiriyordu. Ancak yardım bu bölgeler ile sınırlı kalmamıştır. Gerekliğinde Haşhaşiler kalelerdeki adamlara görevleri boyunca zaman zaman yardım eden şehirli taraftarları da hesaba katıyorlardı. Bazen de büyük şehirlerde açıktan iktidar mücadelelerine karışıyorlardı.

Ortaçağ İslam dünyasında Haşhaşiler gibi karmaşık bir olayın basit ve tek bir açıklaması yoktur. Haşhaşiler mezhebi uzun bir devrede geniş bir bölgede gelişmiştir. Zamana ve zemine göre farklı ifadelerle sahip olmuştur.

Başka inançlar ve tarihi akımlar gibi Haşhaşiler de bir sürü kaynağa başvurmuş ve pek çok ihtiyaca cevap vermiştir. Bazılarına göre Haşhaşilik, eski düzeni yeniden ihya etmek veya yeni bir düzen kurmak amacıyla, sevilmeyen bir iktidarı yıkmanın yoludur. Bazılarına göre ise Allah'ın dünya hakkındaki takdirini yerine getirmenin yegane yoludur. Haşhaşilik, kendi yöneticilerinden birçoğuna göre, mahalli bağımsızlığı dış müdahaleye karşı korumaya ve devam ettirmeye yönelik bir araçtır. Ya da cihan devletine doğru giden bir yol; acı ve monoton hayatlara şeref ve mana kazandıran ihtiraslı bir dava veya bir kurtuluş ve imha öğretisi, son olarak da atalardan kalan gerçeklere bir dönüş ve müstakbel bir aydınlanma umududur.

Hizbullah Terör Örgütü mensupları inandıkları dava uğruna ailelerini, mallarını çok rahatlıkla göz ardı edebiliyorlardı. Bu dava için adam öldürmek onlar için kutsal bir görev olarak görülüyordu. Hedefe ulaşmak için her yol mubahtı. Fakat dinimize göre hedefe ulaşmak ancak meşru yollardan olabilir.

Hizbullah Terör Örgütü mensupları gelir seviyesi yüksek olmayan ve eğitim düzeyleri orta halli insanlar arasından çıkıyordu. Bu insanlar, Sünni İslam anlayışına sahiptiler. Fakat Şii bir anlayışla kendi inançlarının tersini yerine getiriyorlardı. Masum insanları, kendileri gibi düşünmeyen garibanları sorgusuz sualsiz çok rahat öldürüyorlardı. Bu cinayetleri işlerken korkunç işkenceler yapabiliyorlardı.

Örgütü yöneten üst düzey mensupları lüks içerisinde yaşarken alt tabaka da olan mensuplar zorluklar içerisinde kesin inançlılıkla kendilerine verilen emirleri uyguluyorlardı.

Yaptıklarını sorgulamak akıllarından geçmiyordu ya da sorgulayanlar ortadan kaldırıldıkları için can korkusu ile yerine getiriyorlardı.

Alamut Kalesinin en göz alıcı kulesinde, kendisine ayrılmış görkemli konutunda, müritlerinin tapınışları içinde yaşayan Hasan Sabbah basit bir maceracı değildi. Kurduğu örgüt, yürüttüğü mücadeleler ile ilgili bilgi ve onun eğitim düzeyi hakkında bize ulaşan bilgilere göre onun dahi bir insan olduğunu söylemek doğru olacaktır. Ancak onun kendisini her şeye gücü yeten bir tanrı olarak düşünüp düşünmediğini bilecek bir durumda değiliz. Eğer o müritleri gibi kendisinin tanrısallığına inanmışsa büyük bir yanılgı içinde bulunuyordu. Eğer bu inanca gülüp geçmiş ise onun eylemlerini ancak ahlaki açıdan değerlendirmek gerekecektir.

Hüseyin Velioğlu da zeki, teşkilatçı hırslı bir insandı. Kurduğu örgüt mensuplarının kendisine bağlılıklarının tam olduğunu biliyordu. Kendisinin kurduğu örgütü güvenilir adamları vasıtası ile kontrol ediyordu. İhanet edenler kesinlikle cezalandırılıyordu. Bu ceza da ölüm oluyordu. Belki de kendisini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini ortadan kaldırdıktan sonra başa geçip şeriat kurallarının hakim olacağı devletin halifesi olarak görüyordu. Ancak amacına ulaşmadan İstanbul'da lüks bir villada can verdi.

Dinimiz İslam kesinlikle başkalarına haksızlık yapılmasına göz yummaz. İslam tarihi başka inançlara saygılı olma konusunda birçok misallerle doludur. Hakim olduğu coğrafyalarda bulunan inançlara her zaman saygılı olmuştur. Yahudi, Hıristiyan bir arada yaşamıştır. Caminin yanında kilise ve havra olmasına ses çıkarmamıştır. İslam dini insanlara huzur ve barış getirmiştir. Değişik milletler bir arada kardeşçe yaşamışlardır. Birçok farklı inançtan insanlar, hoşgörü içerisinde yan yana hayatlarını devam ettirirken de büyük bir medeniyet ortaya koymuşlardır.

Başka dinlere ve düşüncelere saygılı olan bu dini anlamayan insanlar ya da dini karalamak ve Müslümanlar arasına fitne tohumları serpmek isteyen zihniyetler, tarih boyunca samimi dindarları kendi emelleri için kullanmaktan çekinmemişlerdir.

KAYNAKÇA

- ALKAN Necati, *Gençlik ve Terörizm*, Ankara, EGM yayınları, 2002
- AKYOL Taha, *Hariciler Ve Hizbullah*, Doğan Kitabevi, İstanbul, 2000
- AKYÜZ Yahya, *Türk Eğitim Tarihi, Başlangıçtan 1982'ye*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1982
- ANIL Yaşar Şahin, *Alamut Terörünün Kaynakları ve Hasan Sabbah*, Gendaş yayınları, İstanbul, 2003
- BAGASI İ. *Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler*
- BAL İhsan, *Terörizm*, USAK yayınları, Ankara, 2006
- BERGER Peter L., *Kutsal Şemsiye*, çev. Ali Coşkun, Rağbet yayınları, İstanbul, 2005
- BİRDOĞAN Nejat, *Alevi Kaynakları 2*, kaynak yayınları, İstanbul, 1999
- BOSWORTH C. E., *“İslam Devletleri Tarihi”*, çev. E. Merçil – M. İpşirli, İstanbul 1980
- BOWEN H.- BOSWORTH C.E., *”Nizam Al-Mulk”*, Encyclopedia of İslam(New edition), VIII, Leiden,1971
- BOWEN Harold, ”The Sar-gudhasht-i Sayyidna, The Tale Of The Three Schoolfellows, And The Wasaya Of the Nizam al-Mulk”, The journal Of The Royal Asiatic Society, Sayı 4, London,1931
- BULUT Faik, *Eşitlikçi Dervişan Cumhuriyetleri Ve Hasan Sabbah Gerçeği*, Berfin Yayınları, İstanbul, 2002
- CASEY Monica E., *“Nizam Al-Mulk”* Encyclopedia of Religion, X, New York,1987
- CÜVEYNİ Alaaddin Ata Melik, *Tarih-i Cihan Güşâ*, çev. Mürsel Öztürk., Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara, 1998
- ÇAKIR Ruşen, *Derin Hizbullah*, Metis Yayınları, İstanbul, 2001
- ÇİTLİOĞLU Ercan, *Tahran-Ankara Hattında Hizbullah*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2001
- DAFTARY Farhad, *İsmaililer, Tarihleri ve Öğretileri*, çev. Erdal Toprak, Doruk yayınları, Ankara, 2002
- DAĞ Mehmet – ÖYMEN Hıfzırahman R., *İslam Eğitim Tarihi*, Milli eğitim basımevi, Ankara, 1974
- DİLMAÇ Sabri, *Terörizm Sorunu ve Türkiye*, Ankara, EGM Yayınları, 1997
- EKİNCİ Abdullah, *“Ortadoğuda Ortaya Çıkan Heterodoks Akımların Tarihsel Arka Planı”*, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı,141
- EKİNCİ Abdullah, *Ortadoğu'da Marjinal Bir Hareket: Karmatiler*, Odak Yayınları, 2005

- ELÇİBEY Ebülfeyz, *Tolunoğulları Devleti*, Ötüken yayınları, İstanbul, 1997
- ENCYCLOPEDIA Iranica, “*Hasan Sabbah*”, Encyclopedia Iranica Foundation, V.XII, New York, 2004
- ERKAN Muzaffer, DİLMAÇ Sabri, *Devlet Güvenliği Ve Terörizm*, EGM yayınları, Ankara, 2006
- FARAÇ Mehmet, *Batman’dan Beykoz’a Hizbullah’ın Kanlı Yolculuğu*, Güniz yayıncılık, İstanbul, 2001
- FİĞLALI Ethem Ruhi, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, Selçuk Yayınlar, Ankara, 1986
- GRAEFE E. “Fatimiler” İA, IV cilt, MEB yayınları, Eskişehir, 2001
- GÜNGÖR Erol, *Tarihte Türkler*, Ötüken yayınları, İstanbul, 1993
- GÜNGÖR Fidan, *Teoriden Pratiğe İslami Hareket*, Fıtrat yayınları, İstanbul, 1992
- HAZIR Hayati, *Siyasal Şiddet ve Terörizm*, Nobel Yayınları, Ankara, 2001
- HILLENBRAND Carole, “1092: A Murderous Year”, Proceedings Of The 14th Congress Of The Union Europeenne Des Arabisants Et Islamisants, Budapest, 1988
- HİTTİ Philip K., “*Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*”, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1989
- TEMÜH, Hizbullah Terör Örgütü, EGM Yayınları, Ankara, 2001
- HODGSON M.G. S, “The Order Of Assasins”, Mouton&Co, Netherlands, 1955
- HODGSON, M.G. S “Hasan-ı Sabbah”, Encyclophadio of Islam, New edition III, International of Union of Academies, London, 1971
- HOURANI Albert, *Arap Halkları Tarihi*, çev. Yavuz Alogan, İletişim yayınları, İstanbul, 1997
- İBNÜ’L Esir, *el-Kamil fi’t Tarih*, çev. Abdülkerim Özaydın, Bahar Yayınları, X. İstanbul, 1991
- İNALCIK Halil, “*Osmanlı İmparatorluğunda İslam*”, Tarih Risâleleri, derleyen ve çeviren: Mustafa Özel, İstanbul 1995
- İSLAM TARİHİ ANSİKLOPEDİSİ (Türkiye Gazetesi),”*Abbasiler*”, I.Cilt, İhlas Matbacılık, İstanbul
- İSLAM TARİHİ ANSİKLOPEDİSİ (Türkiye Gazetesi), ”*Ağlebiler Devleti*”, I.Cilt, İhlas Matbacılık, İstanbul
- KAFESOĞLU İbrahim, Hakkı Dursun yıldız, Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, İSAR yayınları, İstanbul, 1999
- KALAFAT Yaşar, Şark meselesi Işığında Şeyh Sait Olayı, Karakteri, Dönemindeki İç Ve dış Olaylar, Boğaziçi yayınları

- KAYGUSUZ İsmail, “*Hasan Sabbah ve Alamut İsmailileri*”,
/www.t-k-p.org/yazarlar/kaygusuz/hasansabbah.htm
- KILIÇ Derya, *Türkiye’de Hizbullah Terör Örgütü*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004
- KOCA Salim, *Türkiye Selçukluları Tarihi*, Karam yayınları, Çorum, 2003
- KORANİ Ali, *İslami Mücadelede Hizbullahi Yol*, çev: Hikmet Can-Miktat Gök, Bengisu Yayınları, İstanbul, 1995
- KORKMAZ Gürol, *Terör ve Medya İlişkisi*, Ankara, TEMÜH yayınları, 1999
- KÖYMEN Mehmet Altan, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, TTK yayınları, Ankara, 1989
- Kuran’ı Kerim
- KUTUP Seyyid, *İslamda Cihad*, Çağrı yayınları, çev. Akif Nuri 1980
- KUTUP Seyyid, *Yoldaki İşaretler*, Hicret Yayınları, 1981
- LAÇİNER Sedat, “ *Combat Against Terrorism in Turkey: Al Qaeda and Turkish Hezbollah Case*”, <http://www.turkishweekly.net>
- LAPIDUS Ira M., “*İslam Toplulukları Tarihi*” , I, çev. Yasin Aktay, İstanbul 2002
- LEWIS Bernard, ‘*The Sources For The History Of The Syrian Assassins*’, 8 peculum, XXVII, Cambridge, 1952,
- LEWIS Bernard, *Haşîşiler*, çev. Ali Aktan, ,Sebil yayınları, İstanbul, 1995
- LEWIS Bernard, ‘*Assassins Of Syria And Isma’ilis Of Persia*’, La Persia Nel Medioevo (Roma, 31 marzo-5 aprile 1970), Accademia Nazionale Dei Lincei, Roma, 1971
- LEWIS Bernard, “*Assassin*”, Encyclopaedia Britannica, II, s.621
- LEWIS Bernard, “*Hashishiyya*”, The Encyclopaedia Of Islam(New edition), III, Leiden, 1971
- LEWIS Bernard, “*Tarihte Araplar*”, çev. Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul ,2000
- MAY Timothy, ‘*A Mongol – Isma’ili Alliance?: Thoughts on the Mongols and Assassins*’, Royal Asiatic Society, United Kingdom, 2004
- McNEIL William H., “*Dünya Tarihi*”, çev. Ulâeddin Şenel, İstanbul 1998
- MEYDAN LAROUSSE, “*Abbasiler*”, I.Cilt
- MEYDAN LAROUSSE, “*Fatmiler*”, VI. Cilt
- MEZ Adam, “*Onuncu Yüzyılda İslam Medeniyeti İslam’ın Rönesansı*” çev. Salih Şaban, İstanbul 2000
- NADVI Syed Salman, “*Religious Policy Of Nizam Al-Mulk*”, Journal Of Center For Research In Islamic Studies, Sayı 4, University Of Durban-Westville, 1984

- ÖZAYDIN Abdulkerim, “*Hasan Sabbah*”, DİA, XVI, 1997
- ÖZAYDIN Abdulkerim,” *Alamut*” DİA, II, 1989
- ÖZAYDIN Abdülkerim, “ *Selçuklular Zamanında Suriye’deki Batini Faaliyetleri*”, Türklük Araştırmaları Dergisi sayı 12, İstanbul, 2002
- ÖZÖREN Süleyman , “ *Turkish Hizbullah: A Case Study of Radical Terrorism*”, <http://turkishweekly.net>
- RONART Stephan and Nandy, ‘*Assassins*’, Ceac, Sayı 63, Amsterdam,1959
- SIRMA İhsan Süreyya, *Abbasiler Dönemi*, Beyan Yayınları, Anakar, 2002
- STRAYER Joseph R., ‘ *Dictionary Of The Middle Ages*’,I ,New York, 1989
- TERZİ Mustafa Zeki, Erdoğan Merçil, Abdülkadir Özcan, “*Gulâm*” md., DİA, İstanbul 1996, XIV,178-184.
- TURAN Osman, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1995,
- TURAN Osman, *Selçuklular Tarihi Ve Türk - İslam Medeniyeti*, Ötüken Yayınları, İstanbul,2003
- ULUDAĞ Süleyman, *İslamda İnanç Konuları ve İtikadi Mezhepler*, Marifet Yayınları, İstanbul,
- WENSINCK A. J., “*Memlûk*”, İ. A. (MEB), İstanbul 1988,
- YAZAR İlyas, ‘*Batınilik Üzerine Bir Değerlendirme*’, Derginet,2002, sayı 24
- YEĞİN Abdullah, *Yeni Lügat*, Hizmet Vakfı, İstanbul,1987
- YILDIZ Hakkı Dursun, “*Abbasiler*”, I, DİA, İstanbul 1988
- YILMAZER Ali Fuat, *Dini Kaynaklı Terörün Sosyolojik Nedenleri Ve El Kaide gerçeği*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 2006
- YURTSEVEN Ömer Alper, “ *Türkiye’de Faaliyet Gösteren Dini Bir Terör Örgütü Olarak Hizbullah*” , Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2006
- ZAFER Hamide, *Sosyolojik Boyutuyla Terörizm*, Beta yayınları, İstanbul,1999
- ZETTERSTEEN K.V. , “ *Abbasiler*” İA, I cilt, MEB yayınları, Eskişehir, 2001
http://farabi.selcuk.edu.tr/suzep/tarih/ders_notlari/bahar_yariyili/bolum_15/bolum15.html
<http://www.adm.deu.edu.tr/~ilyas/yayinlarim/batınilik>. (İlyas Yazar)
<http://www.alamut.com>
http://www.belgenet.com/rapor/mumcurapor_02x.html

<http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/264.pdf>
<http://www.dunyadinleri.com/mazdaizm.html>
<http://www.hbektas.gazi.edu.tr/13Arslanoglu.htm>
<http://www.hermetics.org/thamos2.html>
<http://www.islamiyetgercekleri.org/hizbullahr2.html>
<http://www.mehmetfarac.com/>
http://www.sevde.de/islam_Ans/Z/30.htm
<http://www.cdi.org/friendlyversion/printversion.cfm?documentID=1928>
<http://www.tdk.gov.tr/tdksozluk>
http://www.tempodergisi.com.tr/toplum_politika/07605/
<http://www.t-k-p.org/yazarlar/kaygusuz/hasanSabbah.htm>
http://www.yeniumit.com.tr/konu.php?konu_id=251&yumit=bolum2
<http://images.google.co.uk>
<http://www.iis.ac.uk>
[http:// www.ntvmsnbc.com](http://www.ntvmsnbc.com)

ÖZET

HAŞHAŞİLER İLE HİZBULLAH TERÖR ÖRGÜTÜNÜN “ÖĞRETİ, ÖRGÜTLENME VE SOSYO EKONOMİK” YAPILARININ MUKAYESESİ

Yüksek Lisans Tezi

Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Hazırlayan: Lütfi ALICI

Danışman: Doç.Dr. Abdullah EKİNCİ

Haziran 2007

Tarihte Büyük Selçuklu Devleti ve Sünni İslam anlayışına savaş açan Haşhaşiler ile günümüzde Hizbullah Terör Örgütü arasındaki benzerlikleri ortaya koymaya çalışılacağız.

Ortaçağda İslam coğrafyasında ortaya çıkan Haşhaşiler ile mücadele etmiş olan Büyük Selçuklu Devleti ile Abbasi Halife Devletinin genel bir tarihçesini vermeye çalıştık. Yine bu bölümde İsmaili mezhebini resmi mezhep olarak kabul edip yaymaya çalışan Fatımi Halife Devleti tarihinden kısaca bahsettik.

Hasan Sabbah tarafından sistemleştirilen, müfrit bir Şii mezhebi olan Nizari mezhebine genel bir bakış yaptık. Daha sonra Hasan Sabbah'ın hayatına, fikirlerine, Selçuklular ve diğer devletlerle olan mücadelesine değindik.

Hizbullah kelimesinin ifade ettiği manayı ve Ortadoğu'da ortaya çıkan bu yapılanmanın fikri temellerini inceledik. Ülkemizde ortaya çıkan radikal dini akımların tarihi gelişimlerini irdeledik. Hizbullah Terör Örgütünün etkilendikleri fikirleri, ortaya çıkışı, örgüt yapısını ve eylem çeşitlerini ortaya koymaya çalıştık.

Haşhaşiler ile Hizbullah terör örgütünün her yönden bir karşılaştırmasını yapmaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Hizbullah, Batınlık, Hasan Sabbah, Haşhaşiler, Terör

Sayfa: 107

ABSTRACT

THE COMPARISON OF ASSASINS AND TURKISH HEZBOLLAH TERROR ORGANIZATION IN TERMS OF DOCTRINE, ORGANIZATION, AND SOCIO-ECONOMIC STRUCTURE

Master Thesis

Social Science Institute Of Harran University

By Lutfi ALICI

Thesis manager: Asst. Prof. Abdullah EKINCI

June 2007

We explained the similarities between Assassins, which rebelled against Great Seljuk Empire and Sunni Islam, and Turkish Hezbollah Terrorist Organization.

We tried to give a short history of Abbasi and Great Seljuk Empires fought against Assassins emerged in the Middle Age. In this chapter we also briefly mentioned Fatimi State which accepted “Ismailian Sect” as a formal sect and worked to disseminate it.

We had a general overlook “Nizari Sect” which was a perverted Shia sect systematized by Hassan Sabbah. Then we mentioned Hassan Sabbah’s life, ideas, and struggles with Seljuks and other nations.

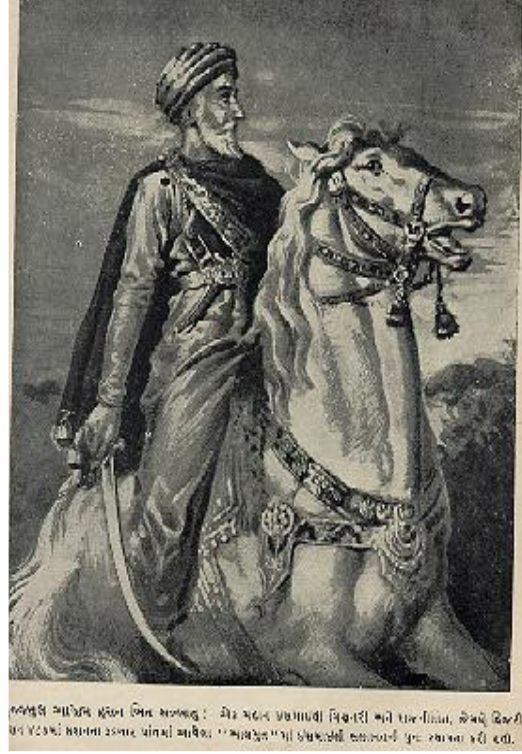
We examined the meaning of the word “Hezbollah” and the basis of the idea of this constitution which came to exist at Middle East. We examined historical evolution of the radical religious trends which came to exist in Turkey. We tried to explain the emergence, the organizational structure; the ideas affected them and the action types of Hezbollah Terror Organization.

Finally, we tried to compare Assassins and Hezbollah Terror Organization from every aspect.

Keywords: Hezbollah, Batımyya, Hasan Sabbah, Assassins, Terror

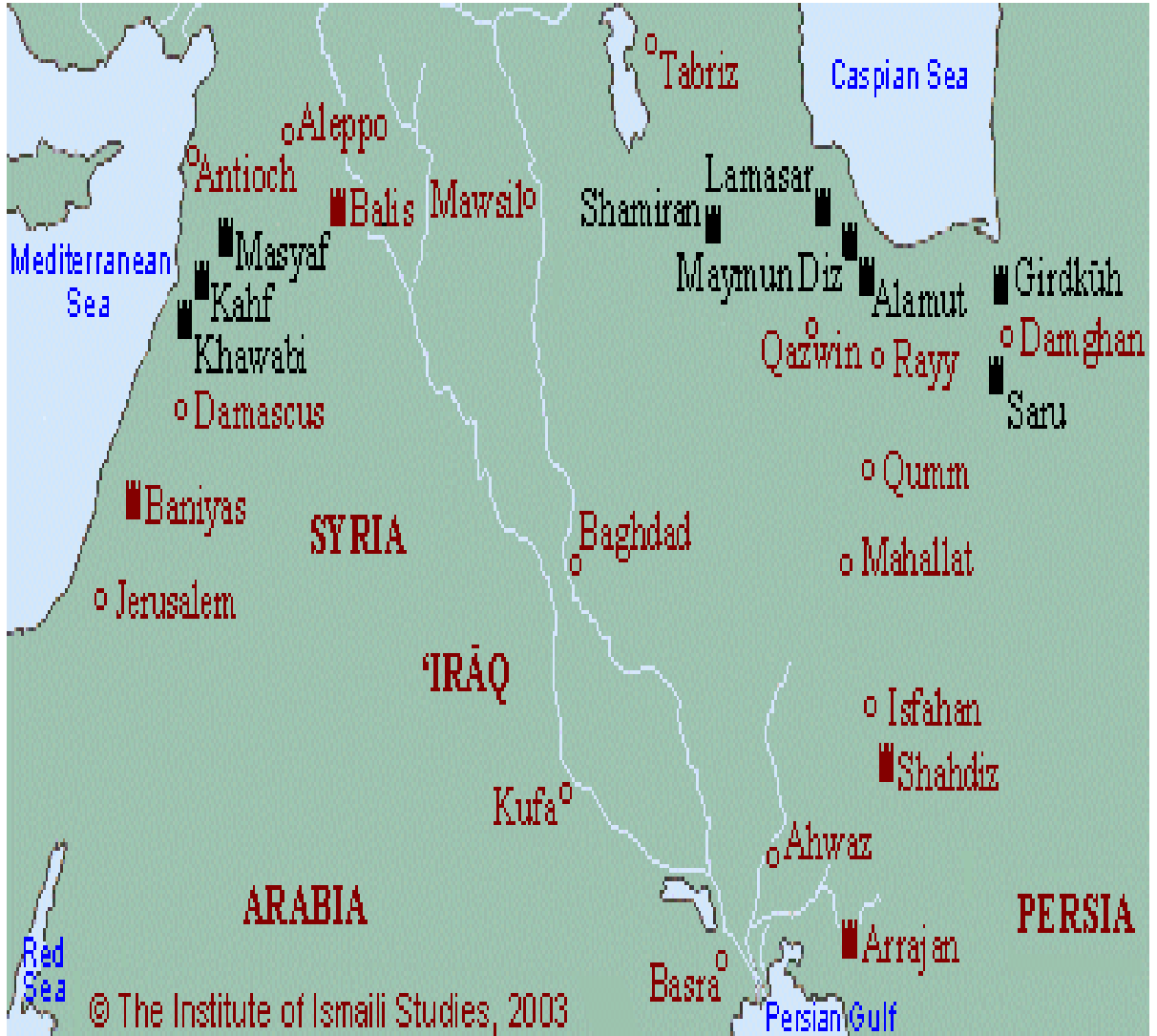
Pages: 107

EKLER

Hasan Sabbah'ı tasvir eden iki resim²⁴⁰.

²⁴⁰ <http://images.google.co.uk>

Haşhaşilerin yaşadığı İran, Suriye bölgelerindeki kalelerini gösteren harita²⁴¹

²⁴¹ <http://images.google.co.uk>

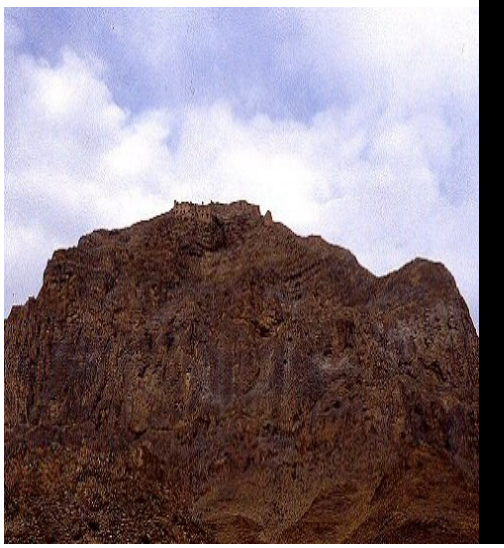
Alamut kalesini çeşitli yönlerden gösteren resimler²⁴².

²⁴² <http://www.iis.ac.uk>

Üstte Suriyede bulunan Masyaf kalesine ait iki fotoğraf ve İranda Bulunan Lemeser kalesine ait iki fotoğraf²⁴³

²⁴³ <http://www.iis.ac.uk>

Üstte Girdkuh, alt tarafta Meymundiz kalelerine ait iki fotoğraf²⁴⁴

²⁴⁴ <http://www.iis.ac.uk>

Üstte Suriyede bulunana Kahf kalesine ve altta İranda buluunan Saru kalesine ait birer fotoğraf²⁴⁵

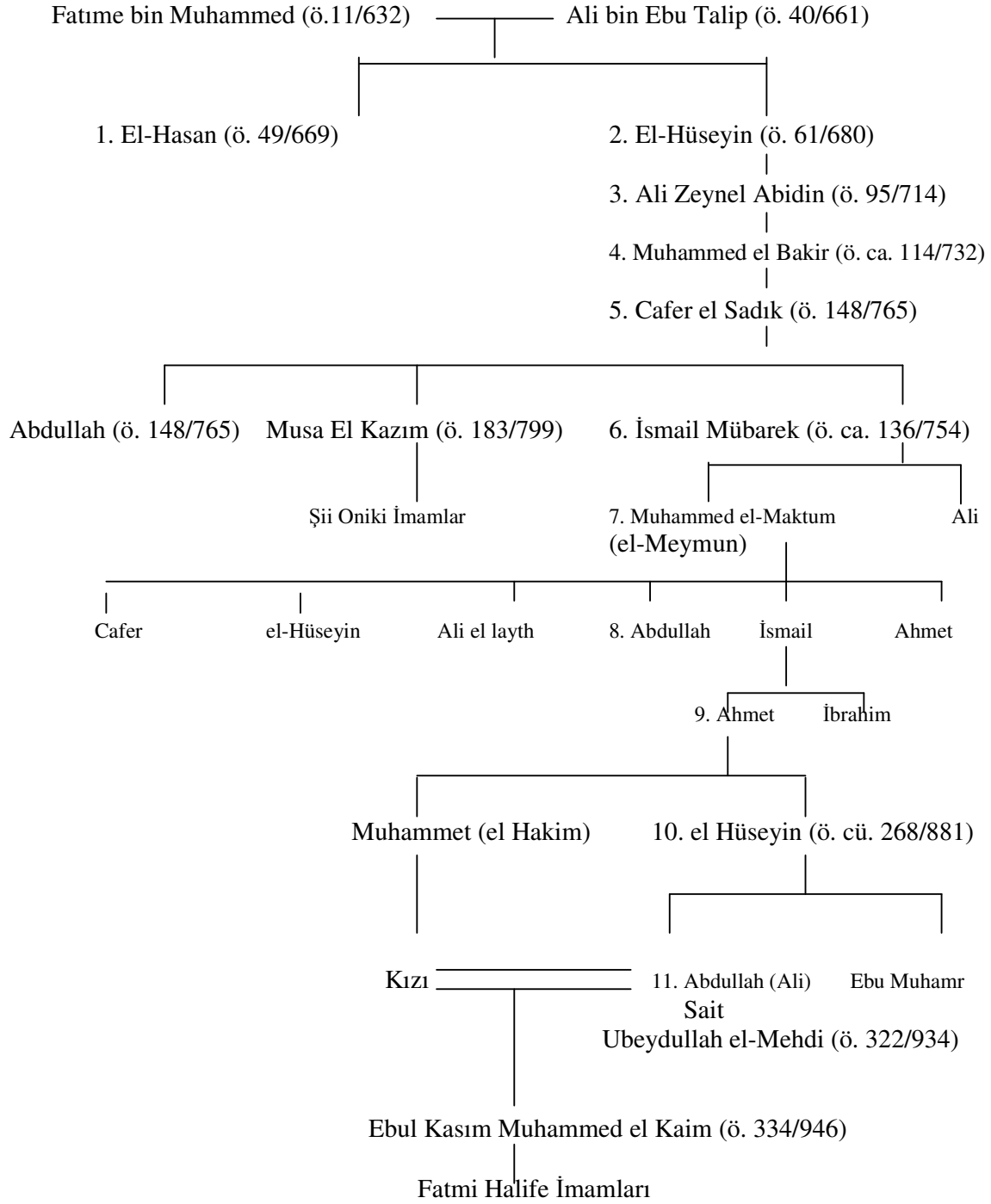
²⁴⁵ <http://www.iis.ac.uk>

Hizbullah Terör Örgütü lideri Hüseyin Velioğluna ait fotoğraf ve örgüte karşı yapılan operasyonlar sonrası ortaya çıkan mezar evlerden çıkarılan cesetlerden birisi²⁴⁶

²⁴⁶ [http:// www.ntvmsnbc.com](http://www.ntvmsnbc.com)

İlk İsmaili İmamları²⁴⁷

Aslında Ali ilk imam kabul edilmektedir. Sonra Ali imamlıktan daha yüksek bir mevki elde etti. Böylece Hasan ilk imam sayıldı. Nizariler imamlığı el Hasan'a bıraktı. Hasan, Ali ile birlikte işlerin başına geçti. El Hüseyin ise onların ikinci imamıdır.

²⁴⁷ Farhad Daftary, *a.g.e.*, s.723

Fatimi İsmaili Halife-İmamlar²⁴⁸

1-I. Ebu Muhammed Ubeydullah(Abdullah)el-Mehdi bi'llah(ö.322-934)

II-12.Abullah Kasım Muhammed el Kain bi-Amrallah(ö.334-946)

III-13.Abdul Tahir İsmail el Mansur Bi7allah(ö.341-953)

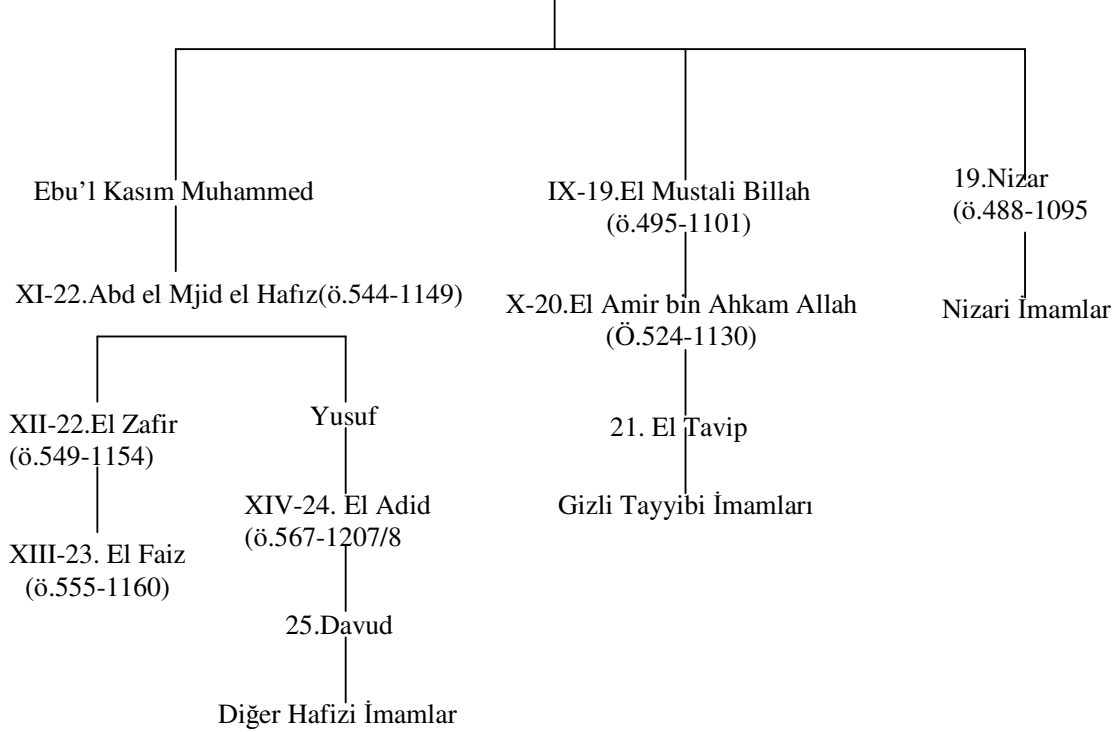
IV-14Ebu Tamim Ma'ad el Muiz li-Dinallah(öl.365-975)

V-15. Ebu Mansur Nizar el-Aziz Bi'illah(ö386-996)

VI-16. Ebu Ali el Mansur el-Hakim bi-Amr Allah(ö.411-1021)

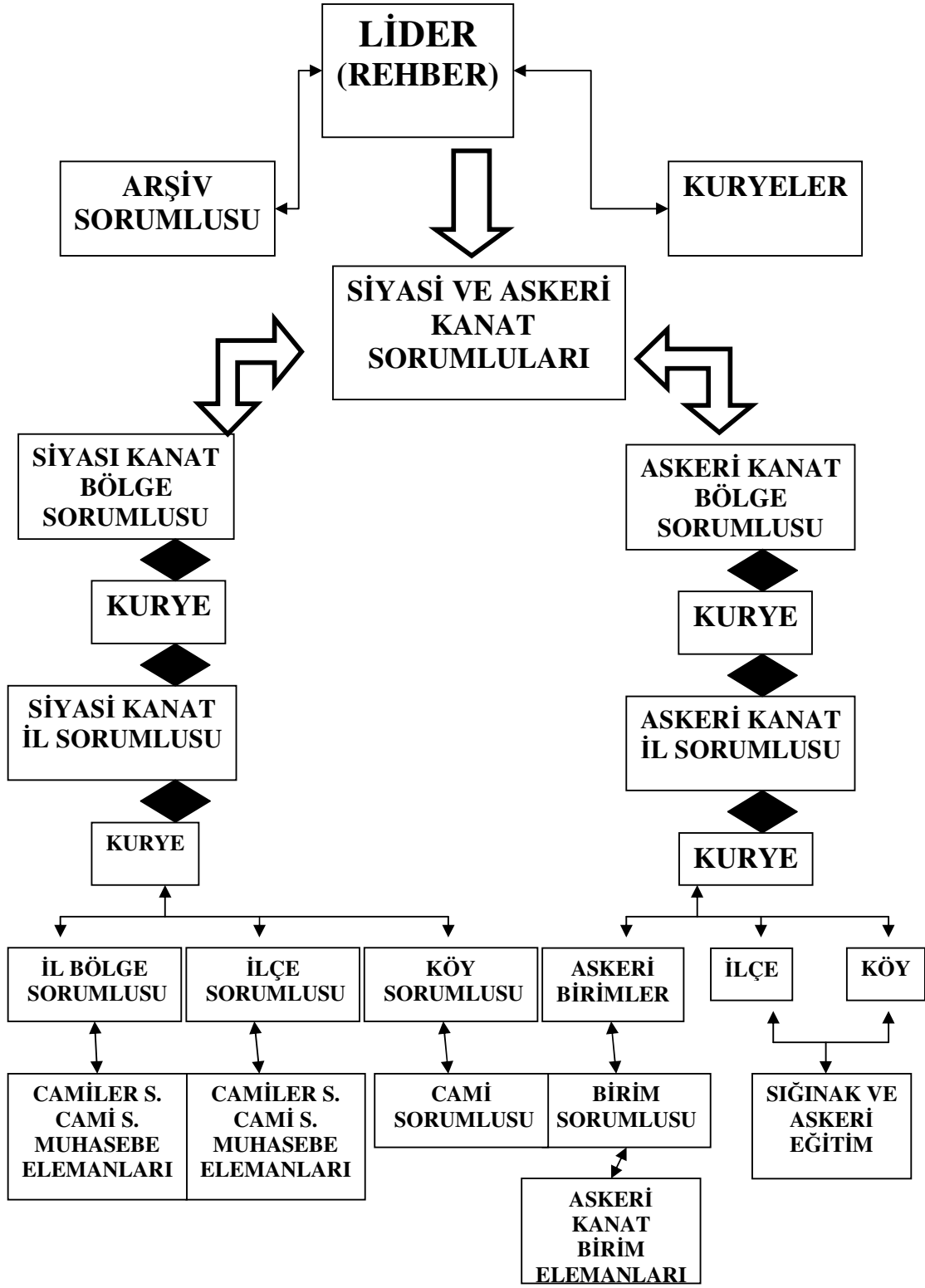
VII-17. Ebu'l Hasan Ali el-Zahir li-I'zaz Din Allah(ö.427-036)

VIII-18.Ebu Tamim Ma'ad el-Mustansir bi'llah(ö.487-1094)

Romen rakamları Fatimi Halifelerinin diğer rakamlar ise İsmaili imamların sırasını Göstermektedir. Nizari ve Mustali imamları el-Mustansir'den sonra öncekinden farklı bir sıra izlemiştir. Mustaliler ElAmir'den sonra, Tayyibi ve Hafizi hizipleri içerisinde bölünmüş ve farklı imamlarla tanınmışlardır.

²⁴⁸ Farhad Daftary, *a.g.e.*, s.723

²⁴⁹ Derya Kılıç, *YYLTs.166*